

Jacques André

100 de cuvinte ale psihanalizei

ABC

s p a ț i u l

psy

Jacques André

100 de cuvinte
ale psihanalizei

Jacques André, psihanalist, membru al Asociației Psihanalitice din Franța (APF), este profesor de psihopatologie la Universitatea Paris VII, Denis Diderot.

Conduce la Presses Universitaires de France (PUF) colecția „Mica bibliotecă de psihanaliză”. În colecția „Que sais-je” a publicat și „Sexualitatea feminină”.

EFG va publica în curând alte două cărți ale autorului: „Incesturi” și „Nebunii minuscule”.

Jacques André este strâns legat de dezvoltarea psihanalizei în România, în special în schimbul universitar. În cadrul Programului francophon de dezvoltare a psihanalizei derulat sub patronajul Ambasadei Franței, Jacques André l-a reprezentat pe Jean Laplanche și a ținut cursuri intensive între anii 1994-2000, a coordonat masteratele și doctoratele în psihanaliză ale studenților români Bursieri ai Statului Francez.

Legătura creată în anii '90 este continuată prin proiectele universitare și editoriale la care cooperează.

100 de cuvinte ale psihanalizei prezintă într-un stil sensibil, dar în același timp riguros, susținut de referințe clinice și culturale, principalele concepte ale psihanalizei.

LISTA CELOR 100 DE CUVINTE

1. ACT RATAT
2. ADICȚIE
3. AMBIVALENȚĂ
4. AMINTIRE-ECRAN
5. ANAL (ANALITATE)
6. ANGOASĂ
7. ANOREXIE (BULIMIE)
8. ATAȘAMENT (*HOLDING*)
9. AUTO-EROTISM
10. BISEXUALITATE
11. CADRU (*SETTING, SITE*)
12. CANIBALIC
(VAGIN DINȚAT)
13. CASTRARE
(FANTASMĂ, ANGOASĂ,
COMPLEX)
14. CLIVAJ (AL EULUI)
15. COMPLEXUL CEDIP
16. COMPULSIE LA REPETIȚIE
17. CONFLICT PSIHIIC
18. CONTRA-TRANSFER
19. COPIL MORT
20. CORP
21. CRIZĂ DE ADOLESCENȚĂ
22. CULPABILITATE
(RESPONSABILITATE)
23. CURĂ PSIHANALITICĂ
24. DEPRECIERE (A FEMEII)
25. DEPRESIE
26. DORINȚĂ
27. DETRESĂ
28. DIFERENȚE
29. DIVAN
30. DOLIU (TRAVALIU DE)
31. DOMINARE (PULSIUNE DE)
32. DORINȚA DE (A AVEA)
COPIL
33. DRAGOSTEA
34. EFECT RETROACTIV
35. EU
36. EU IDEAL
37. FAȚĂ
38. FALUS (PRIMAT DE)
39. FANTASMĂ
40. FEMINITATE
(SEXUALITATE FEMININĂ)
41. FETIȘISM
42. FOBII
43. FRATE, SORĂ
44. FREUD
45. FUZIUNE
46. HOMOSEXUALITATE
47. IDENTIFICARE
(INCORPORARE)
48. INCEST
49. INDIFERENȚĂ
50. INTERPRETARE
51. INVIDIE DE PENIS
(FEMEIE CASTRATĂ,
CASTRATOARE, FALICĂ)
52. ISTERIE
53. ÎNTOARCERE ÎN UTER
54. LIMBAJ
55. MASOCHISM (SADISM)
56. MELANCOLIE
57. MINCIUNA (SECRET)

58. MAMA (MATERNALUL)
59. MAMĂ/FIICĂ
60. MOARTE
61. NARCISISM
62. NEVROZĂ OBSESIONALĂ
63. NARCISISM
64. OBIECT
(PARȚIAL, TOTAL,
TRANZIȚIONAL)
65. ORAL (ORALITATE)
66. PARANOIA
67. PERVERSIUNE
68. PLASTICITATE
(A LIBIDOULUI)
69. PRELUDII
70. PSIHOZĂ
71. PSIHOSOMATIC
72. PULSIUNE
73. PULSIUNE DE MOARTE
74. REALITATE PSIHICĂ
75. REFULARE
76. REGULĂ FUNDAMENTALĂ
77. REGRESIE
78. REZISTENȚĂ
79. RUȘINE
80. SINE FALS
(PERSONALITATE
«CA ȘI CUM», FALS SELF,
FAUX SELF)
81. SINE INCONȘTIENT
82. SCHIZOFRENIE
83. SEDUCȚIE
84. SEPARARE
85. SEXUALITATE INFANTILĂ
86. SUBLIMARE
87. SUICID
88. SUPRAEU
89. SIMPTOM
90. STARE LIMITĂ
91. TATĂ
92. TĂCERE
(A PSIHANALISTULUI)
93. TEMPORALITATE
94. TANDREȚE
95. TRANSFER
96. TRAUMĂ
97. UMOR
98. URĂ
99. VINDECARE
100. VIS

În text, asteriscul (*) plasat în dreapta unor cuvinte semnalează că acestea fac obiectul unui paragraf separat.

ACT RATAT

Bărbatul se pregătește să se ducă la mama lui, în vizita săptămânală de la care, în ciuda constrângerilor de la serviciu, n-a lipsit niciodată. Preocupat de gânduri autograticatoare adresate „bunului fiu” care este, greșește peronul și ia metroul în cealaltă direcție.

Gafa, lapsus-ul, stângăcia, greșeala, uitarea... aceste acte ratate nu sunt ratate pentru toată lumea. Fiecare dintre ele constituie o reușită a inconștientului care, ocolind un cuvânt sau un gest izbutește să înșele paznicul, care este al conștiinței, și să depășească bariera care este a interdicției sau a cenzurii. Adesea, nici văzut nici auzit, dacă nu este atribuit hazardului, actul ratat este inconștientul de fiecare zi.

Pentru că ne poate transporta pe tărâmurî necunoscute, visul născocеște povești de adormit în picioare și ne face să experimentăm emoții intense de care nu ne credeam capabili, el convinge cu ușurință că „eu sunt un altul”, că unitatea eului* este o iluzie, că persoana psihică este divizată. Nimeni nu este *autorul* viselor proprii. Totuși lapsus-ul face acest lucru, dar, pentru că îl face cu *mezzo voce*, i se îngăduie să-l facă de parcă n-ar fi vorba despre așa ceva. Oboseala îi este aliat.

Actul ratat conferă demnitate tuturor rateurilor mărunte ale vieții cotidiane, accidentelor nefericite, căderilor dintr-un cuvânt sau de pe o scară. La umbra acestor nimicuri, o dorință amoroasă e împlinită, o ură nedefinită își găsește obiect, ni se dă o pedeapsă pentru o crimă pe care n-am făptuit-o dar la care, în taină, am năzuit. Actul ratat mărturisește întotdeauna un adevăr pe care am prefera să-l ignorăm. Nu există „hazard interior”. Copleșit de necazurile ce nu încetează să se acumuleze – ce-am făcut pentru a merita toate acestea? „Nota de plată” nu e totuși cam mare? – bărbatul ce formează la interfon codul imobilului unde îl așteaptă psihanalistul, greșește cifrele și își tastează pinul cardului bancar.

ADICȚIE

Originea cuvântului evocă sclavia, pe cea a trupului aflat în sclavia unei datorii; cu particularitatea că sclavul și stăpânul locuiesc, de această

dată, în același lăcaș. Să bei, să mănânci, să fumezi, să plutești, să te relaxezi... lista adicțiilor riscă să se întindă până acolo încât să se confunde cu „obiceiurile morbide” și să devină cu neputință de înlăturat, chiar dacă sunt costisitoare și distrug totul în cale. În adicție, nimic nu mai diferențiază dorința de cea mai primitivă nevoie. Însă o nevoie, dacă este vitală, se caracterizează prin aceea că dispare de îndată ce este satisfăcută; interval în care sticla alcoolicii sau stomacul bulimicului devin puțuri fără fund. Adicția este mai mult o *exigență* decât o nevoie. Sensul primar al lui „*a pretinde*” este unul fiscal: a cere la modul imperativ ceva ce este datorat. Exigența este pretențioasă, ea nu diminuează niciodată și în loc să scadă odată cu satisfacerea ei, ea crește. Tiranică și imposibil să fie potolită, exigența transformă dorințele în ordine. Cine dă însă aceste ordine? La prima vedere, corpul, imaginea celulei nerăbdătoare să-și satisfacă nevoia de nicotină. Dar, de fapt, inconștientul, Sinele este adevăratul stăpân al locurilor, cel care cunoaște angoasa sau care debordează de excitație. Dar poate că prima și izvor al tuturor adicțiilor, este dependența de celălalt, pe cât de indispensabilă pe atât de înșelătoare, cea care ne face să repetăm la nesfârșit: „Oare mă iubești? Oare mă iubești?...”

ADOLESCENȚĂ, vezi ANOREXIE, CRIZĂ DE ADOLESCENȚĂ.

APECT, vezi ANGOASĂ, SINE FALS, PSIHOSOMATIC, REFULARE.

AMBIVALENȚĂ

N-am așteptat ca psihanaliza să ne spună că o aceeași persoană poate fi, concomitent, obiect al iubirii și al urii. Chiar de la originile ei, tragedia nu povestește altceva decât că exemplarele cele mai iubite dintre noi, pot deveni la un moment dat obiectul unei uri permanente. Doar că *ambivalența* se referă la ceva și mai de neacceptat: nu numai că iubirea se poate transforma în ură și invers, dar ele ajung în mod tainic

să se suprapună într-un mod nedisociabil. Uneori, chiar adultul izbuște să-și înnebunească progenitura, adresându-i întrebări de genul: „Pe cine preferi, pe mama sau pe tata?”. Ura zace în inima dragostei și, reciproc, în ignorarea contradicției. Sănul cel bun, cel iubit, este, de asemenea, cel rău, cel urât; pentru asta e de-ajuns ca el să se retragă. Se întâmplă că limbajul*, echivocul său, poate să creeze, în mod subtil, ambivalența. De exemplu: „Nu-ți vreau decât binele...”

AMINTIRE-ECRAN

«Amintirile noastre cele mai dragi, la care ținem cel mai mult, fie cele legate de bucurii sau de suferințe, de răni sau splendori, care ne întrețin nostalgia sau amărăciunea – noi nu ținem la ele decât pentru că ne protejează sentimentul de continuitate și identitate personală – toate sunt niște ecrane. Nu pentru că le ascund pe unele anterioare, ci pentru că în statutul lor de mici scene, de tablouri ce apelează la evocare, ele conțin, disimulează și servesc *urmelor mnezice* drept ecran și scrin» (Pontalis). Albastrul unei rochii, mirosul de la bucătărie, o bucățică de perete galben... atâtea detalii sensibile, pe cât de vii pe atât de «insignifiante», care condensează, fără să ne dăm seama, esențialul unei copilării, așa cum în pictura unui maestru un amănunt poate constitui semnătura sa cea mai intimă. Ecranul ascunde ceea ce arată, după modelul refulatului*, care reprezintă partea cea mai inaccesibilă și, în același timp, mai vie, a memoriei noastre. Amintirile noastre sunt mai puțin *din* copilărie, cât *despre* copilărie, în ele fantasma* se amestecă cu datele realității, «ele s-au format dintr-o serie întreagă de motive, dintre care adevărul istoric e ultimul lucru care interesează» (Freud).

ANAL (ANALITATE)

«Nu era suficient că manifestările de tandrețe ale copiilor au fost murdărite prin cuvântul „sexual”, trebuia ca și sexualitatea să fie contaminată în mod revoltător prin referință la analitate» (Lou Andreas-Salomé).

Locul ocupat de analitate în viața erotică și fizică a omului n-a întârziat să ponosească imaginea publică a psihanalizei. Dezgustul ce însoțește în mod spontan „chestiunea anală” – dezgust necunoscut de lumea animală – semnalează el însuși prezența inconștientului, a inacceptabilului.

Frecvența unui simptom atât de comun precum constipația, care poate ajunge la forme cronice grave, este martorul cel mai fidel al remanenței analității în viața fizică, a capacității ei de a se face responsabilă de conflictul psihic. De la adult până la copilul foarte mic, zona anală e un loc de schimb privilegiat, chiar dacă educația în spiritul curățeniei nu devine o dresură inflexibilă. Defecarea la oră fixă e primul cadou făcut de copil mamei sale. Cu condiția să nu refuze actul, un refuz (al pierderii) ce modelează caracterul: încăpățânat, ordonat, econom, trășături deseori asociate pentru a întemeia o „morală a sfincterelor”. Să nu lași nimic, să nu cedezi nimic...

În cazul în care conflictul psihic folosește cu plăcere resursele analității, o face pentru că aceasta este intrinsec conflictuală: expulzare-retenție, distrugere-conservare sau posesie. Primul gest e asociat voluntar cu activitatea ori sadismul; al doilea se asociază cu pasivitatea și masochismul. Putem ghici că această pereche a urii* (distructivă) și a iubirii* (posesivă), împrumută erotismului anal una din modalitățile lor.

Refularea*, sublimarea* erotismului anal îmbracă forme multiple, printr-o deplasare de jos în sus, când gura se confundă cu anusul, când cuvântul devine grobian, jegos și de un umor „gros”. Se trece de la transpoziție la contrariul ei, când cel mai murdar, cel mai disprețuit devine cel mai prețios: alchimist genial, analul metamorfozează rahatul în aur.

ANGOASĂ

Suflul se pierde, inima se contractă sau palpită, transpirația e rece, fața devine palidă... corpul* semnalizează atacul de angoasă în felul său. Nimic din realitatea exterioară nu justifică, totuși, o asemenea brutalitate: angoasa nu este o frică. Dușmanul este în interior, realitatea psihică și non-materială e cu atât mai angoasantă cu cât e mai greu să fugi de ea. Ceva țâșnește din inconștient, destrăină liniile de apărare, depășește

capacitățile de elaborare ale eului*. Intensitatea angoasei variază de la o extremă la alta fiind, pe de-o parte, un simplu semnal de alarmă ce indică pericolul, iar pe de alta, transformându-se într-o violență acută, perforantă, ce ajunge să facă viața insuportabilă. Se întâmplă, totodată, ca traiectoria angoasei să scurtcircuiteze pasajul prin Psyche, să năvălească imediat în corp, chiar cu prețul «somatizării» acesteia.

Dintre toate afectele, aceste senzații marcate de plăcere sau neplăcere, angoasa e cea mai nudă, cea mai puțin calificată; în prima ei fază, ea este un afect de origine necunoscută. Nu pentru mult timp. Se agață de prima idee, de prima imagine care îi dă iluzia că ar „cunoaște” motivul. «A ști» îi îngăduie să se transforme în frică, în fobie*. Lista fobiilor este nesfârșită: dacă singura teamă este aceea de a lua avionul, defensa împotriva angoasei găsește o soluție remarcabilă: pentru a te proteja de erupția ei, e suficient să nu-ți părăsești locurile natale. E posibil ca separarea de prima țară natală, nașterea, țișpătul ei, să fie prototipul angoasei.

Angoasa este mai puțin adversarul, cât aliatul psihanalizei, pentru că se deschide spre necunoscut, spre inconștient, și are proprietatea de a se deplasa de la un obiect la altul, de a fi motor pentru investigație după ce trece momentul de paralizie provocat la început.

ANOREXIE (BULIMIE)

Să ne închipuim că suntem sugarul de câteva luni care refuză orice hrană, orice ingerare. De parcă ar fi mult mai periculos să te hrănești decât să nu mănânci deloc. Totul se întâmplă ca și cum sugarul anorexic ar urma, ca la carte, teoria psihanalitică! Conform acesteia, el bănuiește că sânul, laptele, vehiculează cu totul altceva decât un bun alimentar: o pasiune, o ură*, o angoasă*... Paradoxal, în această situație, vital e să nu mai înghiți nimic. La această vârstă precocă, când psihicul copilului și cel al adultului sunt încă prea puțin diferențiate, vindecarea se poate produce în mod «miraculos»: e de-ajuns ca o ureche să perceapă angoasele materne pentru ca circuitul hrănitor să se restabilească.

Anorexia sugarului nu-l ocolește pe băiat, mai ales în momentul înțărării; dar cea a adolescenței sau a vârstei adulte este aproape întot-

deauna feminină. Asta ține de enigma ei. Pluralul – «anorexiile» – ar fi mai corect, atât de des figurează acest sindrom în cele mai diverse tablouri patologice, de la nevroza isterică până la formele psihotice cele mai grave. Se moare adesea din anorexie.

În vremurile noastre se incriminează moda și standardele ei de slăbire, dar anorexia e descrisă de secole (de exemplu, de Avicenna, în sec. al XI-lea) atunci când imaginea feminină valorizată era plină de rotunjimi. Forma isterică este cea mai puțin periculoasă, ea fiind inseparabilă de reprezentările sexuale inacceptabile, care au migrat de jos în sus, de la un dezgust deplasat din zona genitală spre oralitate. Forma cea mai redutabilă anticipează pubertatea, retardul, oprirea: creștere stopată, amenoree, subțirime diafană.... Toate acestea însoțite de o negare a bolii, de o mândrie a slăbirii, de o provocare a anturajului. Balansul anorexie-bulimie este frecvent, în aceeași măsură cu practicile pe care le antrenează: vomă, laxative... Anorexicii au sfânta lor, Catherina de Sienna, care a luptat până la moarte împotriva propriului corp*. E greu de găsit un mai puternic exemplu de violență a psihicului, a extremismului său.

«Îmi trăiesc anorexia împreună cu mama», declară una dintre ele. Angoasele de intruziune, de separare, legate de cele mai precoce relații mamă/fică*, domină tabloul, chiar dacă fantasma incestuoasă îl asociază de multe ori și pe tată la simptom*. Rămâne enigma feminității. Angloasa* narcisică de intruziune care amenință frontiera eului*, angosa libidinală de penetrare care face din celălalt un violator, registrele se confundă, ca și cum, la anorexică, feminitatea a rămas primitivă, asociată cu imaginea unei efracții. Trebuie ținute închise toate intrările.

ATAȘAMENT (HOLDING)

«Un bebeluș, așa ceva nu există... ». Dincolo de această provocare lapidară, Winnicott subliniază o evidență: conservarea vieții în primele momente, nu este altceva decât *autoconservare*. Pentru a te naște, a trăi, a supraviețui, psihic vorbind, este nevoie de cel puțin doi. Multă vreme, psihanaliza s-a mulțumit să reducă la foame și la sete primele nevoi. Suntem departe de adevăr: căldura, securitatea, tandrețea... Schim-

burile senzoriale (surâs, plâns, vocalize) ale nou-născutului cu chipul și atașamentul general ale mamei sunt multiple și interactive. Un sugar de trei zile este capabil să distingă vocile și să se întoarcă spre cea pe care o preferă. Această precocitate a competențelor, această deschidere spre primele obiecte, departe de a-i asigura o independență rapidă, îl lasă, dimpotrivă, și mai mult la cheremul mediului înconjurător. Când instinctele asigură echilibrul unuia și a altuia, viața își urmează cursul, doar că omul nu este o primată oarecare. O mamă depresivă, imprevizibilă (rând pe rând intruzivă și indiferentă), ostilă, debordantă (de senzualitate sau de atenții)... iată fundamentele unei vieți psihice care șovăie. Din pricina acestor eșecuri, eul* copilului poartă urme: fragilități, fisuri, răni... Dacă acestea sunt inconștiente, sunt așa, nu pentru că ar fi inacceptabile, precum refularea, ci pentru că n-au fost reparate, transformate, recunoscute. Căci ele se trezesc confruntate, când pacientul e *borderline*, iar psihanaliza virează spre obstetrică: te naști, în sfârșit! Pentru a-ți schimba viața, trebuie în primul rând să ai una.

Natura are oroare de vid, nou-născutul la fel. Născându-se, el descoperă gravitatea și *holding*-ul. Simțit rău (rău ținut, „mal porté”) psihic simțit rău (ținut rău) în brațe, și ceva în el cade, se prăbușește. «Prima dragoste vine de jos» (Winnicott). Sugarul este o ființă „aeropurtată”, unele fobii* de avion o fac să se audă limpede, mai ales când *portanța* divanului* scade, transformându-l într-un pat al reproșurilor și al suferinței. Pentru a putea lua avionul (a începe o analiză), fără altă angoasă decât o ușoară neliniște, pentru a te abandona *a fortiori* somnului în plin zbor, fără somnifere sau whisky, trebuie să dispui în sinea ta de o încredere absolută în cel ce te susține.

AUTOCONSERVARE, vezi ATAȘAMENT

AUTO-EROTISM

Masturbarea e paradoxală, pentru că nu vedem în ea decât plăcerea solitară a unui organ ce nu urmărește altceva decât descărcarea, fără să ilus-

treze, cât de cât, ceea ce «autoerotismul» vrea să însemne. Plămădirea unei vorbe de duh, când erotismul se referă la un cuvânt și se joacă cu limbajul, evocă o imagine mult mai fină și totodată mult mai enigmatică. Nu poate fi vorba de auto-erotism fără ca trupul să nu simtă o excitație. Totuși, asta nu modifică nimic în natura lui psihică; trupul răspunde întotdeauna la prezența inconștientă sau nu, a unei fantasme*.

Primul gest de auto-erotism ne dezvăluie mecanismul: lipsite de plăcerea ce însoțește suptul, buzele se îmbrățișează, se sărută singure, fără să știe cărui sân să li se ofere. Auto-erotismul caută o plăcere pierdută, o reproduce, o multiplică. Dar și mai genial, geniul sexualității infantile*, transformă în plăcere o experiență neplăcută: mama a plecat, asta nu-i a bună, copilul își aruncă mosorul și trage de ață pentru a o face pe mamă să reapară, se joacă, jubilează pe seama plecărilor/revenirilor, fort/da. Un mosor pierdut, zece regăsite.

BISEXUALITATE

«Obişnuiesc să concep fiecare act sexual ca pe un eveniment în care sunt implicate patru persoane» (Freud). Mai puțin coitul, care nu datorează nimic inventivității umane, cât preludiile, acest joc al sexualității care multiplică orificiile și excrescențele, transformă activitatea și pasivitatea, și care, prin «îmbrățișări, mângâieri, mușcături, apăsări», anulează granițele dintre cei doi parteneri (Ferenczi); preludiile sunt, deci, cele care pun în scenă umana bisexualitate. Și iată rezultatul: spectator excitat de fantasma scenei primitive*, copilul se identifică atât cu unul cât și cu celălalt dintre parteneri, atât cu mama cât și cu tata.

Mărturie a polimorfismului sexualității infantile, bisexualității îi este greu să se mențină, pentru mult timp, în echilibrul. Sexul se înclină de-o parte sau de alta – nu neapărat de partea anatomică –, dorința de *identitate* își cere drepturile, până la respingerea violentă a părții abandonate. Doar dacă bisexualitatea nu devine ea însăși defensivă, o modalitate de a refuza castrarea* (section – sexion): de ce un singur sex și nu amândouă? Uneori, adolescența care ezită între fustă și pantalon, renunță să se hotărască și le pune una peste cealaltă. Oare nădăjduiește că paritatea se

va menține până la împlinirile amoroase? E fără îndoială mai accesibilă femeilor decât bărbaților: două femei împart fără teamă aceeași sală de baie; bărbații trebuie să fie cel puțin unsprezece, o echipă de fotbal.

Psihanaliza nu e cu puțință fără bisexualitate, căci ea îi îngăduie analistului să voiajeze de la un sex la altul, să fie de exemplu un bărbat și să încarneze prin transfer o femeie (feminin sau falic) într-o relație homosexuală.

BORDERLINE, vezi STARE LIMITĂ, CONTRA-TRANSFER.

BULIMIE, vezi ANOREXIE, PULSIUNE.

CADRU (SETTING, SITE)

«Încercare a înstrăinării», îmbarcare spre necunoscut, iată ce este o psihanaliză – nu apelăm la ea pentru «a spune tot» sau ce «nu vrem să spunem», ci pentru a spune ceea ce nu știm... –, nu este o aventură posibilă decât în măsura în care suntem siguri că suntem cel puțin cu un picior pe pământ. Mișcarea este relativă și are sens doar în măsura în care este raportată la un punct fix. Chiar dacă luăm în considerare numărul ședințelor, durata acestora, condițiile de iluminare sau căldură, până și costul lor sau atitudinea analistului care poate fi protectoare sau insultătoare..., alteritatea inconștientului se exprimă pe un fond de constanță și identitate, cea a «cadrului». Cuvântul nu e prea fericit, prea multe unghiuri drepte, confundând identitatea cu rigiditatea. Chiar dacă aceasta ar putea fi binevenită când pământul se clatină, ea n-ar trebui să devină un scop în sine. Englezescul *setting* și derivatul său «site» (Fédida), exprimă, cu un plus de suplețe, același lucru. «Cadrul» nu se limitează la câteva date contractuale (timp, bani...), el trasează frontierele unui dispozitiv. Chiar dacă frontiera, împrejmuirea pe care o desenează, e o condiție a desfășurării analizei, nu înseamnă că știm exact pe unde trece. Louis – care nu suportă să agațe pe sârmă două șosete desperecheate –

a remarcat în bibliotecă o carte așezată cu cotorul invers. «E așezată așa intenționat, pentru a enerva pacienții?» Fiecare interpretează cadrul în felul său, în funcție de fantasmă* sau de angoasă*. *Setting*-ul se pliază pe imaginea eului*, se cuplează cu forma, devenind împreună făpturi de frontieră. Când aceasta este trasată cu precizie, când eul n-are nicio neliniște în privința unității lui, cadrul trece neobservat, cum se întâmplă cu fundația unui edificiu bine construit. Dar când frontiera (*borderline*) este nesigură, disputată sau călcată în picioare, cadrul, fie sacralizat sau, invers, amenințat să fie distrus, devine el însuși obiectul și locul analizei. Pentru Elena, care nu are în sine ei genul de continuitate a ființei ce compune o identitate, primul eveniment al vindecării a fost acela de a înțelege, spre marea ei surpriză, că după *vacanța* de vară nu era nevoie să stabilească din nou momentul întâlnirilor. Ele urmau să aibă loc în aceeași zi a săptămânii, la aceeași oră. Se întâmplă ca pe un fond de detresă, singurul lucru pe care îl are analistul de oferit pacientului său să fie punctualitatea (Winnicott).

CANIBALIC (VAGIN DINȚAT)

Oroarea vegetarianului în fața fripturii în sânge e suficientă pentru a înțelege că fenomenul «canibalismului» e printre noi și în fiecare dintre noi; oroarea nu e decât o parte din umbra dorinței. Cine începe? Sugarul avid să încorporeze sânul și chiar pe mamă mai mult decât laptele, sau mama care își vede bebelușul ca pe ceva pe care «să-l mănânce mama»? Nimeni nu e mai sensibil decât anorexicul la un asemenea «incest alimentar». Dar și copilul sedus care, înainte de a adormi cere să i se povestească încă și încă noaptea Degetică la Căpcăun. Cuvintele de iubire tandră (în ce sens?), de la «frumoasa tigroaică» până la «pui-çuța drăguță», ne reamintesc că între a iubi și a fi iubit și a mânca și a fi mâncat, e ceva mai mult decât o simplă asemănare. Ce metodă mai bună de a te uni, de a dispune de celălalt decât aceea de a-l poseda, de a te identifica cu el, de a-l «mânca»? «A mânca», sau «a devora, a ciopârți, a îmbucătăți...»? Ambivalența* balansează între cele două. Chiar și momentul creștin al comuniunii este marcat de acest aspect. Pe de o parte,

invitația la Cină: «Cel ce se înfruptă din trupul meu și bea din sângele meu, trăiește în mine, iar eu în el» (Ioan , 6). Pe de alta, interdicția: să nu «mesteci» azima!

Legăturile dintre fantasma* canibalică și incestul* cu mama, dau la iveală o figură primitivă: vaginul dințat. [Oare e chiar atât de înspăimântat bărbatul care își imaginează, cu teamă, această „gură umbrită”?] Când femeia ripostează la penetrare printr-un *penis captivus*, ea demonstrează că inconștientul celor două sexe stă sub semnul aceleași zodii.

CARACTER, vezi ANAL, INVIDIE DE PENIS, NEVROZĂ OBSESIONALĂ

CASTRARE (FANTASMĂ, ANGOASĂ, COMPLEX)

Amintire din copilărie: jucându-se de-a doctorul, izbutise s-o facă pe micuța lui vecină să-i arate... Dar nu-și amintește *nimic* sau, în cel mai bun caz, își amintește de *o lipsă*, de-o aluniță... Din această enigmă, copilul, băiatul, construiește o teorie a cărei axiomă se rezumă la: «Toate ființele umane au un penis» – cum să ne imaginăm că am putea fi lipsiți de un organ atât de prețios, vizibil, puternic (vezi jetul de urină), care sfidează gravitația și se află în admirația părinților, mai ales a mamei. Axioma e intangibilă, însă teoria admite și alte variante: toate ființele umane au un penis, în afară de cele care nu au, nu mai au, sau nu au încă. Conform teoriei-fantasmă, angoasa este ținută de-o parte, ghicim însă că viermele e în fruct. Această teorie, cea a primatului falusului*, e mai puțin o teorie a diferenței *dintre* sexe cât o teorie a *unui* sex care visează să facă diferența.

Supremația pe care o exercită asupra psihicului uman angoasa de castrare demonstrează eșecul, cel puțin relativ, al primei teoretizări. Manifestările acestei angoase sunt, cel mai adesea, deplasate: să-ți riști degetul de îndată ce te folosești de un ciocan, să ratezi un examen aproape luat, să cazi pe scările pe care le urci în fiecare zi, să ratezi punctul câștigător. Cel puțin bărbatul, anticipând o posibilă sancțiune, nu riscă, dintr-o dată castrat – «lingău», așa cum în mod crud se spune în popor –,

mai ales în prezența figurilor autoritare, amintind în felul acesta că amenințarea e raportată întotdeauna la adresa «tatălui».

Frica de o vătămare a organelor genitale nu este străină nici femeilor, fiind prezentă în mod deplasat sub forma unei spaime față de cancerul uterin – toate magazinele profilate pe «sănătate» vizează un public feminin. De ce să le refuzăm, împreună cu Freud, experiența unei angoase de castrare? Deoarece inconștientul este un absolut concret, iar imaginea castrării, fantasma ei, este inseparabilă de pierderea de penis. Experiența eșecului permite aprecierea distanței dintre angoasele masculine și cele feminine. Adevărată autocastrare, momentul impotenței îl face pe bărbat să se replieze asupra lui însuși; angoasa de castrare este în mod fundamental narcisică, este o parte din sine care se pierde. Pe când angoasa femeii – dacă o lăsăm la o parte pe aceea în care eșecul împlinește fantasma castratoare («nu el este cel care o are!») când întâmplarea îl face să triumfe – este, obiectuală, este o pierdere de iubire: «El nu mă mai dorește, nu mă mai iubește...».

Angoasa* e cu dublă intrare. Mai întâi ea blochează viața psihică, dar, în același timp, poate deveni și sursa vie a unei transformări. Din pricină că este «detașabil», penisul se poate substitui multiplu, de la «biscuițel» la «căpos». Angoasa castrării este motorul unei simbolizări. Ea este cea care încă ne permite detașarea de primul obiect al dragostei: una (mama) pierdută, zece regăsite. Pornind tot de la această angoasă, de la elaborarea ei, se poate rescrie istoria pierderilor precedente: suptul, abandonul fecalelor și – de ce nu? – nașterea. Mai întâi fantasmă, angoasă, castrarea sfârșește în complex atunci când domină capacitățile ei de diferențiere, de structurare, de distincție (între ce este permis și ce este interzis). Când ea produce mai mult decât distruge.

CAUZALITATE PSIHICĂ, vezi ACȚIUNE RETROACTIVĂ

CLIVAJ (AL EULUI)

Când să pună capul pe pernă, Freud vede că în compartimentul său din vagonul de dormit intră din greșeală un bătrânel obosit, o fantomă so-

sită direct de pe tărâmul morților; își dă seama, în cele din urmă, că nu era decât propria-i răsfrângere în oglindă, o imagine nu a lui, ci a unui *alt-eu* încarnat pentru o secundă în oglindă, dar pe care refuza să-l accepte. Un eu* de vârsta arterelor sale, pe când celălalt nu avea niciun rid; primul acceptă realitatea, celălalt o ignoră sau o respinge. Clivajul obișnuit al eului, moment de depersonalizare, de o stranie nelineșitoare, face parte din acele fapte «psihotice» ale vieții cotidiene când inconștientul țâșnește mai degrabă din afară decât dinăuntru. Ieșind de la frizer îți intersecțezi privirea la întâmplare, într-o vitrină, cu cea a unui necunoscut, și ai nevoie de câteva secunde pentru a-l recunoaște.

Între eul meu și refulat există o ușă în care primul se sprijină pentru a o ține închisă atunci când celălalt împinge de la spate; asta, dacă nu caută să intre pe fereastră. Între părțile scindate ale eului există un geam pe cât de gros pe atât de invizibil, pe care nu-l vedem decât atunci când dăm în el cu capul pentru prima oară. În războiul de tranșee purtat de eu cu inconștientul, clivajul intervine ca un hotar de repliere. Nepuțând să-i facă față adversarului său de unul singur, eul se scindează pentru a salva ce se mai poate salva. El se divizează și nu face asta pentru a domni mai bine. Psihozele* și perversiunile* profită de acest lucru, neștiind prea bine pe unde trece linia ce separă înăuntru de înafară, realitatea psihică de realitatea exterioară.

Psihanaliza știe destul de bine să strecoare un picior în deschizătura ușii, să-i îngăduie refulatului să intre, și, în cel mai bun caz, să se vadă eliberat. Dar pentru întâlnirea intempestivă cu geamul, psihanaliza nu are «ghid de utilizare», *sinele** se manifestă pur și simplu. Un clivaj poate fi zdruncinat, cât despre a fi înlăturat....

COMPLEXUL ŒDIP

«Dacă micuțul sălbatic ar fi lăsat de capul lui, păstrându-și întreaga imbecilitate dar conjugând rațiunea precară a copilului de leagăn cu violența pasiunilor unui bărbat de treizeci de ani, el i-ar suci gâtul tatălui său și s-ar culca cu propria mamă» (Diderot). Incest* și crimă... complexul Œdip nu e doar o simplă joacă de-a mama și de-a tata. Succes-

sul descoperirii freudiene, banalizarea ei, au contribuit în mare măsură la slăbirea violențelor și angoaselor tragediei oedipiene. Fără îndoială, complexul Œdip face operă de structurare, de diferențiere și de integrare a interdicțiilor, dar *cu condiția de a-l depăși*. El nu se raportează la «criza normativă», fiind, înainte de toate, un moment de nebunie. Dorința de a-ți poseda mama și de a-ți uide tatăl, n-a structurat niciodată pe nimeni. Fantasmele* oedipiene sunt purtătoare de iubire* și de ură* duse la extrem, nefiind sigur că pasiunea «bărbatului de treizeci de ani» o depășește în mare măsură pe cea a «micuțului sălbatic».

Cuvântul «complex» este de-acum uzat, cu excepția *complexității* pe care o evocă. Copilul nu doar că îl iubește și îl dorește pe părintele de sex opus, urându-l și respingându-l pe cel asemănător lui, dar poate simți și contrariul și uneori simultan. Oare aceste dorințe* sunt simple? Ce parte a distructivității se găsește în inima dorinței incestuoase, ce parte a sexualității se regăsește în crimă? Și asta nu e totul: oferind adultului iubire sau ură, copilul nu face asta niciodată decât pentru a primi ceva în schimb. Nu el e cel care a început. «Tu pe cine preferi? Pe tata sau pe mama?». Adultul face primul pas atât în cazul iubirii cât și al geloziei. Să admitem că Œdip nu știa... dar Iocasta știa, și încercând să-și micșoreze angoasa îi spune amantului ei: «Nu te teme de himenul unei mame: în vis, mulți muritori au împărțit patul cu mama lor. Cel ce acordă mai puțină importanță acestor lucruri, va suporta viața cel mai bine».

Adultul începe, însă numai el poate să termine. Pentru copil, va însemna întotdeauna «mai vreau», căci el nu dispune de un punct final; dacă nu-l convingem să se oprească, el va sfârși prin a mâzgăli minunatul desen pe cale de a-l realiza. Pentru cel care n-a auzit niciodată un «Nu!», pe care nu l-a integrat, viața va deveni nișel mai complicată. Renunțarea nu se va produce fără detresă, dar cu cât abandonul va fi mai întârziat cu atât consecințele lui vor cântări mai mult.

COMPULSIE LA REPETIȚIE

«Ce rămâne neînțeles se întoarce și nu cunoaște odihnă până nu-și găsește soluția și izbăvirea» (Freud). Această repetiție, cea a refumatului

care se întoarce, reprezintă un apel; chiar și când e bună, repetiția ia forma unui simptom invalidant, a unei angoase, a unei dureri, caută pe cineva care ar putea s-o asculte și s-o elibereze din chingi, îngăduind astfel recunoașterea unei vechi plăceri ascunse în spatele actualului disconfort. Să recunoști, de exemplu, în spatele imaginii amanților repetitiv inconstanți și dezamăgitori, și a rateurilor vieții sentimentale, fidelitatea paradoxală față de un tată de neînlocuit.

Dar se întâmplă, de asemenea, ca repetiția să se reproducă pe sine, la fel de insuportabil ca un disc zgâriat. Nu e decât o mică suferință, un plâns care nu pare să vizeze altceva decât dovedirea propriei neputințe în fața celui care o primește. Analiza fără sfârșit își rostogolește la nesfârșit stânca de Sisif. «Când veți ieși la pensie?».

Teoretizând compulsiunea la repetiție în miezul cel mai sumbru al vieții psihice, acolo unde sinele* nu e decât o forță anonimă și distrugătoare, preocupată să dărâme tot ce abia fusese construit, va izbuti oare psihanaliza să descopere o zonă de tenebre dincolo de orice plăcere, fie ea și masochistă? Ori, atinsă de o fascinație «romantică» față de forțele morții*, nu face decât să camufleze cu ajutorul teoriei ceea ce se revelă ca fiind limitele umane ale practicării ei?

CONFLICT PSIHIC

Inamicul de *refulat*, liniile de *defensă* atacate, *rezistența* întărită... viața psihică este o viață conflictuală. Între eu și realitatea exterioară, violențele nu lipsesc, însă antagonismul principal se manifestă față de dușmanul din interior, de care e imposibil să fugi, și care este imposibil de învins. Trebuie să i te supui, să te compromiți, să negociezi... și uneori chiar să te eliberezi, atunci când refularea* dispare.

Persoana psihică este divizată chiar dacă eul*, preferința lui pronunțată pentru sinteză, se străduiește să mențină o unitate relativă. Echilibrul este cu atât mai fragil cu cât inamicul are mai multe fețe. Pe de o parte, cea a supraeului*: ia forma unei autorități intransigente care apasă ca un capac de plumb asupra vieții și plăcerilor ei, asemeni unui Dumnezeu calvinist. Pe de altă parte, cea a sinelui*: se exprimă ca o ne-

răbdare pulsională, «imediat, imediat»; exigența este cea a unei satisfacții care ignoră limitele. Între Calvin și Dionisos... ceea ce istoria desparte, Psihicul reunește.

Din fericire, mai rămâne un subterfugiu, cel al inconștientului umorist. Julien este un bărbat tânăr dar nu mai puțin moral. Îndrăgostit și fidel partenerei sale, el se opune acelui ceva din sine pe care îl percepe ca dorință pentru «toate femeile». Mai ales pentru ultima, o mignonă care tocmai sosise la același loc de muncă; ea, împreună cu decolteul ei vertiginos. Evită s-o privească sau, dacă n-are încotro, atunci «se leagă la ochi»!

CONTRA-TRANSFER

De îndată ce frățiorul s-a născut a fost trimisă la mătușa de la țară. Pe ecranul amintirilor, ea revede livada înflorită și plăcerea de a se juca în voie. O amintire foarte bună... În ședința următoare evocării, a avut surpriza să găsească ușa cabinetului închisă, analistul ei lipsea! Când acesta și-a dat seama de actul său ratat*, a fost simultan confuz și perplex. Cum să-ți explici o asemenea uitare? Evident, era vorba de un program deplasat și neobișnuit, dar acestea nu erau decât motive inconsistente. Incapabil să iasă din încurcătură de unul singur, căută pe cineva care să-l asculte [«Pentru a fi psihanalist ai nevoie de două lucruri, un pacient și un coleg» (Perrier)]. Ceea ce-l împiedicase să vadă devenise în sfârșit vizibil: părinții lui făcuseră și cu el același lucru, expediindu-l la mătușa din Bretania în momentul venirii pe lume a celei ce avea să-i fure locul. Dincolo de ecranul campestru al amintirii, pacienta refuza violența gestului de abandon pe care îl resimțise în acel moment. Gestul analistului trezise o fantasmă de abandon refulată de ambii protagoniști: «N-ai fost abandonată? Mai vedem noi!».

Contra-transferul, așa cum o indică și numele, nu e primul venit, el este un răspuns, cel al inconștientului psihanalistului la un transfer* ce-i atinge și lui un punct sensibil, o pată oarbă. El ia cu plăcere forma unei angoase, a unui vis după ședință, a unei schimbări de dispoziție și, mai rar, a unei intervenții asupra scenei evocate, o micuță comedie: În

esență, Freud a văzut în contra-transfer un obstacol: inconștientul cui-va ajunge să pună în dificultate psihanaliza, fără să mai fie necesare și alte inconveniente.

Dar el a deschis totodată ceva ce va deveni cea mai fertilă idee: «Fiecare ființă umană posedă în propriul inconștient un instrument cu care este capabilă să interpreteze expresiile inconștientului unei alte ființe». Din obstacol, inconștientul psihanalistului a devenit un instrument indispensabil. E cu atât mai evident că pacientul este «dificil», cu cât regresia este mai profundă, iar violența Psihicului mai neîngrădită. Pacientul *borderline* este «analistul sălbatic al analistului» (Fédida). A doua regulă fundamentală* a psihanalizei, indispensabila «analiză aprofundată a analistului» (Ferenczi), decurge direct din atenția obligatorie acordată contra-transferului.

COPIL MORT

«Eu sunt un copil de substituție.» Prenumele său poartă urma deforma-tă a celui căruia i se «datorează» nașterea sa. «Numele lor fac din copii niște „morți vii”», scrie Freud, gândindu-se la ceea ce se transmite, de exemplu, de la un bunic la un nepot. Această filiație respectă însă ordi-nele generațiilor, succesiunea lor în viață și în moarte. «Copilul mort», fantasma* lui închistată în psihicul părinților este, dimpotrivă, un copil perpetuu, un copil etern, de neînlocuit; în niciun caz prin copilul de înlocuire. «Ar fi avut astăzi 45 de ani». Imaginea nu este cea a unui adult la maturitate, ci a copilului din fotografia conservată cu pioșenie, a camerei plină de jucării, de care nimeni n-are voie să se atingă. El n-a făcut un singur rid, moartea nu-l privește; este un rival inaccesibil, im-posibil de ucis, chiar în gând. Săgeata timpului își pierde busola, viito-rul este ierî.

Ecoul «copilului mort» este câteodată mult îndepărtat, aproape im-perceptibil, îl ghicești mai mult decât îl descoperi. Trebuie să-l cauți la generația precedentă, sau chiar înainte. El urmează de cele mai multe ori linia feminină, târându-și umbra depresivă din mamă în fiică.

CORP

Alina, pe canapea*, mai mult decât relaxată, evocă fără jenă modul în care pe parcursul ședinței și pe fondul discuțiilor avute, excitația îi cuprinsese mai multe zone ale corpului, până când devenise imperativă dorința de a-și potoli mâncărimea. La polul opus, un nevrozat obsesional* – adept hotărât al excluderii reciproce a sufletului (psihic) și a corpului – se plânge că psihanaliza se reduce la un simplu exercițiu «intelectual». Tensiunea și imobilismul lui, constrânse pe canapea «spun», totuși, altceva: nevoia de a fi permanent în gardă, fără relaxare, un corp amenințat să fie *atins* în fiecare clipă de cuvinte.

Nimeni nu se emancipează ușor după douăzeci și cinci de secole de convingere dualistă care, de la Platon, opune în mod radical sufletul și corpul și ne configurează, fără să ne dăm seama, categoriile lingvistice și de gândire. Totuși, întreaga experiență psihanalitică a acestui «corp străin intern» (Freud) care este inconștientul, contribuie la perturbarea unor distincții foarte clare: eul se constituie prin identificare*, dar acest proces se confundă la început cu cele de ingestie-incorporare; prima posesie, prima proprietate, împrumută modelul de la «chestiunea anală»; constituirea noțiunilor de înăuntru și înafară, diferențierea lor, găsește în opoziția dintre feminin și masculin un sprijin prețios etc. Nu există proces propriu zis „psihic” care, după imaginea angoasei* sau plăcerii, să nu dispună de o traiectorie somatică. Cele două exemple «simple» de anorexie* și constipație obsesională*, demonstrează că o viață psihică este indisociabil o viață (o perturbare) organică. Dulcea excitație, cea care însoțește iruperea fantasmei și care schițează pe corp o geografie erogenă surprinzătoare – perineul care pulsează, ceafa care freamătă, pielea de găină de pe antebraț, frisonul ce traversează corpul din cap până în picioare... , – dulcea excitație desenează *corpul Psihicului*.

CRIZĂ DE ADOLESCENȚĂ

Adolescens, «în plină creștere». Pubertatea, maturitatea genitală erupe la om mai târziu decât la mamifere, anunțându-se întotdeauna intem-

pestiv. Psihic, nu ești niciodată pregătit. Ana folosește accente telurice pentru a descrie erupția: «Sânii cresc, pilozitățile, ciclul, sfârcurile, nu-ți mai recunoști pielea de pe față, crezi că s-a terminat, dar nu... , trebuie să se lărgească și bazinul». Pubertatea mijlocește mai mult ca niciodată întâlnirea dintre corp* și inconștient, într-o experiență a cărei stranieta-te nu ocolește întotdeauna depersonalizarea. Lupta cu depersonalizarea poate lua forme paradoxale, mai ales automutilările, atunci când obiectul răzbunării este învelișul, pielea cu care eul* își conservă integritatea. Corpul este în criză, iar Psihicul nu cere decât să-l urmeze.

Pe de-o parte, adolescentul se opune, el este în contra a tot ce este pentru. Pe de altă parte, la același nivel și fără părinți alături, el atinge extremitatea conformismului: aceeași ținută, aceleași gusturi, o gândire unică... Este simultan și revoluționar și totalitar. Doliul copilăriei, cu care se confruntă, îi depășește puterile; uneori, depresia* e pe cale să se instaleze. Sau violența: orice doliu* e un travaliu de detașare, un travaliu criminal.

Pierdut în această luptă, corpul nu mai știe cărui sex să i se dedice, cu care să se identifice. Celălalt sex este pe cât de seducător pe atât de necunoscut și de primejdios; același sex, identicul, calmează dar și închide.

Oare lucrul cel mai rău pentru un adolescent nu e faptul că-i trece neobservată criza? Este nevoie de un «Nu», de o întâlnire cu puterea și cu interdicția ei, e nevoie de ură* și de iubire*... Pentru a face o «criză de adolescență», nu e suficient să te confrunți cu toate riscurile. Ca să fie criză și aceasta să devină o provocare, trebuie ca cei cărora li se adresează să-i confirme recepția.

CULPABILITATE (RESPONSABILITATE)

Inconștientul nu reprezintă o circumstanță atenuantă ci, cu siguranță, una agravantă. Cel invadat de un sentimentul de culpabilitate – sângele i se ridică în obraji, privirea îi coboară –, n-a *făcut*, totuși, nimic; doar a gândit, a dorit... În inconștient, acolo unde fantasma* domnește, nimic nu-l diferențiază pe *a dori* de *a face*, gândul crimei de crima însăși. Urmează pedeapsa, care merge de la piciorul care se împiedică în covor (vezi

Actul ratat), până la ura de sine* melancolică, trecând prin sindromul obsesional: e mult mai ușor să-ți speli mâinile decât să-ți speli gândurile.

Inconștientul, auto-erotismul* lui, are în mână mai mult decât un as. Culpabilitatea semnează în mod manifest condamnarea dorinței, aceasta punându-se tainic la dispoziția ei: *mea maxima culpa*, repetarea ca pe-o litanie a acestei formule maschează prost plăcerea masochistă, cea a gândurilor care (auto)-torturează la foc mic, vina nemărturisibilă și rafinată, resimțită zi de zi... Confuzia făcută de pacient între psihanaliză și confesional e «mărturia» sigură a dispoziției pentru nevroză obsesională*.

Bunul simț vrea ca delictul să fie urmat de culpabilitate, se întâmplă totuși ca aceasta să-l preceadă, ba chiar să-l provoace, să devii «criminal din pricina unui sentiment de culpabilitate» (Aichhorn, Freud). Vezi imaginea copilului care, din borboacă în borboacă, așteaptă bătaia la fund care întârzie să apară. Ce poate câștiga «criminalul» din asta? *Să știe*, să-și cunoască crima, să-și poată raporta la un fapt tangibil angoasanta culpabilitate de origine necunoscută (fantasmă de crimă, de incest?), care-l hărțuiește.

Psihanaliza conduce la o lărgire considerabilă a *responsabilității*, într-un sens mult diferit de psihologia conștiinței sau a liberului arbitru. «N-am făcut-o intenționat», este mai degrabă o promisiune de a repeta decât o scuză. A-l priva pe criminal de culpabilitate, a-l declara «iresponsabil», duce de obicei la distrugerea sa psihică. «Pedeapsa e un drept al criminalului» (Hegel).

CURA PSIHANALITICĂ

De la decepții amoroase repetate, de la o orientare sexuală ezitantă, de la afonia care se instalează de fiecare dată când trebuie să vorbești în public, o nefericire greu de definit, o erecție șovăielnică, o mamă debordantă, un tată care nu v-a iubit niciodată, moartea cuiva foarte apropiat, un copil pe care nu reușim să-l concepem, un dezgust față de sexualitate, o adicție la sexualitate care nu lasă loc pentru nimic altceva, o maladie somatică gravă, agravarea unei angoase* în ciuda stopării izbutite a unei fobii* printr-o psihoterapie comportamentală, o depresi-

vităte care anulează toate încercările, o gelozie neobosită, o carte pe care nu reușești s-o scrii, să nu găsești niciodată pe cineva care să te asculte... apelurile la psihanaliză se confundă cu experiența umană. Nefericirea pare să vină dinafară – «infernul sunt ceilalți» –, totuși intuim că pentru ceva existăm; că trebuie să ne schimbăm, pentru ca asta să se schimbe. Fără s-o știm, venim la analiză pentru a schimba trecutul, pentru a rescrie povestea, pentru a descoperi ura* în spatele iubirii* afișate (sau invers), tainica satisfacție din spatele neplăcerii, închisoarea pe care nu vrem s-o părăsim. Printre riscurile care ne pândesc există și acela de a deveni ceva mai liberi decât înainte.

DEPRECIEREA (FEMEII)

E un obstacol specific sexualității masculine și, faptul că nu toți bărbații se lovesc de el, nu-l face mai puțin răspândit: dificultatea constă în a conjuga tandrețea* și senzualitatea în același loc și pentru aceeași femeie. «Acolo unde iubesc, nu doresc, iar unde doresc, nu pot iubi» (Freud). La această chestiune clasică a vieții amoroase îi răspunde o soluție socială, și aceasta cu tradiție: în termeni ușor desueți, ea o oferă pe soție pe de-o parte și pe amantă pe de alta. Cu una dintre ele, iubită cu tandrețe, supraestimată, foarte respectată, viața sexuală e capricioasă, ușor perturbată, precară în bucurii – pe scurt: amenințată de impotență. Cu cealaltă, o femeiușcă înjosită, vezi bestializată, viața libidinală e tot atât de puțin «rafinată» pe cât e de bogată în satisfacții.

Lui Freud nu-i este niciodată greu să arate că, în spatele acestei diviziuni – la una tandrețea, la cealaltă senzualitatea –, chiar obiectul* fantasmiei este clivat. De-o parte Madona, mamă de tandrețuri, obiect drag al iubirilor din copilărie; de cealaltă parte, cea care se închide în fiecare noapte în cameră cu un (alt) bărbat... tatăl. Inconștientul nu ține seama de detalii, iar nuanța nu e punctul său forte, Madona și curva sunt cele două fețe ale aceleiași medalii. Oare copilul nu e născut și el dintr-o trădare maternală, o «noapte sexuală»?

Mai mult decât uzura dorinței*, alibi invocat de obicei, proximitatea cu obiectul incestuos al fantasmiei* este cea care îi impune bărbatu-

lui o distanță respectuoasă. Într-un film recent, gangsterul (Robert de Niro), erau deprimat, îi răspunde «psi»-ului său care îl întreabă de ce nu-și îngăduie un astfel de preludiu cu soția sa: «Nu vă gândiți deloc, e gura cu care în fiecare dimineață îmi sărută copiii!»

«Soluția» propusă de Freud pentru a scăpa din această sfâșiere a păstrat ceva din aburul ei de suferință: pentru bărbat nu există viață amoroasă cu adevărat liberă și fericită dacă n-a «depășit respectul pentru femeie» și nu s-a «familiarizat cu reprezentarea incestului cu mama sau sora».

DEPRESIE

«Cerul jos și greu apasă ca un capac», depresia este ca o ceață coborâtă peste viața psihică. Nimic nu se mai distinge, nimic nu mai are valoare. «Depresia», cuvântul cu greu poate fi metaforă în condițiile în care corpul se înconvoaie, mișcarea încetinește, privirea se goleşte. Nu rămâne decât o angoasă* nudă care se agață de tot ce trece, fără să se poată opri. «Zilele încep sau se sfârșesc, timpul se scurge. Nu mai vrei nimic. Aștepti până când nu mai ai nimic de așteptat» (Perec). Depresia este o maladie împotriva timpului, o «maladie a morții». Generalizării filozofice, cea existențială, a Absurdului, a Răului Existențial, psihanaliza îi opune concretul reprezentării înconștiente: «Moartea însăși nu e decât o moarte» (Freud). Ce moarte stinge viața unui depresiv? Adeseori pista se pierde printre morțile anilor, morțile uitate, morțile necunoscute. De multe ori este prezentă imaginea copilului mort*. «Copilul mort din mine», așa cum spune poetul, dacă nu cumva «Copilul mort în ea». O mamă își pierde copilul pe care îl aduce pe lume. Depresivul este un copil pierdut. Dacă starea lui vegetativă făurește o fantasmă*, atunci aceasta este una a întoarcerii la viața de dinainte de viață, în imobilitatea cuibului maternal, în poala mamei.

Pe lângă depresiile singulare, Melanie Klein a impus ideea unei stări depresive suportată de toți copii, un soi de «melancolie în statu nascendi». Obiectul după a cărui pierdere plânge copilul este sânul, mama*, cea care întrunește dragostea, bunătatea și protecția; mama pierdută, cea distrusă de fantasmele avide ale sugarului. O mamă, pe rând degra-

dată și reparată, după imaginea ursului de pluș preferat și maltratat. Nu distrugem decât ceea ce iubim, depresia este o reparație.

DETRESĂ (STARE DE)

Strigătul de la naștere este primul semn de depresie. Înainte de a fi martorul unei experiențe singulare de abandon, neliniștea este o *stare*, cea a unui nou-născut incapabil să-și vină singur în ajutor, de a-și folosi propriile mijloace pentru a-și îndeplini cele mai primitive nevoi, atât în plan vital cât și în plan psihic. Această neputință are și o contrapondere, aceea de a proiecta figurile parentale, dotându-le cu puteri absolute. Sentimentul religios se înfiripă din diferite surse, detresa este una dintre ele, când viața, decepțiile și disperările, repetă starea de primă goliciune; când nu știi cărui părinte să i te dedici, te întorci spre Dumnezeu, care are avantajul, dacă pe nu cel de a răspunde, măcar pe acela de a suporta să fie rugat la orice oră. Detresa devine delăsare, abandon după imaginea lui Iov: «Gol am ieșit din pântecul mamei mele, gol mă voi întoarce». Adicția*, dependența față de un produs ce reconfortează înainte de a fi distrus, este un alt răspuns la detresă. De notat că nu e neobișnuit ca cineva să se vindece de una, de mania toxică, și să cadă în cealaltă, în simbolistica religioasă (după modelul Alcoolicilor anonimi sau al asceților mistici). Dragostea de Dumnezeu este mai puțin riscantă decât dragostea față de bărbați (sau de femei). Anticipând întotdeauna o posibilă ruptură sentimentală și primejdia de a-și pierde iubirea, Lisa se pregătește din timp pentru detresa ce va veni: frigiderul ei conține în permanență un lot de borcănașe cu mâncare pentru bebeluși în «primul an» de viață.

«Am nevoie de voi!» În situația analitică, strigătul de detresă izbucnește când separarea este trăită ca un abandon, ca o expediere în neant. Spre deosebire de angoasă*, depresia refuză să se lase analizată, ea vrea doar să fie recunoscută în actualitatea ei. Orice referință la trecut, la copilărie, departe de a se livra unei interpretări și schimbări posibile, este resimțită ca o violență, ca o indiferență. Strigătul de detresă nu cere decât un singur lucru (imposibil), de a găsi ceva ce n-a existat niciodată:

virtuțile permanente și de substanță ale unei prezențe materne care să nu cunoască slăbiciunea.

DIFERENȚE

În inconștient* nu există negare, contradicție sau diferență. Nu există grade de certitudine în privința dorințelor împlinite, ci doar variații de investire în funcție de conținuturi. Inconștientul, infantilul, nu spune «nu», în el coexistă ura și dragostea, masculinul și femininul, activul și pasivul, vii și morții... Toate sunt prezent, el ignoră absența. Nu de la el vine *organizarea* vieții psihice, construcția subiectului, structurarea persoanei. Acestea i se *împotrivesc*. Toate diferențele: diferențe de sex, de generații, dintre înăuntru (realitatea psihică*) și înafară (realitatea materială), dintre vii și morți, suflet și corp*, oral* și anal*, interzis și permis, absență și moarte, toate aceste diferențe sunt tot atâtea distanțe luate față de procesele psihice cele mai primare, cele care «reglează» viața inconștientului.

Nevroza reprezintă o patologie de conflict, ea situându-se exact în punctul de confruntare dintre «da-ul» inconștientului, care nu-și caută decât împlinirea, și «nu-ul» sistemelor superioare ale vieții psihice, cele care vor să diferențieze. În cadrul nevrozei, diferențele sunt conflictuale. Dar există și alte patologii unde intervenția proceselor primare se plătește prin diferențe ignorate sau negate. Perversiunea* nu vrea să știe nimic de diferențele dintre sexe sau dintre generații; psihoza*, de ceea ce pune în opoziție interiorul cu exteriorul; melancolia*, de ceea ce îi separă pe vii de morți; starea limită*, de ceea ce distinge absența de pierderea definitivă...

DIVAN

Anaïs sosește la prima ei ședință de analiză. Întâlnirile prealabile au îngăduit stabilirea condițiilor: frecvența, divanul... Totuși, și de această dată se așează în fotoliu; vorbește, fără să spună vreun cuvânt despre

reținerea ei legată de divan. Același scenariu și la ședințele următoare. Apoi, într-una din zile, fără vreun motiv evident, fără nicio explicație, se întinde imediat pe canapea. Anaïs nu va comenta decât câteva luni mai târziu acest balet ciudat. În ziua aceea lipsea (în sfârșit) de pe pernă, prosopul de hârtie aflat de obicei acolo, «genul de prosop pe care bolnavul își pune capul când se întinde pe masa de operație».

Divanul (din turcescul *diwan*) reprezintă contribuția Orientului la psihanaliză, el vine direct din sala de consiliu a Sultanului, din confortul lui garnisit cu perne, de la lascivitatea odaliscelor sale. Imaginea luxului, adăugată reputației unei psihanalize a cărei preocupare «e doar *sinele*», ține pacientul mai degrabă la distanță. A îndemna un pacient să ia loc pe divan nu spune încă nimic despre felul cum e primit și tradus acest mesaj. Analistul nădăjduiește că prin a te «pierde din vedere», ori prin a te *absenta*, îți va destrăma definitiv modalitățile obișnuite de conversație, îți va înlesni regresia* și transferurile*, îi va îngădui lui a *visa* să colaboreze cu a vorbi. Ceea ce «percepe» pacientul este o altă poveste. Unul descifrează o chemare la supunere: «Culcat!» și își amintește că în argou «a te întinde» este sinonim cu «a mărturisi». Altul traduce astfel: «Maria, culcă-te acolo!». Anaïs nu vede decât o promisiune chirurgicală, al patrulea adoptă postura celui care zace... Analiza a început și un prim transfer e deja întins pe divan.

DOLIU (TRAVALIU DE)

«Travaliu de doliu»... Ca-ntotdeauna, succesul unei expresii se plătește printr-o pierdere de sens. Psihanaliza se orientează în primul rând spre ceva evident: doliul e o durere, o retragere în sine, o dezinvestire a lumii exterioare... Noțiunea de travaliu adaugă însă o parte mai greu de acceptat, violentă, cea a unei acțiuni de desprindere, de detașare. A te desprinde de moarte, a vrea să-l «omori pentru doua oară», desfăcând unul câte unul nodurile ce te țin legat de obiect. Amintirile insistă, visele* li fac pe morți să reînvie, dar toate acestea pentru a uita mai bine. Până acolo încât libidoul, redevenit liber, să poată iubi din nou. În тайнă, partea ostilă a ambivalenței* dă o mână de ajutor. Când regăndește

excelența și pe care tocmai o petrecuse, Pierre este asaltat în mod brutal de un sentiment de culpabilitate: tatăl său murise de-o lună și deja...

De ce este atât de dureros travaliul de detașare, de ce se cramponează libidoul de obiectul dispărut în condiții în care un substitut e deja disponibil? «Nu putem înțelege așa ceva», scrie Freud. Melanie Klein are răspunsul. Pierderea unei persoane dragi, indiferent la ce vârstă se produce, e întotdeauna un al doilea timp, o traumă secundă, retrăirea unei experiențe precoc. Obiectul pierdut e un obiect iubit, fapt ce determină generalitatea poziției depresive. Orice doliu, chiar unul trăit pentru prima oară, este o repetiție, dar și o reluare, transformarea unei morți și a unei suferințe ignorate.

DOMINAȚIE (PULSIUNE DE)

«La băiat, preferința pentru mână în timpul masturbării, indică ce contribuție importantă va avea mai târziu pusiunea de dominație la sexualitatea masculină» (Freud). Mâna pe penis, mâna pe sex, anticipează stăpânirea, controlul obiectului. Dominația va fi, în sânul sexualității umane, ceea ce rămâne din partea mușchiului, ceea ce aparține speciei și raportului ei de forță care a rezistat invenției infantile și polimorfe a vieții sexuale, cea care face ca obiectele, alegerile, scopurile, pozițiile, să varieze... Să devii stăpân și posesor al naturii, dar în primul rând al femeii! Natura știe să aranjeze bine lucrurile îngăduindu-i bărbatului să apeleze la specie atunci când castrarea* și angoasa îl amenință. Din clipa în care citește în ochii partenerei sale dorința (arzătoare), al cărui obiect este el însuși, întotdeauna Charles ezită puțin. «Ar fi mult mai ușor dacă din timp în timp, ea ar spune: «O nu! O nu!»

DORINȚĂ

A dori, *desiderare*, (*de-sidus-eris*) înseamnă, etimologic, a contempla «astrul», a fi «siderat» de el, fără să-l fi posedat vreodată... Așa curge viața, atrasă de ceva ce nu ai, animată de ceva care lipsește, căutând în fața

ei ceva ce s-a pierdut în urmă. «A găsi un obiect, înseamnă întotdeauna a-l regăsi» (Freud), de aceea regăsirea n-au niciodată gustul lui «prima oară» – *urmele* «primei dăți». În afară de momentele de fericire când te simți în al nouălea cer, cine se poate crede pe deplin și definitiv satisfăcut? Dorința este, în sine, un paradox: semnifică o absență, dar *nu avem nimic* altceva. «Nefericirea e a celui ce nu mai dorește nimic! El pierde tot ce are deja» (Rousseau).

Infantil, inconștientul nu vrea să știe nimic despre asta. Ignorând negația, el *împlinește* dorința. *Sinele** halucinează. În el nimic nu disociază între a dori, a face, sau a poseda. Visul*, simptomul*, mărturisesc pentru asta într-o manieră deformată, uneori ilizibilă. Dar poate că acesta este incinta fantasmiei*, care ne furnizează imaginea cea mai clară. Brusc un chip* se luminează când nimic din realitate nu îndeamnă la surâs, și ghicim că o dorință ascunsă tocmai s-a împlinit. O realizare imaginară, desigur, dar cu efecte foarte reale: cine ar mai juca la Loto dacă nu i s-ar îngădui, în intervalul de până la extragere, să se închipuie astru, să dispună de un câștig consistent și să facă un gest generos?...

DORINȚA DE (A AVEA) COPIL

«Doar nașterea unui fiu îi aduce mamei o satisfacție neîngrădită. Asupra fiului, mama își poate transfera ambiția pe care a trebuit, la ea, să o reprime», cea a invidiei de penis* (Freud). Cuvinte de fiu preferat sau de teoretician avizat? Amândouă, fără îndoială. Evident, e tulburător să constați că teoria freudiană este omogenă, în toate punctele ei, cu fantasma* care susține un fetișism* foarte masculin. Așadar îi putem atribui femeii/mamei următorul gând inconștient: știu bine că nu am penis dar, totuși, ... am un copil, un băiat, căruia nu-i lipsește nimic! Fetișism al lui Freud sau nu, fiecare analist, indiferent de sexul său, are numeroase ocazii să verifice ecuația inconștientă a copilului și a falusului. Există astfel multe trăiri (nu doar a băiatului, dar poate și a fetei cu «falusul mamei») consacrate punerii în scenă a programului falic matern. Vieți de *campio*, de campion, dedicate cauzei Damei.

Critica teoriei freudiene este pe cât de necesară pe atât de relativă, nu dorința de a avea copil este cea pe care o teoretizează Freud, ci una

dintre formele lui fantasmatic printre multe alte posibile. La cheremul variațiunilor sexualității infantile*, se ajunge ca *în pântec* copilul să fie moștenitorul unui erotism mai arhaic, mai mult anal* decât falic: de la «lucrul cel mai murdar» la contrariul lui cel mai prețios, mama aduce pe lume un copil poleit cu aur. El nu va deveni sceptorul celei ce i-a dat viață, ci *posesiunea ei* – cu riscul ambivalent al *expulzării*.

Nu e ceva neobișnuit ca dorința de avea un copil să fie, astăzi, cea care o determină pe o femeie să se supună unei psihanalize. «Revoluția» moravurilor a conferit femeilor o libertate care până atunci nu era trășătura de căpătâi a vieții lor sexuale. Prin ricoșeu, dorința automată a copilului este cea care se vede atinsă. Destinul conjugal și matern al femeii era trasat, dar astăzi el nu mai există. Libertatea politică este îmbucurătoare, cea psihică este angoasantă. Demersul e cu atât mai nesigur cu cât năzuim ca dorința să fie împărtășită; de un bărbat sau de o femeie, deschiderea posibilităților e o complicație suplimentară.

Există tot atâtea dorințe în privința copilului ca și fantezmele care le susțin: o femeie dorește înainte de orice să rămână *însărcinată*, dorință de plenitudine străbătută de accente de melancolie. Alta nu și-ar dori un copil, ci un *bebeluș* – unii, în special bărbații, poartă astfel de urme indelebile. O a treia dorește «o fetiță», cu a cărei imagine a visat să se identifice, alta vrea tot «un sugar» pentru a se putea bucura de alăptat etc.

Procreerea asistată medical dezvăluie uneori dificultăți neașteptate. Astfel, pentru unele femei, donarea de ovocite are «meritul» de a curma filiația biologică: conceperea unui copil este posibilă căci el nu va mai fi «nepotul» propriei mame. Există și contrariul, fantasma unei lumi cu mame și fiice clonate. În sfârșit, scăpăm de bărbați... Inconștientul visează, urcă pe Amazon.

DRAGOSTEA

În timp ce scria unul din textele lui cele mai sumbre, „Starea de rău în cultură”, Freud a întocmit inventarul căilor pe care pornesc oamenii în căutarea „fericirii”. Satisfacția de a iubi și de a fi iubit nu poate fi egalată de nimic, ea duce la „*plăcerea care copleșește*” și satisface aspirația ori-

ginară și pasionată, centrată pe o „fericire pozitivă”. Cum să înțelegem că această cale este evitată de multe ori și, chiar dacă este folosită, se întâmplă doar pentru puțin timp? Cum să înțelegem că „erotismul genital” nu se mai află atât de des „în centrul vieții”? Înseamnă că „arta de a trăi” are un dezavantaj: „Nu suntem niciodată mai lipsiți de apărare în fața suferinței ca atunci când iubim, nu suntem niciodată mai expuși nefericirii și detresei ca atunci când ne pierdem obiectul iubit sau dragostea lui”.

Nu e mai puțin adevărat că iubirea își asumă un risc maxim atunci când se deschide spre obiect și spre alteritățile lui. După cum se știe, există destule modalități fizice pentru a circumscrie un astfel de pericol: a suprapune obiectul* imaginar peste obiectul real (pe această cale, el devine și mai variabil), a fi oglinda dragostei pe care o purtăm fiecare în noi (atunci când se retrage investiția narcisică, fără să lase nicio urmă îndărăt), sau chiar a limita relațiile la minimum: „Dragostea nu este decât schimbul între două fantezii și contactul între două epiderme” (Chamfort).

Pierderea dragostei este, cel puțin o nefericire neprevăzută, care nu ține de dragostea propriu-zisă. În primul rând, pentru că prima dragoste nu este cea pe care o oferim, ci aceea al cărei *obiect* suntem, iar această stare de pasivitate legată de dependența provocată în copilăria timpurie, lasă o amprentă ce nu poate fi ștearsă cu ușurință; să iubești e una, să fii iubit e cu totul alta, ce decepționant când la un „te iubesc” ți se răspunde plat cu un „și eu” (Barthes). În consecință, pentru că trebuie să se renunțe la obiectele primei iubiri: cel mai rău lucru nu este că sunt interzise – asta le face și mai dezirabile – ci faptul că sunt trădate; tatăl, mama, iubesc întotdeauna pe altcineva. Obiectul iubirii se pierde întotdeauna, răul suprem e întotdeauna cert, el s-a întâmplat deja. Adevărată tragedie, care transformă chiar de la început iubirea într-o nefericire, separă pe vecie iubitul de iubita lui, chestiune cu care Racine și-a construit tot edificiul teatrului său, cu deosebire „Andromaca”: Oreste o iubește pe Hermiona, care îl iubește pe Pyrrhus, care o iubește pe Andromaca, care îl iubește pe Hector, care e mort...

EFFECT RETROACTIV

Psihanaliza suferă din cauza unei imagini la a cărei vulgarizare și-a adus ea însăși aportul: «La 5 ani jocurile sunt făcute», și asta îl reduce pe fiecare la trecutul său infantil. Efectul retroactiv complică în mod special acest cauzalism rudimentar. Emma nu era decât un copil când băcanul satului își îngăduise un gest deplasat la adresa ei. Evenimentul a lăsat o urmă, rămasă mult timp fără sens și inactivă, ca și exclusă din interiorul Psihicului. Până în ziua în care o circumstanță «neseemnificativă» – Emma devenise între timp o tânără fată – niște vânzători dintr-un magazin (dacă nu într-o băcănie), râd la apariția ei, poate își bat joc, fețele lor zeflemitoare evocă un rictus mai vechi, până în ziua când reapare, deci, evenimentul prim. Coluziunea celor două «lovituri» pe care anii le separă, dau în mod brutal o semnificație, un sens inexistent până atunci, antrenează refularea* (care este întotdeauna ulterioară) și declanșează nevroza isterică și cortegiul ei de simptome: să nu poți să ieși, să nu poți fi văzută (în pielea goală) fără să fii cuprinsă de angoasă. Care este „cauza” bolii? Evenimentul din copilărie, retrăirea lui cu ocazia celei de-a doua scene? Efectul retroactiv nu răspunde la întrebare, ci o invalidează. Nu se mulțumește doar cu inversarea cronologiei, o dezordonează. E nevoie de două „lovituri” pentru a produce o traumă psihică.

Fenomenul efectului retroactiv nu se manifestă doar în copilărie. Nu există vârstă exceptată de primirea loviturilor (rele), care depășesc capacitățile de elaborare psihică în clipa în care izbesc. Și nici vârstă pe care să n-o avem în inconștient.

Eu

Confruntat cu provocările unei realități la care încearcă să se adapteze, busculat pe flancul stâng de revendicările pulsionale ale sinelui* care nu caută decât satisfacerea lor, somat în cele din urmă să meargă drept de către un supraeu* adesea tiranic, eul nu mai știe încotro să se mai îndrepte. Dacă îl întrebi pe cavalerul care, de bine de rău, își încăleacă șaua: «Unde mergi?», el va răspunde: «Întreabă-mi calul!» (Freud)

Autonomia persoanei totale pe care eul pretinde s-o reprezinte, libertatea arbitrajelor pe care crede că le exercită, convingerea identității sale, pot foarte bine să fie iluzii, nefiind însă mai puțin vitale – psihozele*, în care eul este făcut bucăți, sunt mărturii negative în acest sens. Împotriva divizării persoanei psihice, pentru *individa*, eul sintetizează: încearcă, cel puțin, să o facă în ciuda rupturilor, clivajelor* sale. Eul «capătă conștiință», cultivă rațiunea, ceea ce nu înseamnă că grosul activității sale, în special defensele pe care le construiește, nu scapă evidentei sale atenții.

Eul este o «ființă de frontieră» (Federn), el subliniază distanța dintre înăuntru și înafară, el reprezintă pentru Psyche ceea ce reprezintă pielea pentru corp* (Anzieu), un înveliș care conține, protejează și, de asemenea, excită. S-ar putea de altfel, ca forma lui cea mai primitivă să provină din «senzațiile care ies la suprafața corpului» (Freud), din primele experiențe ale atingerii, viața lui depinzând de iubirea (de ura) pe care i-am purtat-o. Urmarea este o lungă istorie al cărei eu este rezultatul, «precipitatul» identificărilor* cu primele obiecte*.

Ca și cum lucrurile n-ar fi suficient de complicate, mai trebuia ca eul să se ia pe sine însuși drept obiect al iubirii sau al urii, ceea ce vrea narcisismul* să spună. Și cum nimeni nu și-a dat seama până unde merge bunătatea lui, el pleacă repetând: «Pe mine, eu...»

EU IDEAL

Într-un caz de megalomanie – precum cel al lui Ceaușescu, bunăoară, «Geniul Carpaților» care rescria istoria României amestecând-o cu elemente din propria genealogie sau a lui Napoleon, ce-și luase coroana din mâinile Papei pentru a se sanctiza el însuși împărat – într-un caz de megalomanie, așadar, nimic nu mai distinge *eul ideal* de *eu*. Unul îl acoperă pe celălalt, în continuu, cu triumful său. Chiar dacă nu ne supunem cultului personalității sale, eul ideal, acest copil al lui Narcis, rămâne un erou sau un dictator necunoscut, și nu locuiește mai puțin tainic în inima fiecăruia dintre noi. El nu-și limitează expansiunea mai mult decât timpul, spațiul sau orice altă limitare; eul acela foarte ocu-

pat cu identificările* sale eroice este un sine* care se ignoră, în timp ce dorința* îi este îndeplinită. Sentimentul omnipotenței lui este «oceanic», după modelul celui mai primitiv narcisism. Moștenitor al primelor forme de eu, cele ale eului-plăcere care nu tolerează niciun obstacol în calea satisfacției sale, ghicim că nu face singur toate aceste lucruri. Ne imaginăm un copil foarte mic care, atunci când se privește în oglinda-chip* a părinților săi, îl recunoaște, dacă nu pe «Geniul Carpaților», cel puțin pe *His Majesty the Baby*.

EROS, vezi IUBIRE, AUTO-EROTISM, OBIECT, PLASTICITATEA LIBIDOU LUI

EXCITAȚIE, vezi AUTO-EROTISM, CORP, MASOCHISM, ORAL

FAȚA

Mama joacă în fața copilului propria ei dispariție, e de ajuns să-și mascheze *fața* cu o pânză sau cu ambele mâini – *a minima*, o mână pe ochi ascunzând privirea ar produce același efect. Nicio altă parte din corp n-ar putea fi, aici, convenabilă. Pentru că fața este mai mult reprezentanta *întregului* decât *o parte* a acestuia. Obiectul* *total* este o *față*. În lagărele de concentrare, lingurița devenise unul dintre obiectele cele mai prețioase, pentru că ea avea grijă ca fața să nu dispară în bolul cu supă, îngăduindu-i astfel să aparțină, pe mai departe, speciei umane.

Nu poți să-ți *vezi* fața, ci numai să *te vezi*. A se iubi are, ca drept prealabil, pe a se privi, fața este prin excelență zona erogenă a narcisicului*. Pentru a ajunge aici, o simplă oglindă nu este suficientă, prima oglindă e fața mamei (Winnicott). El purcede din față ca din întregul corp* psihic, e rezultatul unei psihogeneze. Pentru a *se vedea*, pentru a-și desena o față și a-i plăcea să o contemple, trebuie mai întâi să deprindă din privirea maternă că e «lumina ochilor ei.»

Fața este fereastra sufletului. O fereastră prea deschisă pentru ca psihanaliza să se poată acomoda cu ușurință. Fie că ești pacient sau analist, cum să-ți abandonezi firul gândirii inconștiente, cum să-ți acorzi libertatea hoinară a imaginației, dacă ești amenințat să fii privit cu insistență?

FALUS (PRIMAT AL FALUSULUI)

Osiris, Hermes, Dionisos, Priap... Phalus e un zeu pe care îl adorăm. Oare omul de ce acoperă și disimulează «ceea ce ar trebui să împodobească și să expună cu pompă, ca un oficiant»? (Leonardo Da Vinci) «Primatul falusului»... expresia frizează pleonasmul: falusul, simbolul puterii, tăriei, fecundității, nu știe nimic altceva decât să primeze. Doar dacă... «Există la fiecare femeie ceva rătăcit», spunea Lacan – busola lui nu avea ac –, adăugând: «iar la fiecare bărbat ceva ridicol». După primat, deprimat!

Primatul falusului este o teorie sexuală infantilă; nu contează mai mult decât la oricare alta, dacă este adevărată sau falsă. Interpretarea politică, chiar dacă o considerăm inacceptabilă, este o altă afacere. În privința meritelor euristice ale teoriei aflate în dezbatere, sentimentele față de acestea sunt împărțite. Pe de o parte, ea impune o logică binară (il avem sau nu îl avem, A sau non-A) ale cărei virtuți clasificatoare nu mai pot fi demontate. Pe de alta, ea semnalează «o deteriorare precoce a intelectului infantil» (Freud), o renunțare la vesela polimorfie, cea care multiplică sexele (gură, anus, limbă, deget...), pentru le reduce pe cele posibile la alternanța prezență/absență a Unuia-Singur.

În spatele mândriei Primatului ghicim angoasa castrării*. Marțial scria că «nu-i poți comanda membrului așa cum îi comanzi unui deget».

FANTASMĂ

A renunțat definitiv să mai meargă cu metroul. Coborârea sub pământ devenise o coborâre în infern. Pe canapea*, trupul i s-a rigidizat brusc, atât de vie era angoasa* când a încercat să descrie imaginea care o agrea încă de la primele trepte ale scării: o pană de electricitate blochează garnitura între două stații și toți bărbații din vagon profită de staționare și de întuneric pentru a se năpusti asupra ei...

Pentru că, deseori, fantasma este redusă la forma amabilă și campestră a unei reverii diurne, îi atribuim o lejeritate care subestimează importanța ei în *realitate*. Psihologia comună transformă imaginarul

Într-un subterfugiu nu prea îndepărtat de minciună: «nu e decât o fantasmă». Nu există suferință psihică, angoasă sau simptom* care să nu-și găsească obârșia într-o fantasmă al cărei chip inacceptabil, cel mai infantil, rămâne de cele mai multe ori inconștient.

Mama poate fi una dintre cele mai blânde iar tatăl unul dintre cei mai liniștiți, fantasma copilului nu-i transformă mai puțin în vrăjitoare și tiran, în dragon și lup. Fabula pe care o ascultă pe înserat cu un amestec de teroare și plăcere, nu-l seduce pe copil decât din pricină că ea relatează versiunea exagerată a propriei istorii, a *realității sale psihice**, dacă nu materiale. Obiectivitatea, luarea în seamă a realității, sunt achiziții tardive. Imaginarul precede utilul și nu invers. Cu mult înainte ca o cutie să devină pur și simplu o cutie, obiect care servește ordonării, «cutia» cu care copilul se joacă este un pântec, un abis, o cavernă, un loc neliniștitor și misterios din care va țâșni diavolul.

FEMINITATE (SEXUALITATE FEMININĂ)

«Mă abandonam pâlind, cu ochii închiși. Când ațipea, satisfăcut și relaxat, eu rămâneam imobilă și consternată, cu simțurile înghețate.» Lelia, frigida, e un personaj a lui George Sand, ea aparține unei epoci «paleolitice», secolul al XIX-lea, când femeia descoperea erecția masculină în «noaptea nunții». Sexualitatea s-a schimbat și ceea ce se numește «eliberare sexuală», ține în primul rând de femeie: tabu-ul virginității căzut în desuetudine, distincții între viața sexuală și cea conjugală, disocierea procreației de sexualitate... Dar inconștientul n-a îmbătrânit, el ignoră timpul. Variațiile în istorie ale practicilor sexuale sunt un lucru, înrădăcinarea sexualului în infantil este altul. Femeile continuă să povestească istoria șarpelui cu aceeași oroare echivocă precum odinioară, iar în fața libidoului continuă să-și transforme angoasa* în boală corporală. Nu mai mult decât eșecul bărbaților, frigiditatea nu este un simptom pe cale de dispariție. Nu există tratament social pentru partea de inconștient a vieții sexuale. Cuvintele de lamentare nu s-au schimbat câtuși de puțin la această femeie de treizeci de ani, neliniștită în privința capacității ei de a stabili cu un bărbat o relație suficient de profundă

pentru a deveni fertilă, și care se teme că «libertatea ei s-ar putea transforma în rătăcire»

Vremurile «eliberării» de azi pun și mai mult pe tapet ceea ce reprezintă, probabil, forma primitivă a angoasei la femei, angoasa de a-și pierde iubirea, «de a nu mai fi iubită». O astfel de angoasă își are rădăcinile în primele momente de viață, în clipa în care copilul foarte mic depinde în totalitate de anturajului său, când experiențele lui de tandrețe și senzualitate sunt necesarmente pasive. Pasivitatea care evoluează de la «a fi iubit» la «a fi penetrat», ar putea reprezenta veriga inconștientă care restabilește legătura dintre perioadele primitive și experiențele de mai târziu. Frica, cvasigenerică la femei, că un violator va pătrunde în casă în timpul nopții, rezumă un afect împreună cu reprezentarea unei istorii vechi de când lumea.

FETIȘISM

Fetișul și-a păstrat din etimologia sa (*feitiço*, «artificiu, truc»), un rest de magie: femeia nu are penis... dar are un port-jartier, un palton de blană, un chilot de mătase! Piciorul îmbrăcat cu ciorap de plasă sau purtând pantofi cu toc înalt, îngăduie bărbatului să ignore ceea ce, de altfel, nu știe decât prea bine: că femeii, și în primul rând primeia dintre ele, mamei, îi lipsește «esențialul». Eul este clivat*, mâna stângă acceptă ceea ce mâna dreaptă respinge (neagă) cu cea mai mare vigoare. Pasiunea fetișistului e invers proporțională cu oroarea inspirată de castrare*. Perversiune* la unii – nu fetiș, nu relație sexuală! – un oarecare fetișism discret nu e departe, de altminteri, de cea mai comună trăsătură a sexualității masculine. Discretă, dar foarte reală prin efectele ei: industria de lenjerie feminină îi datorează o parte apreciabilă din beneficiile sale. Ultimul veșmânt temperează percepția și rezervă surpriza.

FOBII

Obscuritatea, aerul liber, pisicile, păianjenii, moliile, șerpii, șoarecii, furtuna, cuțitele, sângele, spațiile închise, mulțimile, vidul, traversarea podurilor

sau tunelelor, metroul, vaporul, călătoriile pe mare, avionul... Inventarul fobiilor este un amestec inextricabil. Încă odată, nu este vorba decât de fobii *tipice*, acceptate cu ușurință. Una dintre ultimele, după dată, tunelul pe sub Canalul Mânecii, formează un adevărat club de membri. Trebuie spus că acesta le întrunește pe toate: «Călătorie spre centrul pământului», «20000 leghe sub mări», un tunel lung, obscuritate amenințătoare, oameni în vagon, tren lansat în mare viteză... Adăugați la aceste temeri comune găselnițele personale: calul micului Hans (Freud), coșul micuțului Arpad (Ferenczi) și – de ce nu – pronumele relative ale lui Flaubert, toate acele *cine* și *care*, evitate grație participiului prezent... Phobos, cuvântul nu semnifică numai fuga, frica, el evocă în egală măsură ideea de panică, de dezordine. Puțină realitate – se întâmplă ca avioanele să cadă, iar șerpii să muște – permite deseori nebuniei să nu apară ca atare... nu întotdeauna, când fobia de insecte nu-și găsește altă soluție decât vânzarea casei de la țară plină de bucuriile de odinioară.

Fobia este o «copilărie», dar copilul foarte mic nu cunoaște frica, el aleargă pe marginea apei, urcă pe pervazul ferestrei, se joacă cu focul sau cu cuțitul... Este imposibil să citorești fobie în natură, trebuie ca *infantului* înconștient să intervină în producerea ei. Înainte să fie «maladie» fobia este o soluție, îngăduind conflictului* să se deplaseze, să fie localizată angoasa*, să i se găsească «un motiv». Ca orice simptom*, fobia, chiar tipică, nu e niciodată susceptibilă de o traducere univocă. În metrouri există isterice dar și oameni ca niște animale; unii, îngropați și melancolici, circulă în țara morților și traversează Sena așa cum alții traversează Stix-ul.

FRATE, SORĂ

«Corpul fratelui său se strângea atât de tandru, cu atâta bunătate lângă ea, încât se simțea odihnindu-se în el, așa cum și el se simțea odihnindu-se în ea» (Musil). Deoarece relațiile dintre frați și surori, sau frate și soră, reprezintă o primă deplasare în raport cu obiectele* primare, mamă și tată, ele lasă să se înțeleagă, uneori în toată simplitatea lor, dragostea și ura, fantasmеle subadiacente, incestul* și crima. «Este deja fratele meu, dacă în plus ar trebui să-l și iubesc...»

Viețile adulte poartă urmele pasiunilor din copilărie, în evitarea sărutului, de exemplu: Léa nu-și poate săruta fratele mult iubit decât cu vârful buzelor, Helene întoarce obrazul când se apropie cel care i-a fost un tiran fără milă.

Legătura fraternă găsește în chestiunea socială (*socius*, «companion») un derivat «natural». Fratele, pentru a fi simbolic, nu este mai puțin un obiect de pasiune, atunci când scena istorică se lasă dominată de violența pulsională. *Fraternitate sau moarte!* Revoluția franceză a abuzat cu bună știință de această deviză și de dilema ei. Sensul prim și manifest este *ideal*, se acceptă moartea vieții personale, supunerea la o finalitate care împlinește esența omului. În sensul secundar, subliniat de Chamfort, formula se transformă într-un: «Ori ești îmi ești frate, ori te ucid!» Gironda și-a pierdut capul. Dar într-un al treilea sens, mai inconștient, între frații «*pe viață și pe moarte*, trece securea și sfâșie. La apogeul Terorii, când Robespierre și Saint-Juste îi trimit pe Danton și Camille, mai ales pe Camille (Desmoulins) la ghilotină. «Să-mi fii frate ca să te ucid... »

FREUD (1856-1939)

Viena, 19, Bergasse... strada este liniștită, imobilul este burghez. Apartamentul e la primul etaj. Să urci scările, să calci pe urmele lui Abraham, ale lui Ferenczi, ale lui Ștefan Zweig, dar și ale Dorei, ale lui Ernst, *Omul cu șobolani*, sau ale lui Serguei, *Omul cu lupi*, este pentru psihanalistul de azi un moment ciudat; fără îndoială, așa fusese și pentru «micuțul Hans» în ziua vizitei lui la «Profesor». Treci pragul, o clipă iluzia persistă, intri în sala de așteptare, păstrată așa cum a fost. Poți aștepta însă mult și bine... El au golit tot, El l-au alungat pe Freud. Apartamentul e gol, muzeul conservă neantul. Pentru a vedea și restul, canapeaua, martorii arheologici ai unei civilizații îngropate, infantilul umanității – Freud nu colecționa decât vise – trebuie să urmărești drumul exilului și să te duci la Londra, pe Maresfield Gardens nr. 20 (acolo unde a murit Freud, la 23 septembrie 1939). El au alungat de asemenea și psihanaliza și au ars cărțile. Psihanaliza împarte cu arta «degenerată» onoarea de a nu fi suportate de niciun regim totalitar, indiferent de natura lui – nici psihiatria, nici

diferitele psihoterapii comportamentale nu se pot lăuda în acest sens. La ceva trebuie să fie bună și libertatea.

FRIGIDDATE, VEZI INVIDIE DE PENIS, FEMINITATE

FUZIUNE (SIMBIOZĂ)

La pacienții *borderline** una dintre caracteristicile psihanalizei este forma luată de transfer*, a unei regresii*, a unor stări de dependență, câteodată extreme. Ce traume timpurii caută să se repete în felul acesta? ce i-a lipsit atât de mult copilului încât trebuie să regăsească? Întrebarea l-a condus pe Winnicott la ipoteza unei «preocupări maternale primare». Ideea este cea a unei «nebulii normale», a timpului psihic care construiește un pod între etapele finale ale gravidității și debuturile în viață, estompând separarea generată de naștere, interval în care mama se identifică în permanență cu copilul ei. Identificare* în deplină senzorialitate, ce permite unuia să se adapteze just la mișcările psihice și fizice ale celuilalt. Aspirația fuzională a pacientului «limită», angosta* lui de abandon, amenințatoarea lui depresie* ratifică rateurile și înfrângerile acestui moment inițial. Dacă n-am beneficiat de o nebunie «normală», inventăm una privată, desigur, în timpul ședinței de analiză. Paradox al transferului care caută în «preocuparea» analistului repetarea a *ceva ce nu s-a întâmplat niciodată*.

Angoasele care caută să se calmeze în relații fuzionale sunt cu atât mai mult martore la un narcisism* mai degrabă neimplinit decât rănit. Nou-născutul nu e ca oul, izolat și protejat de mediu prin cochilie; dimpotrivă, el este imediat deschis, așteptând încordat răspunsul ființei apropiate. Acolo unde femela mamifer își urmează programul instinctual, mama procedează după cum este ea în totalitate, inconștientul fiind inclus. Adaptarea sa este de multe ori «destul de bună» (*good enough*), alteori haotică, imprevizibilă sau slabă, datorită investiției eronate, sau a inversării pricinuite de îngrijiri excesive. Viața nu debutează în simbioză, aceasta e mai degrabă fantasma* unei mame redutabile pe care n-o dorim nimănui: «mama perfectă».

HOLDING, vezi ATAȘAMENT

HOMOSEXUALITĂȚI

Homosexuality... cuvântul apare prima oară în Anglia victoriană, cea a lui Oscar Wilde. Psihanaliza l-a preluat în vocabularul ei – atunci când «heterosexualitatea» nu mai este, din punct de vedere psihanalitic, de niciun folos –, ceea ce nu duce decât la avantaje, atât de mult unifică acest cuvânt ceea ce nu prea mai este. Nu doar din pricină că homosexualitățile masculine și feminine nu sunt simple paralele, ci pentru că în interiorul fiecăreia diversitatea câștigă în raport cu omogenitatea. Unitatea – vezi «comunitate» – este mai mult socială decât psihică.

Fie că obiectul sexual este de același sau de sex opus, alegerea lui decurge dintr-o psihogeneză, în mod esențial inconștientă, inseparabilă de istoria fiecăruia. *Homos*, cuvântul pune accent pe «același», uneori justificat, când obiectul este un dublu mai degrabă decât un «altul». Eventual dublul copilului, al băiatului care a fost, cel pe care mama l-a iubit atât de mult și pe care îl iubim azi în imaginea efebului, cea care trimite la «ragazzi» lui Caravaggio, la al său *Cântăreț din lăută*. Dar acesta nu este decât un parcurs psihic printre altele posibile. Prima identificare sexuală este cea al cărei obiect suntem: dacă părintele nu renunță la dorința sinelui, nici chiar dacă anatomia copilului ce urmează să se nască dezmințe ceea ce fantasma așteaptă, sexul psihic, desemnat de inconștientul adultului drept amprentă va învinge sexul real. Băiețoasa va iubi fetele, efeminatul va iubi bărbații. *Celălalt sex* nu e absent din homosexualitate. Câteodată e negativ, când oroarea lui este cea care joacă un rol determinant în alegerea sexuală. «Vaginul?, zice acest bărbat, e un puț fără fund, roșu, lipicios, un orificiu beant pe care nicio dată un penis n-ar putea să-l umple.» Ura față de celălalt sex nu este absentă din anumite homosexualități feminine, când falusul identificat drept instrument sadic, interzice orice practică de penetrare și condamnă erotismul să rămână la suprafața pielii. Nimic nu contează în general: penisul artificial este un instrument indispensabil femeii convinse de primatul falusului și de imaginara lui posesie.

O constantă, probabil, alegerea «homosexuală» nu se face niciodată în simplă linie directă: de la iubirea copilului pentru părintele de același sex, la obiectul ales ulterior. Identificările* se întrepătrund, piste se încurcă. Se creează totuși un dezechilibru: mama, mai des decât tata, este partenerul infantil al homosexualității ce va să vină, fie ea masculină sau feminină. În felul acesta se revede, fetiță așezată în patul mamei, două corpuri adunate unul într-altul, cu spatele lângă pântecul matern, ritmul respirației sale copiindu-l pe al celei care doarme.

IDEAL DE SINE, vezi SUPRAEU

IDENTIFICARE (INCORPORARE)

Înainte să aparțină psihanalizei, identificarea ținea de o psihologie comună. Orice observator, chiar și unul mai puțin atent, e apt să remarce, la alții cel puțin, împrumuturile de la mamă, tată, lider, prieten... de la amănuntul vestimentar, la trăsătura de caracter, trecând prin ticul verbal. «Cu vremea, semenii tot mai mult cu mama ta!» Interpretarea e cu atât mai brutală, cu cât e mai justă. Patologiile identificării, atunci când *asemănătorul* cedează în fața *identicului* fac parte din domeniul public, vezi imaginea «sosiilor» lui Elvis Presley care se reunesc în fiecare an pentru a sărbători aniversarea lui «King»

Psihanaliza nu se mulțumește doar cu sublinierea dimensiunii inconștiente a procesului, referindu-se mai ales la primele identificări, cele mai profunde, cele mai statornice; ea susține că eul nu face nimic altceva. «Eu» nu este numai un altul, ci mai mulți. Eul se construiește prin identificarea cu cei apropiați, de-a lungul primelor relații interpsihice. Identificarea nu este o simplă imitare, luarea înăuntru este concomitent posesie și transformare. Prin ce mijloc? Bebelușul anorexic* care refuză cu ultimele puteri ceea ce vrem să înghită, sugerează, în negativ, că, la început, mișcarea psihică de identificare nu se distinge de procesul somatic de ingestie. Ceea ce unul refuză, celălalt (bebelușul satisfăcut) o ia în posesiune: «Eu sunt sânul» (deci *exist*). Identificarea este

mai întâi o *incorporare*, iar aceasta e prototipul tuturor interiorizărilor ulterioare. Să faci să fie al tău ceea ce este bun, ceea ce iubești. *A fi* ceea ce dorești, dacă *nu îl poți avea*. Identificarea este un rest de dragoste.

IDENTITATE, vezi BISEXUALITATE, CADRU, INDIFERENȚĂ, EU, NARCISISM

IMPOTENȚĂ, vezi CASTRARE

INCEST (DORINȚĂ DE)

«Nu te acuplezi cu cei care mănâncă din același bol și aceeași farfurie.» Populația Na, din China, din preajma Himalayei, nu acordă nicio valoare constrângerilor căsătoriei, îngăduindu-și o generoasă libertate sexuală; manifestă, totuși, față de incest o intransigență care nu dădorează nimic societăților celor mai șlefuite. Prohibiția incestului poate varia prin aplicare, dar ea constituie, hotărât, un fapt de cultură universală. Să fie doar un fapt cultural? Etologia a descoperit că primatele, frații noștri, maimuțele bonobos, evită cu atenție coitul cu cei care, aparent, sunt din aceeași familie. Dacă evitarea aceasta e fără cusur, proprie comandamentului speciei, el, omul, transgresează: în fantasmă* (a dori, înseamnă a face) și în realitate. Secvența incestuoasă comportă dorința, interzisul, transgresarea, eventual culpabilitatea* (în general absență dacă se trece la actul pervers) și pedeapsa. Incest rimează cu funest Racine, *Fedra*), *incestum* cu «sacrilegiu». Anticii și «Primitivii» i-au bănuțit întotdeauna prezența în spatele catastrofelor colective și individuale: foamete, secetă, maladii, naștere monstruoasă...

Incestul antropologului, îi privește pe adulții cărora le sunt interzise anumite căsătorii, împinși, în acest fel, la exogamie. Incestul psihanalistului, reprezintă o *dorință* incestuoasă, fiind legat de sexualitatea infantilă*, de primele iubiri debordând de posesie, bunăoară imaginea copilului evocat de Ferenczi, micul Arpad care se adresează astfel vecinei sale: «Vă voi lua în căsătorie pe tine, pe sora ta, pe cele trei verișoa-

re ale mele, și pe bucătăreasă... Nu, pe bucătăreasă nu, mai degrabă pe mama.» Dacă nu poate fi Una, atunci vor fi toate. Incestul vârstnic al perversului nu vrea să știe nimic de diferențe*, el amestecă tot, cu precădere generațiile, uneori sexele; el nu cunoaște altă lege decât cea pe care o dictează singur: «De ce ar fi interzis să-i iubești pe indivizii pe care natura te împinge să-i iubești cel mai mult?» (Sade).

INCONȘTIENT, vezi SINE

INCORPORARE, vezi CANIBALIC, IDENTIFICARE, ORAL

INDIFERENȚĂ

«Viața, cu toate rănilile și durerile ei, este de preferat acestei morți a inimii care se numește indiferență» (Balzac). A fi iubit, a fi urât, una sau alta dintre aceste poziții fondează sentimentul de a exista. Fragilitatea psihică a ființei, ezitățile identitare, sunt și ele consecințe ale indiferenței. Să *fi*, e anevoios, trebuie să fi fost deja investit. *A fi* este o abreviere a lui «a fi iubit» sau «a fi urât».

Indiferența nu este resimțită decât de cineva care a suportat-o; ea nu este nimic, e un non-afect pentru cel care o «emană» (un părinte melancolic?). Surpriza este cu atât mai mare, ea se reînnoiește la fiecare întâlnire clinică: nimic nu leagă, nimic nu reține, nu imobilizează, nu *capturează* mai mult decât non-investirea căreia, paradoxal, i-a fost «obiect»! *Nimic*ul părintelui este *totul* pentru copil. Până acolo încât rămâi agățat o viață întreagă de niște buze care nu vorbesc, *pentru că* ele nu ți-au vorbit. Până la a-ți alege drept «companion» pe cineva pentru care nu exiști.

Când Émilie se duce la țarcul cu animale pentru a adopta un cățel, ea îl alege pe cel mai singur, pe cel mai urât, pe cel la care nu se uită nimeni și pe care nici măcar nu-l vede cineva, pe care nimeni nu-l dorește... și nu-l va dori vreodată. Și, pentru că acesta se pierde destul de ușor sau este călcat de mașină, se întoarce să-i caute dublura.

INTERZIS, vezi COMPLEXUL ŒDIP

INTERPRETARE

Visul* o neliniştise fără să ştie de ce, totul părea inocent în imaginea acelei curţi unde băieţi şi fete se urmăreau în recreaţie, unde ea nu ezitase să se îmbrâncească pentru a-şi apăra teritoriul... Asocierile o conduc spre jocurile copilăriei, la plăcerea «luptei» cu tatăl său. Se nelinişteşte, are un moment de angoasă; e absolut sigură, niciodată «adorabilul papa» nu făcuse vreun gest... multă iubire împărtăşită, desigur, dar nimic care...

– (*Analistul*) Asta nu împiedică visul...

Interpretarea este singurul act pe care psihanalistul îl are de făcut. Între cele două câmpuri, de-o parte dorinţa* (inconştientă), de cealaltă defenşa sau rezistenţa*, ea îl alege întotdeauna pe primul. Un cuvânt care e o mână de ajutor, cu scopul de a degaja ceva ce caută o ieşire, o expresie.

Când interpretarea se apropie prea mult de explicaţie, ea se pierde. Gustul său pentru echivoc, enigmă, vizează mai întâi să țină deschisă calea pentru sensul ce va să vină. Psihanalistul nu *ştie* – doar dacă *nu aude nimic* –, mai degrabă ghiceşte. Doar asocierile consecutive ale analizatului validează sau nu interpretarea propusă, şi este întotdeauna un indiciu de dinamică veritabilă când gândirea ia un curs la care analistul nici măcar nu s-a gândit. Un cuvânt precum «minunat» cade în gol, pe când cuvântul «nesemnificativ», pe care interpretul ar fi putut tot atât de bine să-l păstreze pentru el, poate avea un efect bulversant.

Cel cărui interpretarea i se adresează, spune că vorbele sale au un sens care lui însuşi îi scapă, ea «manifestă stranieţate în inima intimităţii» (Fédida). Actul său este «în mod obiectiv» persecutant şi, într-o anumit fel, transgresiv – ea spune ceea ce nu poate fi spus, ceea ce nu se spune. Şi ar fi cu atât mai mult dacă n-ar fi respectate condiţiile enunţării sale. O interpretare neproferată la momentul oportun nu e decât un atac sălbatic şi ofensator, mai puţin dacă a rămas neauzită, dar şi ratată dacă a fost livrată prea devreme.

Psihanaliza nu deţine monopolul interpretărilor: de unde-i vine originalitatea? O experienţă de care nici filozoful hermeneuticii, nici isto-

ricul, nici criticul de artă... nu dispun: *prezentul transferului**. Din cuvintele interpretării, forța transferului face un *act*, un gest care este ca urmarea unui vis.

INVIDIE DE PENIS (FEMEIE CASTRATĂ, CASTRATOARE, FALICĂ)

Invidia de penis, după modelul lui Épinal, cel a fetei care vrea să urineze și ea din picioare... prim gest politic al unei egalități revendicate între sexe, puterea aparține celor aflați la verticală, nu celor aplecați.

Feminitatea* primitivă a fetei e de mult constituită când o încearcă dorința de a dispune de avantajele unui sex vizibil și utilizabil, externalitate pe care o poate face vizibilă (ca a fratelui mai mic, care se prostește), și care constituie mândria «îmbecilă» a părinților. Invidia de penis, la fetiță, nu este separată de angoasa* în fața propriului sex, interior, invizibil și enigmatic. Penisul e o evidență; vaginul, un necunoscut. Primul abundă în porecle, al doilea e de nenumit. Infantilul nu are nume decât pentru lucruri vizibile.

Chiar mai mult decât invidia de penis, contează destinele ei. Cel mai dinamic dintre ele constă în trecerea la altceva, în transformarea invidiei (invidia e «invidioasă», *invidia* e răuvoitoare) în dorință: de penisul în sine (să fie penetrată de el, nu pur și simplu de a-l avea), de penisul tatălui, al bărbatului, al copilului, al operei create... Dar există și alte destine, care poartă mai mult pecetea fixației, decât pe cea a transformării. Primul lasă femeia castrată, eventual până la frigiditate. Ea *nu-l are*, deci nu are nimic. În discursul femeilor acest lucru e vizibil prin deprecierea tuturor realizărilor (inclusiv a celor amoroase) și a tuturor acțiunilor: «Sunt o nulitate, nu voi reuși niciodată.»

Celălalt destin e inversat, nu mai este «castrat» ci «castrator»: ea *nu-l are* dar îl va avea, e suficient să castrezi bărbatul... grupul de femei de pe marginea piscinei privește cum trece instructorul de înot: «Castelul nu arată rău, dar donjonul e în ruină». Măcar de nu i-ar da bărbatului de înțeles că nu-i dorește decât penisul, al cărui apendice este!

Al treilea destin e conjugat la prezent și la forma afirmativă: ea îl are «pe el» și atributele lui, mai ales puterea. Femeia falică e o «Doamnă de

fier»; generalii argentinieni și-au pierdut sceptrul și Malvinele pentru că au uitat acest lucru.

Dar, probabil, cel mai păgubos destin e acela când invidia de penis forjează caracterul... În spatele femeii acre, victimă mereu nesatisfăcută, se ghicește fetița *lezată*. Bărbații («toți la fel», tradus prin: toți au unul *la fel*) reprezintă primul obiect al revendicării; din umbră, analiza lasă să se întrevadă o mamă detestată pentru că n-a oferit singurul lucru care contează...

ISTERIE

Isteria are propria ei caricatură, pe cea a unei femei încremenite, scoțând un strigăt de oroare în fața șerpilor pe care tocmai îi văzuse. Ca toate caricaturile, aceasta nu este lipsită de adevăr, căci subliniază conjuncția fascinației cu repulsia, a dorinței* cu defensa. Simptomul* nu poate decât să urmeze, fobia* atemporală față de șarpe nefiind, dintre toate simptomele isterice, cea mai copleșitoare.

Isteria a dispărut din DSM, manualul internațional al psihiatrului. Din pricina «corectitudinii politice», ea n-a rămas în țările de dincolo de Atlantic decât o injurie misogină. Mult mai folositor e să-l citești pe Hipocrate sau pe Galien (medic la Pergam, în sec. al II-lea): atât unul, cât și celălalt, nu ignoră nimic din *excesele* sexualului, din propensiunea lui de a confunda într-o aceeași dezordine sufletul și corpul, la bărbat sau femeie... Lui Galien îi datorăm faptul că, fără să-l mai fi așteptat pe Freud, a înțeles că în ciuda etimologiei ei (*hysteria*, «uter»), isteria poate fi tot atât de bine și masculină. Una din trăsăturile isteriei masculine este tocmai aceea că se debarasează de *exces*, transformând-o în atribut exclusiv al feminității: «Femeie, tu ești poarta diavolului!» (Tertulian).

Pentru că nu «știe» nimeni mai bine decât ea că întregul corp nu râvnește decât să devină o zonă erogenă (și deci, conflictuală), că fantasma* este sursa pulsionii* («teatrul său privat» e fără egal), și că nu ne dorim nimic mai mult decât ceea ce refulăm, isteriei îi revine rolul de a îngădui psihanalizei să se inventeze.

ÎNTOARCERE ÎN UTER (SOMN)

Grație somnului, recuperăm o stare de dinaintea venirii noastre pe lume, cea a existenței în pântecul matern. Ne făurim condiții asemănătoare cu cele existente atunci: căldură, obscuritate, absența stimulilor. Unii dintre noi se curbează pentru a forma un mic pachet și adoptă pentru somn poziția corpului* pe care o aveau atunci. Lumea nu ne posedă în întregime, pentru o treime din viața noastră (perioada somnului) *nu suntem încă născuți*» (Freud). Somnul – cu atât mai autentic, cu cât e mai profund și fără vise, iar patul un «cuib dulce» – împlinește dorința de întoarcere în pântecul matern. Oare această fantasmă e narcisică (vizând replierea sferică a corpului și a psyche-ului asupra lor înșiși) sau incestuoasă (reconectare la deliciile țării natale)? Distincțiile sunt abolite, satisfacțiile se confundă, precum eul* adormit cu sinele*, pe care nimic nu le diferențiază. Restaurarea narcisismului primar și regăsirile simbiotice cu mama primitivă, nu formează decât un tot unitar.

Sub aparența ei încântătoare, după modelul publicitar al insulelor Seychelles, Bahamas sau altor «mări calde», fantasma* promite paradisul când bucuriile vieții intra-uterine ar putea foarte bine să nu fie decât niște retrospective. Sub cerul negru al depresiei*, aceeași fantasmă apropie periculos somnul de «marele somn» și pântecul de mormânt; paradox al unei fantasme a cărei împlinire ar conduce la înșăși abolirea vieții fantasmatică și a oricărei animări psihice. Să dormi, doar să dormi...

LIMBAJ

Multă vreme, lui Lucien i-a fost imposibil să pronunțe cuvântul *ou*, de parcă n-ar fi existat suficientă distanță între cuvânt și produsul respectiv. I se părea că dacă l-ar fi pronunțat, gura lui nu s-ar mai fi deosebit prin nimic de un «fund de găină»...

Limba nu este pur și simplu *naturală* (moștenită de la grupul social căruia îi aparținem) și *maternă* (furnizată copilului de către cei apropiați), ea este și *singulară*, în funcție de modalitatea fiecăruia de a fi, de a locui, de a-și compune dialectul în limba transmisă. Ticuri de limbaj, greșeli recurente de sintaxă, confuzii fonetice sau semantice, lim-

baj *șlefuit* sau *grosier*, cuvinte evitate sau alese, plăcerea de a se asculta vorbind sau de a rămâne tăcut... fiecare desenează în limba comună și în stil propriu o hartă personală; cum se întâmplă cu Lucian și cu a sa angoasă-dorință în fața ideii (fantasmei*) de a ocupa pe scena sexuală o poziție feminină.

Comunitatea limbajului natural între cei doi protagoniști ai situației psihanalitice este pentru dinamica vindecării o primă capcană, dând iluzia unei împărțări, a unei comunicări, a unei simetrii. «A vorbi aceeași limbă» este o modalitate de a crede într-o înțelegere implicită. Invers, nu este un lucru rar să primești un pacient a cărui limbă maternă este *străină*, și să descoperi că acest lucru oferă mai degrabă o deschidere, decât o restricție. Totul se petrece de parcă inconștientul, «stranietaatea lui», ar profita de jocul idiomurilor pentru a-și executa propriile *deplasări*. Jenny a avut un vis de angoasă în care s-a văzut dezechilibrată pe o «coardă întinsă» «Întinsă» sau *red*? I se reactivase teroarea din copilărie, tatăl ei se întorcea de la cârciumă, avea loc previzibila criză de furie, fața lui devenea cu brutalitate «roșie»...

Limbajul nu este singurul instrument al vindecării prin cuvinte (*talking cure*), el este și materia ei primă.

LIBIDO, VEZI DOLIU, NARCISISM, PLASTICITATEA LIBIDOUUI, SUBLIMARE

MASOCHISM (SADISM)

Supunere servilă, umilire, pedeapsă corporală... scenariile inventate de Sacher Masoch au legat multă vreme imaginea masochismului pervers de jocurile celui care voia să fie tratat ca un copil rău, nerăbdător să guste din «deliciile feselor». Întâlnirea psihanalistului (M'Uzan, Stoller) cu câțiva mari masochiști a modificat profund peisajul: tatuat, lovit, ars, martirizat, mutilat... violența fizică poate fi dusă până la insuportabil, cu *excepția celui care o suportă*. «Masochistul? O victimă care nu-și slăbește prada» (Pontalis). Pentru că sadismul – procurarea plăcerii prin durerea provocată altuia – prelungește agresivitatea și pulsiunea de moarte*

și nu face din asta un mister. Dar cum să numim gustarea durerii până acolo încât e amenințată conservarea propriei vieți? Nu există o explicație simplă, dar Stoller a urmărit experiența recurentă, din copilărie, a câtorva «mari masochiști», tratamentele medicale pe cât de prelungite pe atât de violente, care duceau la apariția de scenarii perverse ulterioare, ca erotizarea unui traumatism, sau transformarea durerii în durere rafinată. Tot ce ajunge la corp* este susceptibil să inițieze excitație libidinală, chiar și suferința cea mai cruntă!

Masochismul pervers nu este decât latura spectaculoasă a unei componente pe cât de primitive pe atât de generale a vieții psihice. «Masochism», cuvântul suferă de o imagine peiorativă, în timp ce capacitatea lui de a transforma în plăcere durerea fizică și suferința psihică îl face să fie de o bogăție inestimabilă. Grație lui, insuportabilul devine suportabil; nu există niciun travaliu de doliu* care să nu îl solicite, să nu îl pună la lucru.

Pentru că sadismul se referă la durerea celui alt, el se lasă înțeles, se lasă pus în dicton: «Nefericirea unora duce la fericirea altora.» În acest timp masochismul rănește cel mai elementar bun simț și își păstrează o parte din mister. «Adevăratul masochist își întinde obrazul acolo unde are șansa de a primi o palmă» (Freud). Această căutare a poziției de victimă stă în centrul masochismului moral, când plăcerea durerii își cedează poziția pentru plăcerea nefericirii. Pentru psihanaliză capcana este redutabilă atunci când suferința psihică, motor în progresul vindecării, devine scop căutat repetitiv.

MEGALOMANIE, vezi EU IDEAL

MELANCOLIE

Un cap prea greu de ținut, odihnindu-se în căușul unei palme care îl susține cu dificultate, imaginea melankholiei (bilă, *khôlê*; negru *mêlas*) însoțește toată istoria picturii; și a poeziei, de la «*langueur monotone*» (Verlaine) la «*bonheur d'être triste*» (Hugo). Când melancolia nu este

o simplă nostalgie, ea nu provine numai de la bilă, ea se îmbracă în negru, cultivă ce este mai sumbru și mai pesimist și răcește chiar soarele – vezi *Sunlights* de Edward Hopper. Îndoliatul știe că a pierdut, pe când melancolicul ignoră. Melancolia e contra travaliului de doliu*, se împotrivesc oricărei rezolvări de pierdere, e contra oricărei distincții între vii și morți. Obiectul (iubirii) e pierdut, mergând până acolo încât se pierde obiectul ca atare și rămâne doar «pierdut».

La tabloul depresiei*, melancolia adaugă «un dezgust universal fără speranță, care are mult din ură» (Vauvenargues). În primul rând dezgustul de sine însuși. Melancolicul nu poate înțelege că ne putem interesa de-o ființă atât de abjectă, el împinge autoreproșul până la delir de meschinărie. Își etalează slăbiciunile ființei fără rușine, fiind convins câteodată că nici alții nu valorează mai mult: «Tratați-l pe fiecare după merit, cine va scăpa de biciușcă?» (*Hamlet*). «În doliu, lumea ajunge săracă și goală, în melancolie așa ajunge eul» (Freud). Poate nu chiar atât de gol, obiectul pe care îl crezusem pierdut recuperează eul* din umbra lui și se confundă cu el. Ura de sine maschează ura față de altul (alta), ceea ce face ca melancolia să semene cu o paranoia interioară. Paranoia* e primejdioasă pentru ceilalți, până la crimă. Melancolicul este primejdios pentru sine, până la suicid.

MINCIUNĂ (SECRET)

«Părinții știu tot, chiar și ce e mai secret – „degețelul mi-a spus...” și știu tot până când copilului îi reușește prima minciună» (Tausk). Traseul frontierelor eului*, construcția unui interior, a unei intimități, posesia asigurată a unui secret constituie pentru condiția psihică reușita primei minciuni. În «minciună» există *mens*, a minți e o dovadă de spirit. Dreptul de a spune totul definește libertatea; ordinul de a spune totul, dictatura. Un pacient care n-ar ști să-și păcălească analistul ar fi foarte bolnav (Bion).

Credința copilului, «părinții îmi citesc gândurile», își găsește originea în deprinderea cuvintelor, «deoarece copilul primește gândirea celorlalți împreună cu limbajul» (Freud). Adultul «îi dă» cuvântul și

împreună cu ele și gândurile, conducându-l uneori pe copil la soluția extremă, autistă, de a refuza limbajul în ansamblul său. Se întâmplă uneori ca psihanalistul să fie traversat de acest gând paradoxal: tratamentul va lua sfârșit când el (ea) va ști să mintă și nu se va simți obligat(ă) să spună tot...

Prima minciună nu este un cuvânt, este o grimasă, un gest de actor. Copilul este așezat pe oliță iar chipul său indică schimbarea, lăsând să se creadă că a «făcut», însă secretul lui – «secret» și «excrement» împart aceeași etimologie – secretul său intim, rămâne bine păstrat. Prima minciună nu ține de cuvânt ci, dimpotrivă, este protecție împotriva cuvântului, împotriva intruziunii lui. La melancolic* minciuna lipsește pentru că nu-l mai protejează nimic de teribila luciditate, livrându-l urii de sine. Din contră, e posibil ca iubirea și minciuna să aibă ceva în comun: «Mințim toată viața și, mai ales, probabil exclusiv, pe cei care ne iubesc» (Proust)

MAMA (MATERNALUL)

Mater certissima... măcar de-ar fi adevărat! În cazul cel mai bun, ea e *good enough*, destul de bună. În cazul cel mai rău, e de ezitat între: imprevizibilă, indiferentă, intruzivă, posesivă, debordantă și... perfectă! Experiența psihanalitică trasează siluetele mamelor la fel de numeroase pe cât de singulară este viața. Trei figuri se disting, totuși, pe fondul acestei diversități. În opoziție cu regresia* pacienților *borderline**, Winnicott construiește imaginea unui *maternal* mai complex decât al unei mame, a cărei permanență, fiabilitate – în niciun caz «perfecțiune» – îi îngăduie bebelușului să-și achiziționeze continuitatea ființei, acel *sense of being* ce-i va permite să înfrunte zgomotele și furiile fără să fie distrus. Dar când «maternalul» acesta se destramă și pământul fuge de sub picioare, angoasa devine de «negândit».

Mama freudiană e după imaginea «micului Hans», nu mama unui bebeluș, ci a unui copil dotat cu ceea ce stârnește atâta invidie*, un băiat. Ea îl leagănă, îl sărută, îl mângâie, «îl ia absolut limpede ca substitut de obiect sexual autentic» (Freud). Ar fi înspăimântată dacă ar afla

ce face, dar e protejată de propria-i refulare. De altfel, s-ar înșela, dacă s-ar neliiniști: acționând în acest fel, «ea își învață copilul să iubească», îl «dotează cu o nevoie sexuală energică» și cu o viață pulsională fără de care nimic important nu se poate întâmpla în viața lui.

Îi revine Melaniei Klein, «geniala măcelăreasă a psihanalizei» (Lacan), meritul de a și-o fi imaginat pe cea mai terifiantă dintre toate mamele. Mama kleiniană seamănă ca două picături de apă cu mama vitregă a Albei ca Zăpada, oferind același tip de sân, în formă de măr – Evă deja, ne amintim... E fantasma* copilului, dacă nu chiar povestea care îi creionează portretul. Pentru a ghici ce are îngerașul în căpșorul său, este suficient să-l privești jucându-se, urmărind în special felul în care tratează și maltratează jucăria preferată de pluș. Rând pe rând, protejată-aruncată, distrusă-reparată, tăiată în bucăți-restaurată, sfâșiată-recusută... mama fiind și la fel de bună, și la fel de rea. Maștera Kleiniană hrănește la sânul ei un piranha.

MAMĂ/FIICĂ

Mama freudiană nu are doar un băiat, ea are și o fată. Dar e chiar aceeași mamă*? Femininul opune psihanalizei o densitate a enigmei pe care masculinul n-o are, după modelul propriului sex, secret vizibil într-un caz, secret într-altul. Dacă iubirile oedipiene ale băiatului prelungesc relația primitivă cu mama, fata trebuie să facă o schimbare de obiect* (de la mamă spre tată), care amestecă definitiv liniile și speranțele de simetrie. Enigma femininului e de neseplat de aceste prime momente dintre mamă și fiică, la fel de obscure și greu de cernut ca și umbra civilizațiilor din Minos și Micene după propulsarea Atenei, la fel de dificil de penetrat ca și *dark continent* – metaforă împrumutată de Freud de la Stanley, primul explorator al unei jungle africane pe cât de sălbatică pe atât de întunecoasă. Între mamă și fiu se stabilește încă de la naștere o diferență. Pe când de la mamă la fiică, asemănătorul dă naștere asemănătorului, într-un «cumul de identic» (Françoise Héritier) ce amenință ca nașterea să devină o simplă *reproducere*; un număr de sterilități psihogene își găsesc originea în această teamă de nediferențiere.

Nevoia unor femei adulte de a recurge la o bucată de pânză cu care să-și mângâie fața pentru a putea adormi (un «ursuleț de pluș»), purtător al mirosurilor și atingerilor din prima copilărie, reprezintă vestigiul unei separări neterminate, dintr-o primă perioadă aflată sub semnul confuziei și satisfacțiilor implicite. «Pielea-pe-piele» din erotica homosexuală* este o altă mărturie a acestui lucru.

Relațiile dintre mamă și fiică variază de-a lungul vieții, de la cele mai profunde complicități la ură pasională, și, totuși, niciuna care să nu poarte urma acestei legături primitive, «civilizație» arhaică «albită de ani».

MOARTE

El și-a visat propria înmormântare, o caleașcă arătoasă trasă de doi cai bălțați. În spate erau toți, plânși, cufundați în durerea de fi pierdut ce aveau mai scump. Suita cortegiului era formată dintr-o mulțime de necunoscuți, abătuți și totodată admirativi. O ființă absentă (Eu) și lumea este depopulată!

În realitate, de fiecare dată când suntem tentați să ne reprezentăm propria moarte, continuăm să fim prezenți acolo în postură de spectator. «Moartea este o posibilitate pe care viața n-o actualizează niciodată» (Heidegger). Mai mult, în inconștient, moartea este întotdeauna a altuia, a unuia dispărut sau asasinat. Inconștientul nu vrea să știe nimic de *propria-i moarte*, el nu crede decât în imortalitate (Freud). Julie se întreabă: «Dacă muriți în timpul vacanței, eu cum voi afla?» E adevărat, își spune *in petto* analistul, n-am adresa ei.

Nu există în psihanaliză adevăr pe care o figură psihopatologică singulară să nu-l dezmință într-o bună zi. Inconștientul* ignoră momentul și propria sa moarte, doar că de îndată ce Narcis ocupă scena, aceasta încetează de a mai fi adevărată. Dacă Narcis e în afara timpului, nu înseamnă că e atemporal, ci *etern*. Fantasmă narcisică prin excelență, viața eternă sfidează moartea, afirmă un timp în afara timpului, un prezent continuu, fără început și fără sfârșit; mai ales fără sfârșit. Timpul, puterea lui de a strica, a devenit în felul acesta cel mai primar dintre procese. Problematika oedipiană nu cunoaște decât crima, moartea al-

tuia. Odată cu narcisismul* moartea-proprie se introduce în psihanaliză și în inconștient; gata, câteodată, cu ocazia unei depresii* profunde, să se instaleze în viață și să-i impună neantul ei existențial.

NARCISISM

Există cel puțin două modalități de a privi o femeie frumoasă când o întâlnești pe stradă: s-o privești sau să te uiți în ochii ei, să vezi dacă ea te privește. Pentru Narcis, celălalt este o oglindă în care se reflectă el.

Narcisismul, dragostea pe care eul* și-o poartă lui însuși, nu este niciodată absent din alegerea unui obiect* iubit, deseori el profită de circumstanțe pentru a obține câteva beneficii. Dar se întâmplă, de asemenea, ca el să ocupe tot locul, ca celălalt să rămână doar o dublură a imaginii care suntem, care am fost sau care am dori să fim. «În curând, draga mea, nu vom mai fi decât un Eu» (Woody Allen). În mod paradoxal, în culmea pasiunii, când eul pare să pâlească în fața obiectului *idealizat*, Narcis domnește fără să-i pese de cineva. E un semn... că investiția pasională încetează, că libidoul se retrage, ca și cum nisipul n-ar fi păstrat nicio urmă a vechiului amor nebun. Swann își amintește de Odette: «Pot spune că mi-am irosit anii vieții, că am vrut să mor, că am purtat o dragoste uriașă unei femei care nu mă plăcea și care nici măcar nu era genul meu.»

Miza narcisică e în primul rând vitală. Buzele întinse ale nou-născutului întâlnesc sfîrcul sînului aflat chiar acolo unde trebuie să fie. Fericită combinație, care permite eului bebelușului să aibă iluzia că plămuește ceea ce găsește, de a se agăța de lume și de a transforma în iubire de sine pe cel căruia el însuși i-a fost obiect. (Winnicott). Construcția eului* și instaurarea narcisismului sunt două mișcări psihice indisociabile. «Eul nu există dintr-o dată ca unitate» (Freud), traseul frontierelor lui, sentimentul identității lui, au nevoie de-o stare narcisică drept condiție. Paradoxul narcisismului constă în faptul că el divizează la fel de mult pe cât unifică, iubirea de sine include ambele aspecte – consecință a inter-subiectivității originare. Înaintea oricărui clivaj* patologic, narcisismul clivează eul de-o manieră comună. Poți ridica de zece ori brațul drept în fața oglin-

zii, căci cel din fața ta face totul pentru a fi dezagreabil și întotdeauna îl va ridica pe stângul. Această diviziune poate fi dureroasă când nu mai funcționează iluzia identității, când nu mai putem vorbi fără să ne auzim vorbind, când nu mai putem acționa fără să ne vedem cum facem... narcisismul are partea lui negativă, când iubirea se transformă în detestare de sine.

Eul este și el obiect libidinal, căci asta înseamnă de fapt narcisism, dar nu un obiect* ca oricare altul. Spre deosebire de obiectul fantasmiei sau de obiectul exterior, el *nu este substituibil*. Este cu atât mai adevărat cu cât eul e *rănit*, situație în care mobilizează întregul libido la chere-mul lui, făcând apel la plasticitatea* acestuia. Există vieți întregi ocupate să ridice baraje la Pacific.

NEVROZĂ OBSESIONALĂ

«Există aici o patologie complet nebună, imaginația psihiatrică cea mai extravagantă n-ar izbuti să construiască ceva asemănător, și, dacă n-am avea-o sub ochi în fiecare zi, nu ne-ar veni să credem» (Freud). «Nebunia» ia forma ineptiei, afectând cu ușurință cele mai obișnuite acte ale vieții cotidiene: să dormi, să-ți faci toaleta sau menajul, să te îmbraci, să te pregătești de plecare, să mergi... și acolo unde un gest ar fi suficient, se instalează un ceremonial pe cât de constrângător pe atât de complicat, un ritual zilnic care transformă nevroza obsesională într-o religie privată. Să-ți speli mâinile de douăzeci de ori pe zi, să faci și să refaci patul până când nu rămâne niciun pliu, să verifici înainte de a pleca de acasă că fotografia copiilor de pe noptieră urmărește exact bisectoarea unghiului, să eviți să mergi pe liniile pardoselii, să treci mereu în dreapta panourilor cu sens interzis... Gândirea cunoaște odihna verificând, calculând, îndoindu-se, tergiversând.

Dincolo de absurd se găsește întotdeauna un sens, unul pe care analiza reușește, sau nu, să-l descopere. Ambivalența* care face ca ura să atingă iubirea de atât de aproape, aduce o contribuție generoasă la formarea simptomelor: a izola, a îndepărta, a opune, a evita contacte, lucruri precum gândurile. Nu poți urî ceea ce iubești, fără să simți o tor-

turantă culpabilitate*, nevroza obsesională e un expert în materie, ea tachinează greșeala până la o durere rafinată, mereu înaintea unei crime, niciodată la adăpostul blasfemiei, care, cu un cuvânt, dărmă o morală scrupulos construită: «Dacă Dumnezeu are erecție, sunt pierdut!»

Putem, uneori, reconstitui «scena de origine» a nevrozei. Copilul e pe oliță, mult înainte de-a fi cazul. El se supune comenzii tiranice «Să fii curat!», dar o face în felul lui, care constă mai degrabă în a conserva decât în a oferi. Spre deosebire de o constipație isterică ce poate ceda din primele momente ale unei psihanalize, obsesivul este un constipat al vieții. Caracterul – încăpățânat, ordonat... – însoțește mișcarea corporală. Viața sexuală de asemenea, aproape întotdeauna amenințată de impuritate, de mizeria și confuzia de cloacă. În nevroza obsesională anusul este sexul principal, cel de care trebuie să fugi făcând disjunctie între sus și jos, între sufletul și corpul pe care trebuie să-l părăsești când gândirea, căreia i te dedici în întregime, se transformă în activitate sexuală. Copilul așezat pe oliță face economii la fecale, dar nu este avar cu cuvintele sale, fiind un vorbitor precoce. «Să vorbească, să vorbească cu orice preț...», abținerea psihanalitică îi vine ca o mănășă, iar el o cere și o tot cere.

OBIECT (PARȚIAL, TOTAL, TRANZITORIU)

«Ea privește – ce obiect pentru ochii unei amante! Hyppolit, întins, fără formă și fără culoare» (Racine, Fedra).

Obiect al dorinței, al iubirii sau al urii... în psihanaliză, obiectul este același ca și în tragedie. Fie că realitatea lui ține de lumea exterioară sau de cea a fantasmelor*, el reprezintă acel ceva prin care pulsuniunea își caută satisfacția. Dintre diversele ingrediente ale pulsuniunii*, el ar fi cel mai variabil («Adorator capricios al miilor de obiecte diverse», Racine), ceea ce expresii precum «tip de femeie» (sau de bărbat) sugerează în maniera lor proprie. Totuși, să nuanțăm puțin: singularitatea «tipului» presupune, dincolo de «diversele obiecte», un obiect unic, de atașament sau de resentiment, de unde ghicim că îndatorarea cea mare rămâne față de primele obiecte, cele ale iubirilor infantile. «A găsi un obiect înseam-

nă, de fapt, a-l regăsi» (Freud), iar dincolo de hazardul întâlnirii există forța destinului.

«Ce vrea să însemne cuvântul obiect? Un sân pe care o femeie îl dezgolește» (Quignard). O femeie? Mai întâi primul dintre ele, căci sânul precede mama, primul obiect fiind parțial într-un mod confuz, hrănitor și voluptos. Înainte ca diferitele tipuri de sexualitate (orală, anală, tactilă, vizuală...) să se adune sub semnul Erosului, înainte ca ele să vizeze sau să construiască un obiect total, se răspândesc și excită absolut orice. Se întâmplă, de asemenea, ca obiectul să rămână toată viața parțial, fidel imaginii fetișistului* care nu reține din trupul unei femei decât un bust strâns într-un corset, din bust chipul, iar de pe chip privirea, această fereastră a sufletului care este reprezentantul obiectului total.

Objectus, cel care este plasat în fața... Obiectul se opune, el își «obiec-tează» alteritatea subiectului psihic. Cu acest titlu el datorează mai mult urii*, care respinge, decât iubirii care produce confuzie. «Lui Winnicott îi datorăm o concepție mai progesistă și, în același timp, mai nuanțată: psihogeneza obiectului». Primul obiect nu este doar parțial, ci și tranzițional. Oare face parte din eu*, i se opune acestuia? Nu e clară deosebirea dintre imaginea de la colțul pernei pe care doarme nou-născutul, bucata de pânză pe care o ține între degete și ursulețul de pluș, între pielea eului și cea a sânelui.

ORAL (ORALITATE)

Calvin, în perioada când domnea peste Republica de la Geneva, încuraja comerțul cu mirodenii, dar în același timp interzicea consumul acestora de către supuși: să nu se excite palatul! Cu mult înaintea lui, călugării din Evul Mediu urmăreau cochetăria femeilor cu aceeași energie cu care condamnau relațiile carnale din afara căsătoriei. Intuim, în această limbă arhaică, prezența unui mod deturnat de a da curs liber sexualității.

Gura este un sex și există mai mult decât o singură plăcere preliminară* pentru a o rechema. Nu mai vorbim de plăcerile și neplăcerile gurii, cele ale gurmandului care salivează, ale anorexicului care refuză s-o des-

chidă, trecând și pe la vorbărețul păcătos. Dacă gura devine sex, asta se întâmplă pentru că nu e singură, sânul amestecându-se și el, oferind și preluând, totodată, plăcere, de cele mai multe ori inconștient. Primele încercări de satisfacere sunt mai degrabă conviviale decât solitare.

Viața psihică începe cu gura, primul gest al eului* este o incorporare*, la început nu există nicio distincție între a mânca și a iubi, a respinge și a urî. Când lucrurile își urmează cursul firesc, Psyche-ul se desprinde (parțial) de acest model somatic. Nu întotdeauna se întâmplă așa, cazurile de alcoolism și patologii alimentare fiind evidente, dar și alte forme mai puțin dramatice: câți bărbați nu-și găsesc «fericirea» doar în condițiile în care își transformă soția – făcând-o cel mai adesea complice la această transformare – în «mamă care hrănește»?

ORIGINE, vezi SCENĂ PRIMITIVĂ

PARANOIA

Pentru psihanalist, întâlnirea cu un paranoic sau o paranoică nu se compară cu nimic. De îndată ce acesta se așază în fotoliul din față, se simte în atmosferă o tensiune foarte specială, aproape o primejdie. Te gândești că ar fi bine să zici un cuvânt... «Ah... îmi *preluați* cuvintele...» Să nu vorbim de o interpretare – paranoicului toate îi *fac semn*, unul mereu ostil, chiar și felul său obișnuit de a gândi – aceasta va fi primită ca o persecuție, «un asasinat al sufletului».

Plutește în aer un complot, teama, gelozia se generalizează și nimic nu poate fi spus fără să fie suspectat... La cea mai mică greșală începe procedura. Paranoicul nu iubește decât un singur lucru, ura* sa. Spre deosebire de eul schizofrenicului* care se fărâmă în bucăți, cel al paranoicului conservă, grație proiecției sale, o anumită unitate. El, nicio-dată, întotdeauna ceilalți. El nu vorbește decât la persoana a treia și nu conjugă decât la imperativ. Paranoicul este o ființă socială și nu este ieșit din comun să ajungă la putere, să ocupe o funcție cu autoritate. Ne-bunia lui găsește în asta un parapet pentru nefericirea celor care îi sunt

subordonați, ca să nu vorbim de cel pe care-l socotește «țap ispășitor». Se întâmplă adesea ca în situațiile pe care le trăiește ca pe o *umilință* socială, paranoicul să se pună cu adevărat în lumină într-un mod psihotic ce ajunge până la delir.

Dintre formele de delir (de grandoare, de gelozie...), formele religioase, mai ales habotniciei, își dezvăluie lipsa de măsură narcisică în inima paranoiciei: sfârșitul lumii e aproape și din această cauză e confundat cu propria moarte!

Cum se ajunge paranoic? Nu există un răspuns simplu, dăm doar un exemplu, pe cel mai celebru dintre paranoicii psihanalizei, Președintele Schreber. Tatăl său, Gottlieb (!) Schreber, pedagog renumit, al cărui nume ajunsese în regimul nazist la ordinea zilei, predica un sistem de educație ce urmărea să devii pentru totdeauna stăpânul propriului tău copil, aducându-l pe acesta «în imposibilitatea morală de a avea vreo dorință»... Nu-ți mai vine să dorești nimic!

PASIVITATE, vezi FEMINITATE, SEDUCȚIE

PERVERSIUNE

Pervertire: a schimba sensurile, a falsifica (un text), a corupe (sufletele), a converti la viciu... Perversiunea a păstrat ceva din latineasca ei de Biserică. Psihanaliza a măturat ceea ce rămăsese din această construcție edificatoare. Dacă sexualitatea *normală* constă dintr-un «coit ce vizează obținerea unui orgasm prin penetrarea genitală a unei persoane de sex opus» (Freud) – îl putem adăuga aici și pe Benedict al XVI-lea care se referea la coitul «misionar», bărbatul deasupra (Părinții Bisericii condamnau poziția *mulier super virum*) și procrearea drept unic scop! – atunci perversiunea este cel mai împărtășit lucru din lume, care începe cu cea mai mică schimbare de poziție, fără a mai pune la socoteală sărutul și toate celelalte găselnițe preliminare. Pulsiiunea* sexuală este «pervers polimorfă»; nu există nimic care să nu țină de corp*, de loc sau funcție, inclusiv de activitatea intelectuală, care să nu poată fi pus în slujba căutării plăcerii.

Psihanaliza ne-a debarasat de o reprezentare a vieții sexuale definite prin singurele restricții ale cenzurii și refulării. Există riscul, totuși, ca prin această generalizare a dimensiunii perverse, să se piardă ceea ce dă originalitate *perversiunii adulte*, cea care organizează sexualitatea într-un mod foarte constrângător plecând de la un scenariu fantasmatic (voyeurist, masochist, fetișist etc.). *Nimic nu este mai polimorf decât perversiunea*. Departate de a fi doar simpla căutare a unei sexualități infantile în stare brută, perversiunea este, dimpotrivă, o imobilizare, o *fixație*. Perversul este un condamnat, un încătușat în scenariul-cătușă al unei fantasmă*, al uneia singure, pe care trebuie, cu orice preț, să-l realizeze. Plictisul care pune stăpânire pe cititorul lui Sade este indisociabil legat de această compulsiune la repetiție*.

Obiectul* pulsiunii* e variabil, cel al perversiunii este *indiferent*. Nu e decât un obiect, niciodată o persoană, un altul. Este suficient să joace rolul pe care i l-a desemnat fantasma. De ce anume îl protejează perversiunea pe pervers? Psihanaliza nu are prilejul să întrevadă ceva decât atunci când soluția perversă se prăbușește, când angoasele* preiau controlul și, cel mai adesea, când depresia* amenință la orizont.

PLĂCERE, vezi AUTO-EROTISM, MASOCHISM, ORAL, PRELIMINAR SEXUALITATE INFANTILĂ

PLASTICITATE (A LIBIDoului)

«Psihanaliza pretinde o oarecare doză de plasticitate psihică» (Freud). Plasticitate... cuvântul evocă sculptura, făurirea de forme noi și din acest motiv există nevoia de a dispune de un material suficient de maleabil. Departate de a se întâmpla întotdeauna așa, lista piedicilor în calea schimbării psihice e fără sfârșit. Dintre marile obstacole să amintim *ura** și certitudinile ei intangibile, narcisismul* și dinamica lui centripetă de repliere a eului pe sine însuși, neliniștea vitală, starea nedefinită de rău – când Psyche e suspendată între «a fi» și «a nu fi», câtă mobilitate mai poate avea?... Apoptoza, fenomenul morții celulare, poate foarte

bine să «sculpteze viul» (Ameisen), o reformă plastică a vieții psihice poate fi așteptată mai degrabă din partea lui Eros și a pulsionilor* sexuale. Obstacolele nu lipsesc nici aici: un libido «vâcos», fixat pe poziții pe care refuză să le părăsească, o refluxare* care nu vrea să știe de nimic, urme de angoasă* săpate ca un drum bătut, un masochism* care manipulează suferința în folosul lui... Fapt e că pulsionile sexuale au această inestimabilă potențialitate de a schimba obiectul, de a urmări nici văzutul nici cunoscutul, și, *via* sublimare, scopuri (sociale, intelectuale, estetice...) care n-au nimic sexual în mod *manifest*. Dintre acestea, pulsionile sexuale (orale*, anale*, genitale, scopice, epistemofiliice...) sunt «ca o rețea de canale comunicante» (Freud), iar dacă o cale este blocată e întotdeauna posibil s-o iei pe alt drum. Fără această plasticitate, niciun travaliu de doliu* n-ar putea fi săvârșit, nicio istorie n-ar putea fi rescrisă, niciun obiect n-ar putea fi găsit-creat. Fără această facultate de deplasare moștenită de la polimorfia sexualității infantile*, nu ar fi posibile *transferurile**, acest material maleabil absolut necesar psihanalizei.

PRELUDII/ PRELIMINARII

Omul n-a inventat coitul, ci doar preludiile. A socoti descărcarea drept scop monoton al pulsionii* a marcat multă vreme pentru Freud un rest de rezolvat în ecuația între instinct și pulsione, între genital și sexual. Preludiile, această sexualitate fără sfârșit, moștenitoare directă a sexualității infantile*, ilustrează dimpotrivă, că ceva din pulsione se «împotrivește satisfacției *depline*», este contra «micii morți», contra plăcerii. Departe de a se exclude, tensiunea și plăcerea profită una de cealaltă. Opera milenară a înțeleptului Vatsyayana, *Kāma-sūtra*, include, printre propunerile ei, modificarea orgasmului până la a nu se mai sfârși: «O plăcere fără retenție, se ucide pe ea însăși.» Lucrarea face din relația sexuală o coregrafie, fără mari legături cu ceea ce coitul natural și animalic propune. Sexualitatea devine o *ars erotica*.

Preludiile nu sunt doar partea cea mai umană a sexualității, ele condiționează întâlnirea între sexe. Pentru că în acest joc femeia «este mai

puțin promptă decât bărbatul», Ambroise Paré, un demn moștenitor al medicinei hipocratice, îl sfătuiește pe bărbat să «alinte și să mângâie» pe cea care, altminteri, «ar rămâne insensibilă la îndemn».

PROIECȚIE, vezi PARANOIA

PSIHOZĂ

Era un azil vechi, prost încălzit, traversat de curenți de aer, pe care sumbra seară de iarnă îl făcea și mai lugubru. Încotoșmănată în paltonul ei, internă la psihiatrie de puțin timp, ea nu înțelegea cum tânărul schizofrenic care-i stătea în față, îmbrăcat doar într-o cămașă descheiată, putea rămâne așa, indiferent la climatul glacial. Atingându-și pieptul, ea îl întrebă: «Nu vă doare acolo?» El o privi îndelung... A privi nu este cuvântul potrivit pentru a presupune o reflexie; niciun schimb între ei doi, ea se simțea mai degrabă străbătută asemeni unei oglinzi, de parcă pupilele lui nu aveau putere să retransmită ceea ce-i fusese «adresat». Apoi, el întinse brațul și își puse mâna acolo unde și-o pusese și ea, pe pieptul ei... «Nu, nu mă doare, acolo.»

«Eu sunt un altul», formula nu mai este suficientă, *un altul este eu*, convine mai mult pentru a exprima *alienarea* din psihoză, când nu mai știm când începe înăuntrul și unde se termină ceea ce înseamnă afară. Dacă o întrebăm pe această mamă de ce nu-și hrănește bebelușul, deși acesta plânge și e ora biberonului, ea spune: «Nu mi-e foame.» Eul* e o ființă de frontieră, nimeni mai bine decât psihoticul n-o lasă percepută când traiectoria e pierdută. Lumea în care evoluează psihoticul este făcută din obiecte bizare, ca «mobiliierul dintr-un vis» (Bion). Când se confruntă cu o psihoză, toată dificultatea psihanalistului constă în a putea ajunge în acel loc straniu de unde Psyche remodelează lumea, punct de vedere pe care nu ni l-am fi imaginat, dar pe care visele*, cele mai halucinante dintre ele, ni-l pot prezenta.

Dacă-l întrebăm pe copilul nevrotic: «Cu ce vezi?», el răspunde: «Cu ochii.» «Cu soarele», răspunde copilul psihotic. «Cu ce auzi?» «Cu urechile», zice unul; «cu muzica», răspunde celălalt.

PSIHOSOMATIC

Hipertensiunea de care suferă îl amenință în fiecare zi cu infarctul. Cardiologii nu știu ce să mai facă și l-au sfătuit să consulte un psihanalist. Ceea ce, într-un sfârșit, a și făcut, cu toate că împotriva voinței sale. Bărbatul este antreprenor într-o zonă montană, starea șantierelor sale (și supraviețuirea lui economică) fiind în mod special dependentă de starea vremii. «Visați? », îl întreabă psihanalistul... «Da.» « Puteți să-mi povestiți un vis?... » «Ninge, ninge, ninge... »

Psyche și soma sunt vase comunicante; când prima este suprasolicitată, ea își aruncă cu ușurință lestul în cealaltă, ceea nu ajunge să rezolve problema. Această cale este ocazional împrumutată de fiecare, unii o privilegiază. La aceștia din urmă găsim de obicei aceleași caracteristici. Gândirea lor este «operatorie» (Marty, de M'Uzan), ea se mulțumește să dubleze acțiunea, e și ea e un instrument al acesteia și nu-i pasă decât de prezent. Imaginația, fantezmele* ei, este la fel de absentă pe cât poate fi afectul și referirea la trecut. Nevroza* disociază reprezentarea afectului eliberând o angoasă care se transformă în simptom* (o fobie*, de exemplu); aici, dimpotrivă, totul e implicat, și fantasma și angoasa. După exemplul omului nostru de la munte, hipertensionat, visele însăși își pierd onirismul. Nicio angoasă perceptibilă, corpul suferă. Relația față de ceilalți se resimte, ca dezafectată.

Sensul somatizării nu este de natură simbolică – asemenea refuzului de a vedea care ilustrează o cecitate isterică –, dar nici nu e mai puțin comunicare. Te gândești la modurile primitive de exprimare ale primei copilării, când limbajul nu e încă la îndemână (Joyce McDougall) și, prin anorexie*, mericism, colită, colici, eczeme, astm... psyche-soma își lansează apelurile.

PULSIUNE

«Să bei fără să-ți fie sete și să faci dragoste oricând, numai aceste lucruri, Doamnă, ne disting de celelalte animale» (Beaumarchais). Dacă pulsiunea a conservat forța irepresibilă a instinctului, în rest ea se defi-

nește mai cu seamă prin ce se deosebește de el. Instinctul este caracteristica unui comportament înăscut, stabilit genetic, comun unei specii, după modelul melifer al albinelor sau al migrației păsărilor. Ce-i rămâne omului? Poate foamea în perioade de penurie, căci în rest... între excitația pofticiosului rafinat, refuzul anorexicului* și insațiabilitatea bulimicului, o ecuație între nevoie și răspunsul simplu adaptat, e de negăsit. Criza bulimică, violența ei, este o imagine puternică pentru ce vrea să spună pulsiunea, când nu mai e vorba de hrănire ci de umplerea unui vid, cel al corpului* pe care fantasma* și angosa* l-au făcut să semene cu butoiul Danaidelor.

Totul începe cu instinctul sexual. În afară de starea endocrină specifică, propice reproducerii, care este perioada fertilă, ovulația, rutul, nu mai observăm la femelele mamifere nicio activitate sexuală. La toate, cu excepția uneia... Femeia și bărbatul fac dragoste în orice perioadă; și nu întotdeauna împreună. Nu doar că sexualitatea umană și-a pierdut busola reproducerii, dar chiar mai mult, în căutarea plăcerii a contaminat ansamblul activităților umane, foamea și setea inclusiv. Pulsionea nu dublează instinctul decât pentru a-l deturna de la scopurile sale. O nevoie instinctuală «știe» ce anume poate, în vreme ce «ceva din natura pulsionii se opune (dimpotrivă) deplinei satisfacții» (Freud). Niciodată nu e de ajuns, niciodată nu se termină. Niciodată corpul biologic nu va da dovadă de atâta nebunie. E nevoie să intervină fantasma*, cu condiția ca aceasta să nu fie confundată cu o simplă fantezie. Fantasma este încarnată, ca o unghie; este imprimată în carne și evocarea ei o face să freacă.

PULSIUNE DE MOARTE

Ce vrea cel care nu vrea să vindece, care nu vrea să schimbe, care nu repetă altceva decât repetiția în sine, care distruge ceva ce tocmai se construise cu greu, care nu face nimic din plăcere, nici să distrugă, nici să sufere, și pe care îl lasă indiferent detresa celui ajuns în situația de a n-o mai putea ajuta? Ce vrea cel care nu mai vrea nimic?

Ura*, agresivitatea, furia distrugătoare se însoțesc de un dram de plăcere, chiar dacă aceasta nu e perceptibilă. Acestea au mai ales avan-

tajul de a distruge un altul, de a purta moartea la vedere; când pulsiunea de moarte e în mod fundamental pulsiunea *propriei lor morți*. Ea este precum chipul negru al narcisismului*, când expansiunea iubirii de sine devine contrariul ei, o retragere până la diminuare, când *însuflețirea* vieții psihice pare să fi devenit inamicul principal. Și-o fi spus Eros ultimul cuvânt în această privință? De la Kierkegaard la Beckett, filozofia și literatura au știut să construiască estetica disperării; deja Balzac și a sa *Peau de chagrin...* Este cartea pe care Freud a ales-o pentru a-i sta alături în ultimele momente: «Exact ce-mi trebuia, o carte care vorbește puțin și moare prin inaniție.»

REALITATE PSIHICĂ

Omul de știință, reprezentant al pozitivismului, știe foarte bine că *realitatea* este pentru el un obiect de măsură; el *știe*, cu umorul său, benevol dus până la autoderiziune, că «dinții mării nu sunt decât o proteză» și că «gigantul calamar al căpitanului Nemo a fost îmbucătățit», că tot ce și-a închipuit că «mișcă sub apă», crab care foarfecă sau mreană care ciupește, reprezintă o primejdie pe cât de redutabilă pe atât de imaginară... Asta nu schimbă nimic. Înător onest, cu condiția, totuși, de a-și putea ține «capul afară din apă», el este invadat de-o angoasă* irepresibilă de îndată ce își dă seama că nu atinge fundul cu piciorul.

În «realitatea psihică», *realitatea* este mesagerul enigmei. Simplitatea cuvintelor este invers proporțională cu dificultatea noțiunii ce răstoarnă ierarhia stabilită între real și imaginar. Prin ce «nebunie» poate să învingă realitatea fantasmiei pe cea a rațiunii? Pentru că s-au lăsat înșelate de *realitatea* realității psihice, multe expertize psihologice au împins Justiția spre erori tragice. Cu cât fantasma este mai înconștientă, cu cât ne constrânge la alegeri și refuzuri, cu atât mai mult *suntem vorbiți și acționați de aceasta*, cu atât mai mult *realitatea* ei este a noastră, cu atât mai mult interiorul îi comandă exteriorului, *înăuntrul îl comandă pe înafară*. Reprezentările inconștiente sunt ca *lucrurile*, un ghem de dorințe și angoase care îi impun realității materiale propria realitate, sau, cel puțin, se folosesc de aceasta cu un succes teribil – care în psihoză*, mătură totul în cale.

REFULARE

Întreprinderea are accente războinice: a refula la frontieră (a eului*) ceva străin și indezirabil, o prezență care nu înseamnă decât indispoziție și aversiune. Avem cu refularea un soi de experiență comună, o jenă discretă, un dezgust irepresibil, toată gama de afecte negative se obligă să semnaleze apariția unui dușman cu atât mai dificil de combătut cu cât atacă din interior. Refulatul este un cal troian.

Refularea ține la distanță de conștiință o dorință inadmisibilă, o reprezentare inacceptabilă. Dar sarcina sa este infinită și niciodată îndeplinită. Refulatul nu încetează să revină: împiedicat să intre pe ușă, el intră pe fereastră sub formă de simptom*, de act ratat*, de vis*... Una din măștile lui preferate: să se transforme în contrariul său: ura* devine tandrețe excesivă, sadismul compasiune... În spatele celui ce protejează animalele stă un ins care, în perioada lui infantilă, a smuls aripile unui fluture. Dar și mai cinic este faptul că pentru a face cale întoarsă, refulatul împrumută mijlocul destinat să îl respingă, după exemplul ascetului, care, pentru a alunga tentația își agită crucifixul când crede că în locul crucificatului apare brusc o femeie goală. (Freud)

Paradoxul refulării îl constituie faptul că reprimă achizițiile prin același surplus de existență, un soi de eternitate, o prospețime definitivă care erupe treizeci de ani mai târziu și produce același efect. Ce e refutat, constituie partea cea mai vie a memoriei noastre, cea mai indestructibilă.

Refularea e altceva decât o simplă respingere (Freud), ea transformă tot ce atinge. Mereu în același sens, cel al lipsei de măsură: cea mai iubitoare dintre mame devine vrăjitoare; cel mai afectuos dintre tați devine despot oriental. Este un material deja metamorfozat și simbolizat, pe care travaliul psihanalizei caută să-l aducă la zi, să-l elibereze de ceea ce-l ține încătușat.

REGULĂ FUNDAMENTALĂ

„Încă ceva înainte de a începe... vorbiți despre tot ce vă trece prin cap, abandonați regulile conversației obișnuite, nu ezitați să mergeți împotriva curentului... „Asta nu are nicio legătură, este fără importanță, c

nesăbuit”, nu cedați intimidărilor, dimpotrivă. Pierdeți firul, vorbiți dezlegat... ». După aproximativ douăzeci de ani de experiență această regulă va deveni *fundamentală*. Freud își dă seama că dorința de a pătrunde chiar în inima organizării patologice nu duce la nimic, nici să «îmboldești pacientul» să se concentreze pe o temă determinată – în loc să eliminăm simptomele*, le întărim, și, oricât de puțin ar da ele înapoi, e doar pentru a constata că angoasa* și-a făcut cuib chiar alături. Psihanaliza a devenit o chestiune de timp.

Asocierea liberă este un mijloc, nu scopul care vizează regula – de altfel, una din modalitățile de rezistență* constă în a urma regula cu sfințenie și de a nu vorbi decât sărind de la una la alta. Ceea ce este așteptat, sperat, este *incidentul*, gândirea incidentală, cea care cade ca musca-n lapte. Nimic nu e mai plăcut pentru urechea psihianalistului decât o frază care începe prin: «Asta nu are nicio legătură, dar... ». Regula este un apel la dezlegare, la înfrângerea în limbaj a «argumentelor» care împiedică exprimarea. «Vorbiți nu despre ce ați prefera să țineți sub tăcere, ci despre ceea ce nu știți... » Paradox al asocierii *libere* care deschide ușa pentru *determinismul* inconștientului.

Ce enunță psihianalistul e una, ce înțelege pacientul e alta, de exemplu, nevroza obsesională*. În fraza «Vorbiți despre tot ce vă trece... », el se oprește la *tot*. Spuneți *tot*... Mărturișiți, dezvăluiți «micul secret murdar»! Obsedatul, acest mare «vinovat», vrea ca psihianalistul să rămână confesor. Lui i se datorează faptul că auzim cu regularitate cupletul despre transformarea formelor istorice ale mărturisirii, ale confesionalului, în dispozitivul divan*/fotoliu...

REGRESIE

Nimeni nu este capabil să parcurgă timpul în sens invers, întoarcerile înapoi sunt posibile doar în spațiu. Noțiunea de regresie «temporală» hrănește o iluzie, cea a reparcurgerii în timp a etapelor dezvoltării; eventual până la punctul de plecare, precum depresivul, care, după modelul sugarului, nu face decât să doarmă și să mănânce. Regresia ne duce mai puțin în timpuri revolute cât, mai ales, ne poartă prin locuri de care am rămas *fixați* în mod inconștient, pe care nu le-am părăsit

cu adevărat niciodată. Paradoxal, regresia «temporală» *ignoră timpul*, ea semnalează mai degrabă *prezența* unor forme psihice primitive. Pentru a încerca să illustreze această formă de actualitate a perioadei infantile, a primitivismului din noi, Freud se gândește mai întâi la Yellowstone, la imaginea unei rezervații naturale lăsată în starea ei originară. Însă inconștientul nu e o stare a naturii, el este compus din ceea ce se întâmplă dacă nu este ceea ce menține în spațiu plan (Psyche este întins) suma experiențelor marcante, fără ierarhie, fără istorie. Infantilul e mai puțin un fragment de natură, cât cea mai polimorfă dintre culturi, o Romă în care se alătură fără separare, fără distrugere, prima palisadă a Romei quadrata care înconjură Palatinul, templul lui Jupiter Capitolinul, Palatul Farnese...

Instaurarea situației psihanalitice este o invitație la regresie, o invitație la călătorie. Drumurile care duc de la o Romă la alta trec prin asocierea liberă, care face ca limbajul* să nu mai fie stăpânul direcției pe care o ia; prin întoarcerea spre imagini, spre *a visa* – dacă nu la *vis** – ceea ce facilitează poziția de pe divan*; prin actualizare, încarnare (transferurile*) a ceea ce numim *dramatis personae* ale vieții, mai ales din copilărie. Analizatul tratează cuvintele ca pe niște lucruri, privește imaginile și «face pe copilul», mai des decât se cuvine.

REZISTENȚĂ

Rezistența la psihanaliză poate fi formulată într-un mod foarte simplu. Samia trece în revistă ce a reținut ea din regula fundamentală* (să vorbească despre tot ce-i trece...): «E ceva ce nu vă privește, și care e prea stupid.» Rareori ceva atât de clar și de conștient. Măștile rezistenței îmbracă toate formele, chiar și pe cele contrare lor, ca de exemplu: «Nu-mi vine nimic în minte... » sau «Îmi trec atâtea lucruri prin cap, încât mi-e imposibil să vorbesc despre ele». Din visele pe care le are, unul nu reține nimic, altul, povestindu-și-le, ține analiza în priză. Unul se închide în muțenie, altul vorbește în continuu pentru a nu lăsa gândurilor dificile răgaz să se formeze. Unul își iubește psihanalistul și-i spune ce crede că i-ar face plăcere, altul e ostil și nu urmărește altceva decât să illustreze

incompetența celui care-l ascultă. Unul primește orice interpretare ca pe cuvântul Evangheliei, altul abia își ascunde disprețul: «Foarte interesant...»

Rezistența nu întâmpină decât dificultatea de a-și alege sursa: eul* nu vrea să știe nimic de refutar, sinele* este legat de modurile lui simptomatice de satisfacere și refuză să și le transforme, iar supraeul* are nevoie de culpabilitatea* sa și se opune la ce vrea lumea să schimbe, excepând doar ce se schimbă în rău. Una din vicleniile supraeului este aceea de a accepta regula (fundamentală) din plăcerea de a se supune analizei la fel ca la școală sau ca la religie!

Analistul n-ar avea dreptul să se plângă, orice rezistență indică *prezența* inconștientului, ea semnalează ce disimulează. Dintre toate rezistențele, oare prima nu este chiar transferul*, care repetă și acționează, mai mult decât elaborează? Fie și numai pentru că pune în mișcare inconștientul este și cel care face analiza posibilă.

REPARAȚIE, VEZI DEPRESIE

RUȘINE

Inocența este contrariul culpabilității*, iar mândria opusul rușinii. Culpabilitatea pune accent pe greșeală, pe crimă; rușinea pe injuria adusă eului. Rușinosul este un Narcis umilit, un bărbat ce se crezuse la adăpost și care, în mod brutal, descoperă că e despuiat. Vinovatul poate să expieze, să repare, să fie iertat, dar oare e posibil ca într-o bună zi toată rușinea să fie «înghițită»? Rușinea se vede pe chip*, rușinosul își *pierde chipul*, nu-i rămâne decât să dispară, să se facă uitat. Este fără îndoială mai mult un clivaj* (al sinelui) decât refularea* care îl protejează pe fiecare de vechile rușini.

În societățile în care amenințarea rușinii, mai mult decât a vinovăției, joacă un rol de reglare – în societățile antileze, se spune: «Evitați confruntul!» –, acest lucru se întâmplă cu prețul amplificării sentimentului de persecuție. «Vocea groasă» care-l desemnează pe vinovat țâșnește din culisele scenei interioare, ochiul care *te face de râs*, domnește pe scena socială.

SADISM, vezi ANAL, MASOCHISM

SINE FALS (PERSONALITATE «CA ȘI CUM», FALS SELF, FAUX SELF)

Se întâmplă că inteligența nu e decât un simptom ca oricare altul. Dacă o mamă răspunde cerințelor corporale și afective ale copilului ei într-o manieră impredictibilă sau haotică, acestuia nu-i va rămâne altă posibilitate decât «să se adapteze» la ambele situații (Winnicott). Inteligența găsește în aceste circumstanțe negative prilejul unui exercițiu precoce care îngăduie să fie salvată sănătatea psihică, chiar cu prețul unei tendințe durabile la conformism și a evitării oricărei originalități. Fascistul obișnuit, inventat de Moravia (*Conformistul*), e reprezentarea literară a acestui aspect.

Psihanalizei îi datorăm faptul de a fi arătat că continuitatea psihică se întinde de la normal la patologic, că sensul e reversibil, și că patologicul e decelat în normalitatea excesivă. *Self*-ul, acest raport de la sine la sine, care măsoară sentimentul de autenticitate, este pus uneori să se construiască de fațadă, în imitație și supunere docilă față de lumea înconjurătoare. Trăim «ca și cum» (Hélène Deutsch), o viață care se prefăce, viața unui personaj fără autor, marginalizând ce este mai primejdios: afectele, emoțiile. Analistul cere să-i «spunem tot ce ne trece prin cap», și facem ce ne zice, tainic instalați în sistemul elaborat de alții. Atâta «inteligență» și atâtea «facultăți de adaptare» duc, cu bună știință, la reușită socială, cu toate că te simți și mai golit și mai artificial pe măsură ce fațada se lărgește. Până în clipa când detresa*, cea a «copilului» neglijat, e brutal scoasă la iveală, prăbușire din care anturajul nu pricepe nimic: «Avea totul pentru a fi fericit și... »

SINE (INCONȘTIENT)

«Eul este un altul» (Rimbaud). Aici, poetul intuiește iar psihanalistul formulează ipoteza: nimic nu contează în viața unui om, în plăcere sau în suferință, nimic intens, în pasiune sau detestare, care să nu-și găsească originea într-un loc al Psihicului scăpat de limpezimile conștiinței.

Confruntarea dintre persoanele psihice e câteodată vizibilă, atunci când eul* visătorului, în plină derulare a visului său, asaltat de imagini terifiante venite nu se știe de unde, caută în zadar să se autoconvingă: «Nu este decât un vis», înainte de a decide să grăbească deșteptarea, pentru a scăpa definitiv de efracția nocturnă a Necunoscutului.

«Inconștientul a fost mai puternic decât mine, inconștientul mi-a scăpat, inconștientul mi-a apărut așa, dintr-o dată... » Actul ratat*, visul*, simptomul*, nu semnalează singure prezența acestei *alte* «persoane» care este inconștientul, de asemenea toate momentele vieții în care conștiința și rațiunea se simt depășite din interior de ceva mult mai puternic decât ele. Nu e întâmplător că acestea influențează iubirea*, meseria pe care ne-am dori s-o practicăm, opera de artă care vă emoționează, care nu prind rădăcini în experiențele decisive ale copilăriei. «Inconștientul este infantil» (Freud); nu toată copilăria, ci doar urmele ei ascunse și insistente, pe care nimic, niciodată, nu va putea să le ștergă. Inconștientul ignoră timpul, dar tot atât de mult și contradicția – dragostea și ura* se adresează aceluiași aspect – ca și cum și-ar bate joc de realitate. Experiența psihanalitică impune ipoteza, susținându-i, paradoxal, caracterul, insesizabil altfel decât prin intermediul respingerilor sale. Inconștientul este ca un «lucru» *in sine*, de această dată, psihanaliza creditează intuiția filozofului (Kant).

De la inconștient la Sine, doar numele se schimbă, accentul de asemenea, mai sumbru, iar imaginea mai haotică. Sinele... alteritate a inconștientului, devine mai anonim, dincolo de dorințele refulate care, căutând o ieșire, încearcă să se împlinească, vor să *trăiască*, exercită o forță potrivnică, distructivă chiar față de dorință, fascinată de neant, o pulsione a morții*.

SCENĂ PRIMITIVĂ (ORIGINE)

Unii dintre «locuitorii mărilor, cei mai vioi, cei mai războinici, cei mai cruzi, fac amor în maniera noastră. Acești monștri atât de periculoși, rechinul și femela lui, sunt forțați să se apropie unul de celălalt. Natura le impune primejdia îmbrățișării. E un act teribil și suspect. Obișnu-

îți să devoreze, să înghită totul orbește, de această dată se abțin. Oricât de apetisanți ar fi unul pentru celălalt, fiecare se apropie nepedepsit de spada celuilalt, de dantura lui mortală. Femela, întreprinzătoare, se lasă agățată, dominată de teribilele priviri pe care el i le aruncă. Și, într-adevăr, nu este devorată. Ea îl absoarbe și îl trage după ea. Agățați unul de altul, monștrii furioși înoată săptămâni întregi, neputând să divorțeze, nici să se desprindă unul de celălalt, chiar în plină furtună, invincibili, invariabili în sălbatica lor îmbrățișarea» (Michelet, *Marea*). Totul vorbește aici despre violență, despre confuzie (Unde începe corpul unuia, unde sfârșește al celuilalt? Melanie Klein va vorbi despre «părinți combinați»), despre pasiune, despre pericolul și angosta* pe care simte că i-o induce această scenă infernală, care reunește părinții acuplați în fantasma* copilului. Scenă pe cât de fascinantă, pe atât de imposibil de fixat; pentru că a văzut-o prea de aproape, Edip și-a scos ochii – voyeur-istul, «invers», ros de curiozitate renunță să mai stea cu ochiul lipit de gaura cheii. În ce măsură multiplicarea pozițiilor în scena coitului nu este un mod de a o căuta pe cea de obârșie, cea din care trebuie că ne-am născut? «Nu eram acolo în noaptea sexuală în care am fost conceput» (Quignard); originea este o imagine care lipsește. Fără îndoială, nimic nu poate fi mai rău decât să auzi: «Ești o manevră greșită, când tatăl tău s-a retras, era deja prea târziu.»

SCHIZOFRENIE

Despre prietenul său Joyce, Beckett spunea: «Nu face diferență între căderea unei bombe și căderea unei frunze.» Joyce, Hölderlin, Van Gogh și alți câțiva, au avut timp să-și transforme nebunia în geniu înainte să fie copleșiți de dezastru, înainte ca *Ulise* să se termine cu *Veghea lui Finnegan*. I-a revenit unuia dintre aceștia, lui Artaud, cel care propovăduia «năruirea centrală a sufletului» (*schizein*, «a năruii», *phren*, «suflet»), să comenteze cu un plus de adevăr, opera unuia dintre cei cu care se aseamăna, *Câmpuri de grâu cu corbi*, pe care Van Gogh îl pictase cu două zile înainte de a se sinucide: «Demnă însoțire în moarte pentru cel care, în timpul vieții, făcuse să se rotească atâția sori turmentați deasupra

atâtor mori prăbușite și care, disperat, cu un glonte în burtă, n-a știut cum să nu inunde cu sânge și vin un peisaj, cum să nu inunde pământul cu o ultimă emulsie veselă și în același timp tenebroasă, cu gust de vin acru și de oțet stricat.»

Herbert Rosenfeld este unul din cei care au trăit aventura tratamentului psihianalitic cu schizofrenici. Pentru că întotdeauna pacienta lui ajungea cu mai bine de o oră după ce ședința ar fi trebuit să se termine, a convenit cu ea să se trezească mult mai devreme. Fără să realizeze că eul* ei atât de divizat, nu vedea nici un raport între a se trezi devreme, a face duș, a-și lua *breakfast*-ul, a se urca în autobuz și a bate la ușa psihanalistului... Jacques Rivière (director al NRF) se scuză față de d'Artaud pentru a nu-i fi putut publica poemele din pricina unor «stranietăți deconcertante». Artaud protestează: «Cred că cea mai mare parte dintre strofe sunt bune. *Reunirea* este singurul lucru care le distruge valoarea.»

SEDUCȚIE

«Dragostea mamei pentru sugarul ei pe care îl alăptează și îngrijește are o mult mai mare profunzime decât afecțiunea ei ulterioară pentru copilul adolescent. Această dragoste posedă trăsăturile unei relații amoroase pe deplin satisfăcute care însumează nu doar toate dorințele psihice dar și toate nevoile corporale» (Freud). Copilul își întinde buzele în căutarea laptelui și îi parvine mamelonul unui sân, suprapunându-se peste hrana oferită de acesta și plăcerea cu care îl apucă. Copilul este «o jucărie erotică», fără să fie necesar a invoca, pentru asta, perversitatea unei mame*. Dar cum ar putea face ea altfel, decât să ofere simultan cu îngrijirile sale, și o parte din propria-i sexualitate inconștientă? Tatăl nu se înșală când ghicește în copilul care tocmai s-a născut figura unui rival. O seducție generalizată ține de disimetria copilului și a adultului (Laplanche), de inevitabila pasivitate a primului, de confuzia dintre dragoste și îngrijiri. Copilul așteaptă tandrețe* și primește pasiune. Pentru perversiune*, este necesar un pas în plus, de exemplu, când mama prelungește experiența alăptatului pentru orgasmul pe care aceasta îl produce.

Seducția comună, cea care «învață copilul să iubească și îl dotează cu o nevoie sexuală energică» (Freud), este înconjurată de două figuri patolo-

gice: una prin exces, cealaltă prin lipsă. Abuzul sexual al adultului asupra copilului nu-i lasă acestuia – de cele mai multe ori – altă opțiune decât a identificării cu agresorul, fiind sortit repetării; pedofilul este un copil mai mult distrus decât sedus. Dar, se întâmplă, de asemenea, ca seducția, fantasma* lui, să lipsească de pe scena psihică. Copilul privește chipul* mamei și nu vede *nimic*. Plăcerea lui pentru ea, absentă sau dispărută, nu-i evocă sânul, și, de aici, frustrarea. Sânul de la care suge copilul, este un sân de gheață care distilează laptele negru al melancoliei*.

SEPARARE

Mama se joacă cu copilul ei, își acoperă fața cu un fular, dar n-o maschează cu mâinile făcute căuș. Bucuriile decurg din practicarea jocului, excitația și hohotele de râs preced momentul regăsirii: «Cucu... uite-mă!» Și tot așa... Nu putem, fără îndoială, să ne *jucăm* de-a separarea până la a face din ea o acțiune erotică. Când absența reanimă iubirea, când cuvintele de rămas bun de pe peroanele gărilor însoțesc o durere atroce, când primul dintre toate obiectele* tolerează propria pierdere și acceptă să *se separe*, el face un joc din ceea ce, altminteri, s-ar transforma în detresă*, când nimic nu mai separă absența de dispariție. Separarea psihică, cea care dă copilului «capacitatea de a fi singur» în prezența mamei (Winnicott), este ultimul act al nașterii – separare derivată din *parere*, «a se naște».

Patologiile separării (depresia*, adicția*, anorexia*...), ne fac să înțelegem că în angoasa de separare, în pofida aparențelor, nu separarea este angoasantă, ci *imposibilitatea* ei.

SEXUALITATE INFANTILĂ

Ce vrea să însemne cuvântul *sexual*? Cel mai folosit cuvânt al psihanalizei nu este și cel mai puțin enigmatic. Sexualitatea umană nu este doar emancipată față de finalitățile instinctuale, cele ale reproducerii, dar ea refuză, totodată, să se supună primatului unei singure genitalități. A defini drept «pregenitală» sexualitatea *infantilă* este o neînțelegere, căci ea

este doar o primă etapă a cărei formă desăvârșită ar fi sexualitatea pubertară. Sexualitatea infantilă e precum inconștientul, ea nu are vârstă și ignoră timpul. Copilăria este locul ei de naștere, dar ea nu se confundă, totuși cu sexualitatea *copilului*. Sexualitatea infantilă nu este o sexualitate preliminară, chiar dacă «preludiile*» îi sunt complet datorate. Este o altfel de sexualitate, niciodată «conformistă», mereu străină, neliniștitoare și pasionantă. Fantasma* este elementul ei, și nu există nicio activitate umană care să nu fie susceptibilă s-o excite.

Sexualitatea genitală își cunoaște scopul, coitul, pe când sexualitatea infantilă este polimorfă, ea multiplică sexele, *dorește** fără *scop*, de fapt, se poate spune că nu știe ce vrea. Știm că apelează la oralitatea* gurii și analitatea* anusului, dar, puterea ei de transformare nu investește numai orificiile, orice colț de piele face jocul fantasmei, fiecare simț nu dorește decât să se pună în serviciul plăcerii-dorințe, și chiar activitatea intelectuală nu e la adăpost de vizările ei.

Toate acestea nu rămân fără consecințe. Pentru că nu respectă nimic, și atinge orice, pentru că face foc cu orice lemn cu riscul de a distruge ceea ce o stimulează, pentru că îi face mare plăcere să rupă în bucăți mai degrabă decât să inventeze forme inedite, sexualitatea infantilă ne rănește conformismele, ne rănește cenzura și rănește echilibrul nostru înțelept. Refularea* ei hrănește angoasa* iar neplăcerea multiplică simptomele*. Sănătatea psihică îi datorează totul, inclusiv boala.

SUBLIMARE

Ideea de sublimare a suferit mult timp de o definiție pe cât de edificatoare pe atât de acceptată, cea a unei «desexualizări», o derivare a pulsionilor* sexuale spre ținte culturale, valorizate social. Prin nu se știe prea bine ce magie, ce era sexual, ar fi încetat să mai fie astfel, pentru a deveni sublim; incoerența raționamentului n-a scăpat ironiei lui Lacan: «Vreți să ne spuneți că scopul s-a schimbat, că era unul sexual iar acum nu mai este? De unde trebuie trasă concluzia că libidoul sexual a devenit desexualizat. Iată, așadar, de ce fiica dumneavoastră este mută.»

Pornind de la ipoteza unei sublimări ale «primelor origini», Freud vede cu totul altfel lucrurile. Ideea este a unui libido care, grație capacităților sale de metamorfozare, se sustrage de la început destinului refulării*; sublimarea nu mai este înțeleasă ca figură terminală a elevării, ca epurare a unei sexualități – inițial – brute, ci ca o derivare inaugurală ce ține de natura pulsionii sexuale, de plasticitatea* naturii sale, și nu ca plasare a ei la distanță. Nu există mai puțină sexualitate în aur decât în plumb, nu mai puțină pasiune în «casetă» cu *Avarul* decât în aspectul anal* din care derivă. Pur și simplu, viața sexuală s-a *deplasat* și a devenit de *nerecunoscut*.

Sublimarea creează o punte între artă și sexualitatea infantilă*; amândouă au în comun urmărirea unei *finalități fără final*, o modalitate de a rupe cu toate formele de utilitarism. Copilul descoperă că poate inventa bule cu forma buzelor și materia salivei sale. Dar asta nu ajută la nimic, nu provoacă *satisfacție deplină*, acesta e motivul pentru care copilul nu obosește. Încă și încă... Oare arta procedează altfel când, cu ajutorul câtorva tuburi, a unei pânze și a unei penel, reușește să «inspire pasiune naturii și obiectelor?» (Artaud, despre Van Gogh).

SUICID

Ce-ar fi spus sinucigașul pentru a-și motiva gestul, dacă ar fi avut ocazia, într-un raport explicativ? Probabil nimic în plus față de cel care a eșuat în tentativa sa: «Nu mai puteam, voiam să se termine tot, voiam să dorm, nu știu, nu mai știu... » Cuvinte sterile folosite pentru angoase* fără nume, *actul* validează în sine un eșec al cuvintelor. Să pui capăt nu vieții, ci *vieții psihice*, cea de care nu poți să fugi, pe care nu poți decât s-o distrugi. Suprimăm corpul* neputând reduce la tăcere violența lui Psyche. Când lucrul acesta dă greș, se întâmplă că tentativa *reușește...* o *viață nouă* începe, nu *eternă*, dar totuși...

Actul e inefabil, nu e nici măcar o consecință a *ideii* de suicid și de fantasmă* care îl susțin. «Lucien [de Rubempré] voia să se sinucidă din disperare și din rațiune. Odată decizia luată, începu să analizeze mijloacele. Vede atunci spectacolul îngrozitor al corpului său revenit la

suprafața apei, deformat... Ca alți câțiva sinucigași, are un amor-propriu postum» (Balzac). Gândul sinuciderii e în slujba vieții, e «o puternică consolare care te ajută să treci peste o noapte proastă» (Nietzsche).

Pentru Narcis*, moartea este rana prin excelență. Fidel tradiției stoice – «Nu este cu adevărat liber decât cel ce și-a învins teama de moarte» (Epictet) –, își promite să rămână stăpân al momentului, mai degrabă decât să suporte pasiv decăderea. De aici și până la respectarea programului... «Câți oameni n-au dorit să se sinucidă și s-au mulțumit să-și rupă fotografiile!» (Jules Renard)

Cum să înțelegi că melancolicul* nu ratează decât rareori, că vidul spre care se precipită nu-i acordă nicio șansă? Dar e vorba, în continuare, de o *sin-ucidere*, de o ucidere a sinelui sau de uciderea altuia, de acel obiect demn de ură al cărui eu* nu mai este decât umbră purtată cu durere?

SUPRAEU (EU IDEAL)

Picturile de la grădiniță îi umpluseră pe părinții lui de speranțe, într-o zi Basquait, în alta Pollock, dar de când începuse școala fusese nevoit să recunoască: Jules nu mai știa să deseneze fără să se servească de *regulă*, ar fi putut să plângă atunci când *asta îl copleșea*. Cel puțin sub unul dintre aspecte, cel al interiorizării autorității parentale în momentul în care e refuzat complexul œdipian*, instaurarea supraeului devine «observabilă». Acum, legea irupe din interior. Dacă severitatea ei depășește adesea rezonabilul, asta nu se întâmplă doar pentru că s-a trecut dinafară înăuntru, ci pentru că, odată cu asimilarea autorității părinților, copilul se identifică înconștient cu supraeul acestora, devenind în felul acesta «purtător al tradiției, al valorilor verificate de-a lungul timpului și perpetuate din generație în generație» (Freud). Simon are dificultăți în a deosebi psihanaliza de religia familială, și ședința de penitență: «Este ca și cum mi-ați spune: pentru dumneavoastră există tatăl, mama și preotul, și vor fi trei ședințe pe săptămână!»

Creditând, totuși, această teorie, am putea înțelege greșit că rigora supraeului ar putea fi altfel decât proporțională cu educația primi-

tă. Ori, este aproape invers: la o educație laxă, supraeu crud. Totul se petrece ca și cum, în lipsa întâlnirii cu un «Nu!», copilul ar trebui să-și creeze ceva și mai tiranic, sursa unei culpabilități* atât de torturantă încât ar putea deveni un imbold la crimă. Victima, delinquentul și judecătorul, sunt una și aceeași persoană, trinitate redutabilă.

Sub forma lui cea mai nebunească, atât cât a reușit psihanaliza pacienților *borderline* (vezi stare limită) să înțeleagă, supraeul are vocea Destinului, cuvântul său ține simultan de oracol și de imperativul nihilist. Vieți întregi se supun unui: «Fii nefericit!» sau, mai rău, unui: «Nu exista!»

Supraeul perenizează supunerea față de primele obiecte*, la care se adaugă accentele de ideal, și nu-i o raritate să vezi că supunerea se deplasează de pe scena interioară în spațiul social, mergând până la «servitute voluntară» față de cel instalat pe locul idealului său de eu.

SIMBOLIZARE, vezi CASTRARE, TATĂ

SIMPTOM

După câteva luni de analiză Lucie a constatat dispariția constipației (isterice) – niciodată evocată până atunci – și care, conform enunțului regulii*: «Vorbiți despre *tot ce vă vine...* », a căpătat imediat valoare de interpretare* între cei doi protagoniști.

Dispariția unui simptom, transformarea lui, rămâne unul dintre cele mai sigure repere ale schimbării psihice. Dar și invers... nu e o raritate ca primii pași în analiză «să îmbolnăvească», iar corpul* psihic să răspundă în felul său la scoaterea la lumină a inconștientului. Pentru Cécile, a luat forma unei eczeme care dispăruse din copilărie și revenise la un deget – la degetul «inelar». Léo, când era apăsător de angoase primitive, intra în procesul psihanalitic prin intermediul dificultăților respiratorii. Când angoasa* și-a creat o cale somatică, aceasta rămâne disponibilă și pentru un conflict psihic* nou.

Simptomul procedează ca și visul*, forma sa e un compromis: pe de-o parte, îi atribuie fantasmei* un rol, o *exprimă*, chiar dacă o face întot-

deauna într-un mod deplasat, deformat; pe de altă parte, îi combate depolina manifestare, se *apără*. Etimologic, simptomul este o «coincidență a semnelor», el face să se întâlnească în același punct suferința și satisfacția.

Psihanaliza s-a născut dintr-o renunțare, cea a interpretării frontale a simptomelor, în speranța de a le putea reduce la unul singur – ceea ce nu face decât să le întărească sau să le vadă migrând spre un adăpost mai sigur; printre noii pacienți ai psihanalizei, sunt cei pe care «i-au vindecat» terapiile cognitive și comportamentale. Niciun dispreț față de simptom sau față de suferință în această atitudine; dimpotrivă, convingerea că simptomul are forța unei enigme, că el e un sens de descifrat – nu doar o eroare de corijat –, și că uneori e nevoie de o întregă analiză pentru a-l vedea dispărut.

Se întâmplă de asemenea – o cădere depresivă, riscul vital al unei anorexii*... – ca abrupta gravitate a unui simptom să nu lase loc altei alegeri decât unei intervenții tehnice directe.

STARE LIMITĂ (*BORDERLINE*)

Înainte de a deveni psihanalist, specialist al stărilor limită, Margaret Little a fost ea însăși pacient *borderline* în analiză la Winnicott. Într-o zi, din disperare și furie, s-a ridicat brusc de pe canapea, s-a apucat să golească biblioteca de cărți, dar s-a răzgândit și și-a vărsat focul pe-o vază mare cu crini albi, pe care a spart-o și a călcat-o – de nervi – în picioare... Pe fondul unei asemenea furtuni, la ce ar putea să mai folosească instrumentele obișnuite ale navigației psihanalitice: asociațiile libere ale pacientului, atenția flotantă a psihanalistului și interpretarea? Dificultatea începe de la enunțarea regulii fundamentale*: pe cel sau pe cea pe care o angoasă* fără reprezentare îl chircește în liniște pe divan, pe un altul, debordant, care livrează fără rezerve cele mai intime detalii, ce sens ar avea să-i inviți să «spună tot ce le trece prin cap»? Pacientul *borderline* repune în discuție *frontierele* psihanalizei și puterea ei de a se reinventa.

Teoria nutrește speranța unor distincții clare între cine e nevrotizat, psihotic sau pervers. Dar ea nu împiedică pe nimeni să existe și nici viața să amestece totul. Starea limită recurge la mecanisme psihotice (clivaj*,

negare, identificare proiectivă...), dar când evoluează spre forme grave (depresie*, adicție...), nu calea psihozei* este cea pe care o «alege». Nu este rară combinația dintre o viață socială normală și o «nebunie privată» (Green).

Cel mai greu? Ceilalți, dar în primul rând cei pe care îi iubiți și care vă întorc dragostea atât de rău. Prezența lor e pe cât de indispensabilă, pe atât de insuportabilă. Psihanaliza nu cunoaște decât prea bine această experiență amară. În spatele incapacității de a fi singur, dincolo de confuzia dintre absență și dispariție, se profilează adesea «unicul obiect al resentimentului», o mamă* primitivă, care, paradoxal, e de neînlocuit, în aceeași măsură în care respinge sau ignoră cererea de iubire a copilului ei. «Dragă, încetează să mai plângi, enervezi pe toată lumea.»

TATĂ

«Maternitatea e dovedită de mărturia simțurilor, în timp ce paternitatea este o conjunctură [era înainte de testele ADN], construită pe o deducție și pe un postulat» (Freud). Mama e o certitudine, tatăl o ipoteză, poate prima dintre toate. Să fie *paternală* în principiul ei, orice teorie? Teoria sexuală a originilor («de unde vin copiii?»), prima dintre toate teoriile sexuale, este modalitatea tânărului explorator de a se întreba în legătură cu contribuția celui ce-i amenință locul de lângă mamă.

Nu există nimic, deci nici prezență paternală, care să poată trece drept garanție pentru sănătatea psihică; destule nebunii, nu doar cea a lui Schreber, își au sursa în relația patologică cu tatăl. Cu toate acestea, și suntem aproape siguri, că sănătatea nu e posibilă până nu se depărtează unul de altul personajele primului cuplu, mama și copilul, fără ca un al treilea să apară și să se amestece în treburile lor. Dintre cei ce ilustrează funcția de simbolizare, care permite vieții psihice să scape de confuzie și să facă diferența* (de sexe, de generații...), tatăl este reprezentantul clasic.

Ce face ca imaginea unui tată care se plimbă cu copilul de mână să declanșeze adesea o emoție mai mare decât dacă mama ar fi făcut același gest? Incertitudinea tatălui nu este doar o promisiune pentru viața spiritului, pentru curiozitatea teoretică, ea face din iubirea lui, improbabilă, prin definiție, o alegere, o iubire cu atât mai așteptată cu cât ea

nu provine din nicio nevoie a naturii. E posibil să nici nu ai un tată, valoarea e atunci mai mare, căci e un lux.

Insistența asupra funcției simbolice a tatălui (Lacan) a sfârșit prin a da uitării participarea ei libidinală, seducția ei. Ce este mai dificil de elaborat pentru o fată? Să vadă în ochii tatălui ei o dorință al cărui obiect este ea însăși sau să nu vadă nimic?

TĂCERE (A PSIHANALISTULUI)

E pentru prima oară când se întâlnește cu un psihanalist. Nedumerită de tăcerea celui din fața ei – situație în care un medic, mult mai liniștitor, ar fi întrebat-o: «Ce vă aduce la mine?» – ea ghicește că o invită să vorbească. Își spune povestea cu un amestec de anxietate, enervare și, curând, de lacrimi. Mama ei foarte ocupată cu propria-i persoană, tatăl ocupat aiurea, nimeni nu l-a înțeles pe copilul care fusese... S-a săturat, nu mai vrea să se adreseze unui perete...

— Nu v-au ascultat niciodată?

Tăcerea psihanalistului nu e o postură, este o condiție pentru ascultarea transferului*, în primul rând pentru a-i permite să se constituie. Pentru că psihanalistul *absentează*, persoana lui cel puțin, liniștea care rămâne permite să se deseneze în mod inconștient figurile unei vieți. Nu este nici un vid, nici un alb, nici un neutru, ci mai degrabă un creuzet, o ascultare făcută pentru inconștientul pacientului, ca să-i permită să iasă din propria-i tăcere.

Tăcerea și interpretarea* sunt solidare, ca cele două chipuri ale aceleiași travaliu de transformare (Videman). Pe fundalul tăcerii, cuvintele interpretării au ceva șanse în plus să fie auzite. Dar dacă psihanalistul tace din principiu, în virtutea posturii, dacă îl joacă pe «sunt cel care sunt», cel care «știe», atunci nimic nu-l mai distinge de Dumnezeu. Unul din scopurile interpretării, notează Winnicott, este acela de «a marca limitele înțelegerii analistului».

Motor al transferului, se poate întâmpla ca tăcerea psihanalistului să devină, din contră, o eroare tehnică, atunci când, departe de a îndemna cuvântul să fie liber, nu face decât să repete *tăcerea de moarte* a unui tată sau a unei mame.

TEMPORALITATE (ISTORIE)

Cum să nu gândim împreună cu filozoful, că fiecare dispune de «o conștiință intimă a timpului», că timpul informează *a priori* sensibilitatea, că nimic nu-i este mai «familiar» omului decât existența sa în timp? E mai puțin adevărat pentru pacientul nevrotizat, cel care și-a făcut o istorie din derularea tragediei oedipiene*. Pentru el, «trecut, prezent, viitor sunt parcă înșirate pe coarda dorinței care le traversează» (Freud). *Prezentul transferului** se deschide pe de-o parte asupra *rememorării* infantilului, pe de altă parte pe așteptarea schimbării. Dar nu e valabil pentru toată lumea, și e o surpriză pentru experiența psihanalitică să realizeze că timpul nu este un dat imediat al subiectivității. Temporalitatea rezultă dintr-o psihogeneză, aceasta poate fi pur și simplu schițată, iar uneori *neconstituită*. Ariane nu are amintiri din copilărie, absență care nu înseamnă lipsă de memorie, ci lipsă de *istorie* –, nu are experiența proiectelor; planificarea vacanțelor o aruncă într-un vid de gândire – și se străduiește, pe cât posibil, să-și neutralizeze «prezența » vorbind pentru a nu spune *nimic*. Știe să se folosească de un ceas și de-o agendă, timpul social nu intră în discuție, doar inscripționarea subiectivă în timp, ceea ce-i îngăduie să-și *povestească* viața.

Decupajul timpului, trecut/prezent/viitor, are drept prealabilă existența unei *continuități* de a fi (Winnicott), are drept condiție deprinderă de către copil că absența nu înseamnă dispariție, că obiectul iubirii, *plecat, va reveni (fort/da)*.

Psihanaliza arată că, dacă nu suntem în timp, putem să-l inventăm mai târziu. În acest caz, prima *istorie* este cea a iubirii-ură a transferului*. După ani de analiză, Ariane repeta frecvent aceleași cuvinte: «La început, când veneam aici... »

TANDREȚE

Spectacolul unei leoaice și a puilor ei ne arată limpede, prima tandrețe este mamiferă. Nu te poți hrăni mereu de la corpul «mamei» fără ca acest schimb nutritiv să nu fie dublat de o tandrețe a gesturilor și blănurilor.

Femeia se supune negreșit; la femeia mamă*, inconștientul obligă; asta depinde și variază: de la blândețea care sufocă, la tabu-ul atingerii care îndepărtează sugarul la capătul brațelor, trecând pe la cea care mângâie și leagănă, confundând dragostea și îngrijirea, cu plăcerea. Cea mai rea dintre tandreți, probabil, e cea reacțională, când ura mamei pentru copilul ei nu găsește alt mod de exprimare decât mascarea în contrariul ei.

A existat vreodată tandrețe umană care să nu fie marcată de eroticism? Gestul tandru, mângâierea, cea regăsită în sexualitatea preludiului, poartă urmele sexualităților parțiale (orală, anală, și altele) și a unui compromis între inhibarea și satisfacerea lor.

Măcar tandrețea să nu fie primul cuvânt al refulării*. Ofelia așteaptă senzualitate dar de la partenerul ei nu primește *decât* tandrețe: «E un sentimental, face dragoste fără să facă rău... Am însă nevoie de un bărbat care să mă proptească de perețele din baie!»

TEORIE SEXUALĂ INFANTILĂ, VEZI CASTRARE, TATĂ, PRIMATUL FALUSULUI

TRANSFER

«E un lucru straniu ca pacientul să vadă reîncarnat în psihanalistul său, un personaj din trecut» (Freud). Câteodată, și mai straniu... «Am venit să vă *revăd*... » Cu aceste prime cuvinte, abia pronunțate, Blanche se oprește, foarte emoționată, parcă stupefiată. E prima ei întâlnire cu un psihanalist, îl vede pentru prima oară pe bărbatul tăcut din fața sa, și primele ei cuvinte sunt un lapsus, deja un fel de-a *spune ceea ce nu știe*.

— Să mă revedeți?

Îl evocă imediat pe tatăl ei, «un bărbat à la Conrad», zice ea, nu doar mort, dar în același timp necunoscut și dispărut, plecat prea devreme de acasă într-un voiaj fără întoarcere, o scrisoare laconică anunțându-i decesul la celălalt capăt al lumii. Când transferul are forța de a pune în act inconștientul, de a stârni pasiuni, de a pune trecutul la prezent, de a repeta ceea ce n-a avut niciodată loc, decât în fantasmă* – regăsirea unei

fiice și a unui tată – , când se întâmplă așa ceva, cuvântul «reîncarnare» nu este excesiv.

Transferul e o enigmă, această enigmă e totodată motorul și vectorul psihanalizei. Pentru a ilustra uimirea lui în fața erupției transferului (fie că repetiția este una de dragoste*, de ură*, de plăcere, de detresă*...), Freud invocă această imagine: e ca și cum un incendiu la teatru ar întrerupe reprezentația. Dar, pentru ca această comparație să aibă valoare, trebuie precizat că tocmai piesa jucată pe scenă, este cea care provoacă incendiul! Transferul nu vine dinafară, situația analitică urzește condițiile, ea culege ce a semănat: prin felul cum trebuie să *absenteze* – rupând cu formele obișnuite de comunicare, prin tăcere*, prin retragerea ei în fotoliu, estomparea persoanei sale... –, și să *se refuze* – să intervină în realitate, să dea sfaturi... –, psihanalistul se oferă drept suprafață pentru proiecții, ca o invitație pentru transferuri. «O suprafață» care nu poate să nu fie tulburată de ceea ce primește; «contra-transferul» asta vrea să spună.

TRAUMĂ (PSIHICĂ)

O naștere cu forcepsul, atingerea bunicului, moartea precoce a unui frate, o cădere pe scări provocată de o soră... În numele unei cauzalități simple, este chemată de cele mai multe ori «trauma» din copilărie, ca să dea socoteală pentru nefericirile istoriei sau pentru suferința actuală. E liniștitor să «găsești un început, un punct de sprijin în timp, pe care să-l poți numi *cauză*» (Kertesz).

Concepția psihanalitică despre traumă conservă o parte din ideea comună: trauma este o *rană prin efracție*; intervine ceva care depășește capacitățile de elaborare, de integrare psihică prin eu*. Limitele acestuia sunt depășite, lovite, câteodată distruse. El se apără cu mijloacele bordului, de la refulare* (nevroză*), până la destructurare (psihoză*), în funcție de violența impactului și aptitudinea lui de a amortiza șocul. Trauma înseamnă o bulversare a economiei psihice. La limită, cel mai mic semn de angoasă* poate semnală existența unei micro-traume, chiar dacă nu se poate spune care, în maniera unei mișcări telurice, pe care un seismograf o înregistrează, dar pe care locuitorii n-o simt.

Complicația psihanalitică principală în raport cu ideea comună, constă în a sublinia că trauma psihică *are doi timpi*. În copilărie se produce o primă lovitură, care lasă o urmă neverbalizată, nesemnificată, neintegrată istoriei. Până când intervine ceva, *după lovitură**, moment de colaps între re trăirea unei experiențe trecute care atacă *dinăuntru*, și ceea ce izbucnește imprevizibil din afară. Dar după lovitură nu e doar o lovitură, e deja transformarea ei – *traumatikos* înseamnă în același timp și rană și pansamentul ei.

Dacă psihanaliza știe destul de bine să transforme traumele cauzate de seducțiile* din copilărie, pentru ea este o provocare să se confrunte cu «traumele precoce» (o depresie* maternală, un copil mort*, un viol, o dispariție inexplicabilă...), acestea și cele care l-au rănit profund pe Narcis.

UITARE, vezi ACT RATAT

UMOR

Pornind de la franțuzescul «humeur», englezii au inventat *humour*. Au făcut dintr-un «certăreț», un om de spirit. Crearea cuvântului este conformă chiar cu mișcarea chestiunii în sine, umorul fiind din această perspectivă eliberator, permițând transformarea unei circumstanțe penibile într-un moment de plăcere, a unui moment stânjenitor într-unul triumfător. În zorii unei zile de luni, în curtea închisorii unde i se ridică eșafodul, condamnatul la moarte are următorul gând: «Săptămâna începe prost!» Victoria poate fi de scurtă durată, umorul nefiind capabil să ofere un interval de invulnerabilitate. Prin punerea în scenă a unui minimum de mijloace – un cuvânt *deplasat*, două semnificații *condensate*... – el constituie, în situații traumatice, un tratament psihic remarcabil. Ironia rănește, umorul îngrijește. Totul se petrece ca și cum supraeul*, de bună credință și fără umor, ar deveni, pe moment, un bun sfătuitor: «Când nu poți schimba nimic, cel mai bine e să zâmbești.» *Simțul* umorului este un al șaselea simț prețios, care te scutește să recurgi la defense mai costisitoare; fiecare psihanaliză în care lipsește face dovada în sens negativ.

Cât despre umorul inconștientului, acesta este un umor negru, glumele lui proaste duc întotdeauna în fundături sau la diverse simptome*. Cu excepția momentelor când, în sfârșit, refularea* se trezește și chipul* se luminează în loc să se adumbrească. Mathieu povestește: nu era decât un tânăr care intrase într-o librărie ca să-și cumpere Playboy. Rușinea îi era sporită de masca de severitate de pe chipul matroanei de la casă, și de cocul ei negru, pe care și-l purta așa cum episcopul își poartă mitra. Nu putea ieși fără să plâtească. După ce se suci și se răsuci printre rafturi, puse la loc revistele cu femei goale și se prezentă în fața cerberului cu *le Canard enchaîné*!

URĂ

Ura are certitudini pe care iubirea* nu le are deloc. Ura știe, ea își cunoaște foarte bine obiectul (cel al dragostei îi este *necunoscut*); cine și-o apropie, este capabil de permanență întru ființă, uneori pe parcursul unei întregi vieți conjugale, lucru pe care legăturile amoroase îl manifestă mai rar. Ura e asociată mai lesne cu distrugerea, uitând că și ea este «un tonic, e vie» (Balzac). Despre ura pe care o purtăm, sau despre cea pe care o recepționăm... Strindberg îi scria lui Gauguin: «Îmi pareți mai degrabă întărit de ura celorlalți.»

Ura și iubirea sunt susceptibile de a se transforma una în alta, fără a fi vorba, totuși, de o simplă simetrie. Ura amenință existența obiectului, dar într-un mod mult mai profund trasează frontierele eului, conjugându-și forțele cu ale narcisismului*, cu iubirea sinelui față de el însuși. Fie că distanța dintre sine și celălalt tinde să fie abolită, fie că este prea rigidă (între un sârb și un croat, un hutu și un tutsi), fie că narcisismul în sine e redus la «mici diferențe», și pericolul de a vedea că ura sparge violent ceea ce realitatea riscă să confunde, este mare. Puritatea (rasei), drenare, epurare (etnică) ... eul*, inocența și ura locuiesc același teritoriu.

Înainte de a fi distructivă, ura este separatoare. Îi datorăm prima distincție între înăuntru și înafară: ceea ce copilul vrea, înghite; ceea ce refuză, zdrobește. Eul își urmărește propria plăcere, introiectează bunul și aruncă răul la distanță. «Urâtul, străin de eu, și înafara sunt în primul

rând identice» (Freud). Ura creează obiectul*, ea îl *obiectivează*, paradoxul ei e că *îi dă postura*, afirmă și recunoaște în aceeași măsură pe cât caută să-l conteste pe cel pe care îl vizează.

VINDECARE

O terapie cognitiv-comportamentală l-a vindecat de simptom*, tunelurile îl sperie mai puțin și poate lua din nou, de două ori pe săptămână, Eurostarul, riscând aventura celor «câtorva leghe sub mări». Dar angoasa rămâne, mai difuză, el se teme de «noaptea neagră» și de unde dormea ca un preafecit, are acum probleme cu somnul. Angoasa* este un afect migrator iar când se închide un tunel o ia pe un drum lăturalnic, de multe ori o pistă veche, pe care o crezusem dezafectată.

Dacă vindecarea este o «achiziție marginală» (Freud) a procesului psihanalitic, asta nu e din cauză că a fost neglijată sau tratată cu dezinvoltură, ci pentru că experiența arată că focalizarea pe eliminarea simptomelor duce la o simplă deplasare de angoasă, când rezultatul nu e invers decât cel dorit. E vorba, fie de-o de o fugă în boală: nevrozatul ține mai mult la nevroza* lui decât la sine însuși, iar durerea simptomului maschează o satisfacție secretă la care nici nu se gândește să renunțe. Fie de-o fugă în vindecare: simptomul odată dispărut, Psihicul se închide oricărei încercări de explorare suplimentară.

Când nevoia clinicianului de a vindeca devine exigentă în asemenea măsură încât se transformă în *furor sanandi*, el interoghează motivațiile profunde ale însuși terapeutului. Să vindeci pe cine? Mama rănită de acele prime momente? Copilul maltratat? «Procedăm în maniera unei mame tandre, care nu va merge seara la culcare înainte să poarte discuții însuflețite cu copilul ei», scrie Ferenczi. Ultimii ani ai acestuia sunt mai degrabă încercări tragice de a «vindeca cu orice preț», de a face o reparare imposibilă. Totuși, nu există boală psihică oricât de gravă, care să nu fie în primul rând o modalitate (câteodată nebună, câteodată suicidară) de a se proteja, de a se îngriji. O boală care cere să fie *înțeleasă*, chiar înainte să fie vindecată.

Ce vrea cel care nu vrea să se vindece, sau, mai rău, care răspunde unei prime ameliorări printr-o agravare suplimentară? «Reacția terape-

utică negativă» este un moment cât se poate de adevărat, atât pentru pacient cât și pentru psihanalist. O fi vorba, oare, de a satisface tainic dorința de a pedepsi, o vină* insașiabilă? De a dovedi celui care «vă îngrijește», incompetența de care dă dovadă? O viață nefericită este *totuși* o viață, masochismul* moral e susținut de o primă afirmație: «Sufăr, deci există!»

Vis (TRAVALIUL VISULUI)

«Visul ni-l arată pe om în postura în care nu doarme» (Freud). El nu «doarme», el *vede* («Visul este un *lucru văzut*», Hugo); el trăiește ce vede și nu trăiește niciodată fapte care țin de voința lui, de multe ori împotriva ei («De ce să spui: Am visat, când ar trebui spus: A fost visat», Valéry). Puterea *halucinatorie* a visului ilustrează mai bine decât fantasma* ceea ce vrea *realitatea* psihică* să spună. Când visul e manifest erotic – ceea ce nu se întâmplă atât de frecvent –, el e capabil prin simpla lui acțiune, prin simpla sa imagine, să provoace orgasmul. Când Sarah se trezește, constată că visul în care naștea, cu toate că nu era însărcinată, îi provocase o lactație ce ajunsese până la realitatea scurgerii. Saltul brutal al celui care se trezește din somn ca să scape de pumnalul asasinului nu este mai puțin edificator. «Cel mai înțelept dintre oameni vrea să cunoască nebunia, să reflecteze în timpul viselor sale la mersul ideilor sale.» (Voltaire)

Când visele sunt povestite, imaginile au mult de pierdut. Datorită interpretării* visul nu rămâne o cale mai puțin privilegiată de acces la inconștient. Trăvaliul visului deformează și transformă un material ce poate avea o sursă dublă: una infantilă (dorințe* și angoase* amestecate) și întâmplările diurne, de cele mai multe ori o micro-traumă – o ușă la care batem, care întârzie să se deschidă și din care visul face un vagabondaj nocturn printr-o pădure ostilă – pe care conștiința a neglijat-o dar pe care memoria a reținut-o. Caracterul simultan repetitiv, angoasant, traumatic al unor vise, schimbă trăvaliul într-o muncă de Sysif. Dorința nu mai reprezintă realizările acestor «vise de recuperare» (Freud), ci ceea ce *vizează* ele, ce *încearcă* (adesea fără succes) să introducă. Ca o

ultimă tentativă a sexualității infantile*, a plasticității* ei de a-și face proprii și de a transforma în plăcere-dorință răni niciodată închise, niciodată recunoscute.

VOYEURISM, vezi SCENĂ PRIMITIVĂ

BIBLIOGRAFIE TEMATICĂ

Daniel Lagache, *La psychanalyse*

Roland Jaccard, *Freud*

Roger Perron, *Histoire de la psychanalyse*

Jean-Claude Filloux, *L'inconscient*

Paul-Laurent Assoun, *Lacan*

Fundația Generația

Fundația Generația s-a născut din nevoia urgentă de a ajuta copiii, adolescenții și familiile lor prin intervenții ce se deosebesc de cele farmacoterapeutice sau instituționale. Proiectul întemeierii ei s-a născut încă din 1995 când, împreună cu un grup de specialiști reputați în domeniul psihoterapiei, grup animat și susținut de psihanalista de origine română Ilany Kogan, a început travaliul de structurare și circumscriere a scopurilor și modalităților de atingere a acestor scopuri, fundația concretizându-se ca instituție în noiembrie 1998.

Sprîjinul și asistența copilului înseamnă mai mult decât ajutor material. Fundația Generația se dedică nevoilor psihologice, nu întotdeauna ușor de observat și de recunoscut. Sprîjinul psihologic este necesar pentru a preveni și proteja copilul de suferința psihică și pentru a-i favoriza dezvoltarea. Dacă nu dăm suficientă atenție nevoilor sufletești ale copilului pot apărea, în timp, urmări dramatice. Un copil riscă să fie tratat cu medicamente fără să fie nevoie, poate fi etichetat ca bolnav psihic, un copil riscă, de asemenea, să aibă dificultăți emoționale și să-și rateze șansa de a se realiza. Suferința psihică poate să se manifeste sub formă de tristețe, insomnii, spaimă, neliniște, coșmaruri, dezinteres, plictiseală, izolare, agitație, agresivitate, tulburări ale comportamentelor alimentare, sfîcterian, sexual, social, școlar, de comunicare. Aceste tulburări pot să apară de la naștere, pe parcursul evoluției copilului sau în urma unor traume legate de separare, accidente, boli, tensiuni și conflicte în familie, nașterea unui alt copil, decesul unui membru al familiei, abuz sexual, maltratare, intrarea în pubertate și adolescență etc.

Fundația ajută copii, adolescenți, mame, tați, bunici, educatori, profesori, cadre medicale, spitale, maternități, instituții pentru protecția copilului, precum și pe toți cei care se ocupă de copii.

Formele de intervenție și de ajutor sunt:

Examen de evaluare a dezvoltării.

Consultații în situații de criză.

Consiliere a părinților.

Grupuri de lucru cu educatori, profesori și cadre medicale.

Psihoterapie individuală și/sau de familie.

Aceste intervenții respectă confidențialitatea și normele deontologice profesionale. Echipa noastră cuprinde psihologi, psihiatri, pedagogi, cu specializare în psihoterapia psihanalitică a copilului și a adolescentului.

Fundația Generația colaborează profesional cu universități și asociații profesionale din România, Germania, Franța, Elveția, Anglia, SUA și Israel, în scopul formării de noi specialiști și al supervizării activității specialiștilor existenți. Pentru asistența psihoterapeutică a copiilor și adolescenților, colaborăm cu toate instituțiile și organizațiile care activează în acest domeniu.

De la începutul anului 2000 funcționează

**CENTRUL DE PSIHOTERAPIE
PENTRU COPII ȘI ADOLESCENȚI
FUNDAȚIA GENERAȚIA**

Tel./Fax: 021 336 61 95

e-mail: office@generatia.ro

www.generatia.ro

EDITURA FUNDAȚIEI GENERAȚIA

Calea Văcărești nr.201, Bl.87, Sc.1, Ap.23, Sector 4, București

Tel./Fax: 021 336 61 95

E-mail: efg@generatia.ro

www.generatia.ro

Colecția „Psibanaliza copilului și adolescentului”

Anna Freud – *Eul și mecanismele de apărare*

Anna Freud – *Normal și patologic la copil*

J. Manzano, P. Espasa, N. Zilkha – *Scenariile narcisice
ale parentalității*

Donald Woods Winnicott – *Consultația terapeutică a copilului*

Serge Lebovici, Joyce McDougall – *Dialog cu Sammy*

Serge Lebovici – *Arborele vieții*

Rene Diatkine & Janine Simon – *Psihanaliza la vârstă mică*

Michel Vincent – *A îndura adolescența.*

Lucrul clinic cu adolescenții și părinții lor

T. Berry Brazelton și Joshua D. Sparrow – *Puncte de cotitură.*

De la naștere la 3 ani.

Dezvoltarea emoțională și a comportamentului copilului tău

T. Berry Brazelton și Joshua D. Sparrow – *Puncte de cotitură.*

De la 3 la 6 ani.

Dezvoltarea emoțională și comportamentală a copilului tău

Colecția „Mari psihanaliști”

Gilbert Diatkine – *Jacques Lacan*

Denys Rybas – *Donald Woods Winnicott*

Thierry Bokanowski – *Sandor Ferenczi*

Agnes Oppenheimer – *Heinz Kohut*

Elsa Schmidt-Kitsikis – *Wilfred Bion*

Colecția „Spațiul PSY”

Daniel Marcelli – *Tratat de psihopatologia copilului*

Corneliu Irimia – *Idealizare și dragoste*

Radu Clit – *Cadru totalitar și funcționare narcisică*

Roger Perron – *O psihanaliză: De ce?*

Vera Șandor – *Itinerar de psihanaliză*

Roger Perron, Michele Perron-Borelli – *Complexul Œdip*

Michele Perron-Borelli – *Fantasmele*

Sándor Ferenczi – *Jurnal clinic/Fără simpatie nu există vindecare*

Jean-Michel Quinodoz – *Citindu-l pe Freud.*

Descoperirea cronologică a operei freudiene

Donald Woods Winnicott - *Spaima de prăbușire*

Daniel Marcelli și Alain Braconnier – *Tratat de psihopatologia adolescenței*

Peter Bründl și Ilany Kogan (coord.) – *Copilăria dincolo de traumă
și străinătate*

Irena Talaban – *Teroare comunistă și rezistență culturală.*

Experimentul Pitești

Ilany Kogan – *Evadarea din sine.*

Încălcarea granițelor și dorința de comuniune

Colocvii de psihanaliză. Cazuri clinice și reflecții teoretice

– coordonator științific: Vera Șandor

Freud (1856-1939)

Viena, 19, Bergasse... strada este liniștită, imobilul este burghez. Apartamentul e la primul etaj. Să urci scările, să calci pe urmele lui Abraham, ale lui Ferenczi, ale lui Ștefan Zweig, dar și ale Dorei, ale lui Ernst, *Omul cu șobolani*, sau ale lui Serguei, *Omul cu lupi*, este pentru psihanalistul de azi un moment ciudat; fără îndoială, așa fusese și pentru «micuțul Hans» în ziua vizitei lui la «Profesor». Treci pragul, o clipă iluzia persistă, intri în sala de așteptare, păstrată așa cum a fost. Poți aștepta însă mult și bine... El au golit tot, El l-au alungat pe Freud. Apartamentul e gol, muzeul conservă neantul. Pentru a vedea și restul, canapeaua, martorii arheologici ai unei civilizații îngropate, infantilul umanității – Freud nu colecționa decât vise – trebuie să urmărești drumul exilului și să te duci la Londra, pe Maresfield Gardens nr. 20 (acolo unde a murit Freud, la 23 septembrie 1939). El au alungat de asemenea și psihanaliza și au ars cărțile. Psihanaliza împarte cu arta «degenerată» onoarea de a nu fi suportate de niciun regim totalitar, indiferent de natura lui – nici psihiatria, nici diferitele psihoterapii comportamentale nu se pot lăuda în acest sens. La ceva trebuie să fie bună și libertatea.

Pierderea dragostei este, cel puțin o nefericire neprevăzută, care nu ține de dragostea propriu-zisă. În primul rând, pentru că prima dragoste nu este cea pe care o oferim, ci aceea al cărei *obiect* suntem, iar această stare de pasivitate legată de dependența provocată în copilăria timpurie, lasă o amprentă ce nu poate fi ștearsă cu ușurință; să iubești e una, să fii iubit e cu totul alta, ce decepționant când la un „te iubesc” ți se răspunde plat cu un „și eu” (Barthes). În consecință, pentru că trebuie să se renunțe la obiectele primei iubiri: cel mai rău lucru nu este că sunt interzise – asta le face și mai dezirabile – ci faptul că sunt trădate; tatăl, mama, iubesc întotdeauna pe altcineva. Obiectul iubirii se pierde întotdeauna, răul suprem e întotdeauna cert, el s-a întâmplat deja. Adevărată tragedie, care transformă chiar de la început iubirea într-o nefericire, separă pe vecie iubitul de iubita lui, cheștiune cu care Racine și-a construit tot edificiul teatrului său, cu deosebire „Andromaca”: Oreste o iubește pe Hermiona, care îl iubește pe Pyrrhus, care o iubește pe Andromaca, care îl iubește pe Hector, care e mort...

